

Kultuvrra ja girjjálašvuoda instituhtta

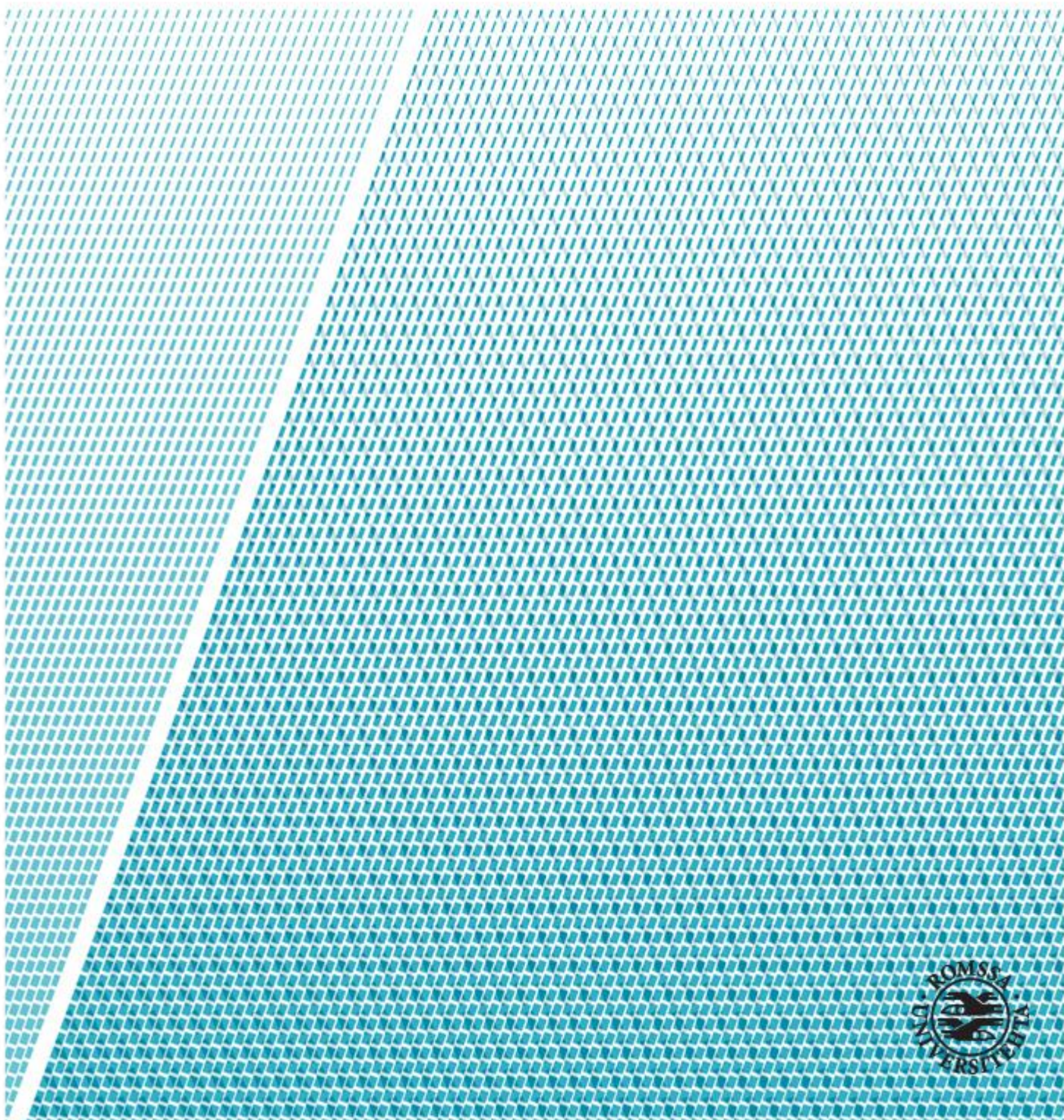
“Ravget iežas bođuid ovddežis”

Guovddášpersovnnaid iešvuodat, rollat ja ovdáneapmi sámi perspektiivvas ja narratologiiija guorahallamiin *Earrodearvvuodat* ja *Jievjaheargi* noveallain

—

Ester Kristine Johnsen

Sámi girjjálašvuoda masterdutkanuš – SAM-3910 – Miessemánnu 2017

Ovdasánit

Čállinproseassa lea leamaš áddjás, muhto maiddái somás bargu. Čállinbarggu oktavuodas lean oahppan hui ollu, ja lean ge giitevaš go lean čađahan dán proseassa. Lean beassan čiekŋudit teoriijaide ja metodaide mat mu mielas leat miellagiddevaččat, ja doaivumis beasan iežan ođđa máhtu geavahit maiddái boahhte áiggis. Vaikko čállinproseassa lea iešheanalaš bargu, leat iežan birrasis leamaš olbmot geaid háliidan giitit bargoproseassa oktavuodas. Háliidan erenoamážit giitit iežan viššalis ja čeahpes bagadalli Lill Tove Fredriksen, gii álo lea leamaš gearggus, buriin mielain ja rávvagiin láidestit mu viidáseappot čállinproseassas. Lean hui duhtavaš ja giitevaš ovttasbargguin. Háliidan maid giitit iežan skuvlaoappáid geaiguin lean ovttas lohkan masteroahpu. Sin haga eai livčče dát guokte jagi šuvihan ná johtilit. Loahpa loahpas háliidan giitit iežan lagamuččaid geat gierdevaččat leat vuorddašan ja movttiidahtán mu vai gearggašin masteriin. Dál de viimmat beassat eambo ovtastallat.

Sávan buori lohkama!

Ester Kristine Johnsen

Mátta - Várjjat, miessemánnu 2017

Sisdoallu

1. Álgu	3
1.1 Materiála válljen	4
1.1.2 Čállit	5
1.2 Dutkančuolbma	7
1.3 Disposišuvdna	9
1.4 Ovddit dutkosat	10
2. Teorijaoassi	13
2.1. Álgoálbmotmetodologijja ja sámii girjjálašvuoda duogáš	13
2.2 Kultursensitiivva áddejupmi ja jávohis máhttu	14
2.3 Álgoálbmotmetodologijja sámii girjjálašvuoda dutkamis	16
2.4 Luoheteorijja	18
2.5 Konteakstamáhttu sámii girjjálašvuoda dutkamis	19
2.6 Sámi gulahallanvuogit	22
3. Metodaaoassi	25
3.1 Metodalaš lahkaneapmi	25
3.2 Narratologijja	26
3.3 Teakstaanalyhtalaš guorahallan	28
3.3.1 Muitaleaddji	28
3.3.2 Persovnnat	29
4. Eearrodearvvuođat	31
4.1 Referáhta	31
4.2 Analysaoassi	32
4.3 Muitalusa struktuvra	33
4.3.1 Áigi vássá	35
4.4 Muitaleaddji	40
4.4.1 Dialogat	42
4.5 Váldopersovdna Kristiina	44
4.5.1 Ravget iežas loahpalaččat bođuid ovddežis	45
4.5.2 Kristiina plána jorggiha	49
4.6 Váldopersovdna áhčči	52
4.6.1 Ságestallan- ja káfestallanboddu	53

4.6.2 Buvdabargu.....	57
5. Jievjaheargi	61
5.1 Referáhta.....	61
5.2 Analysaoassi	62
5.3 Mitalusa struktuvra	63
5.3.1 Parallealla mitalusat.....	63
5.3.2 Váldomitalus.....	63
5.3.3 Oalgemitalus.....	64
5.3.4 Mitalusas lea 'Ending but no closure'.....	66
5.4 Mitalleaddji	66
5.5 Váldopersovdna Ánne	69
5.5.1 Nággáris Ánne.....	69
5.5.2 Ánne boahhteáiggi jurdagat.....	71
5.6 Ánne rolla noveallas	72
5.6.1 Ánne čohkke báikegotti.....	73
5.6.2 Ánne biđge báikegotti	74
5.7 Oalgepersovdna Piera ja su rolla	76
5.7.1 Piera jurddašeapmi kontrástan báikegotti jurddašeapmái.....	76
5.8 Noaidevuolta sivvan Ánne jápmimii.....	77
5.8.1 Jievjaheargi Áddjá.....	78
5.9 Jievjaheargi mitalusas máinnas elemeanttat	80
6. Loahpaheapmi	82
Gáldut.....	87

1. Álgu

Logadettiin noveallaid ja eará fikšuvdnateavsttaid mu mielas lea gelddolaš ja somá čuovvut persovnnaid, sin rollaid ja gaskavuodaid muitalusain. Dávjá go lean lohkamin in fuobmáge ahte áigi goliha, ja mun lean menddo fikšuvdnamáilmmis čuovvumin muhtin persovnnaid. Muhtumin orru vel nu ahte mun dego dovddan persovnna, dahje dihto iešvuodaid persovnnas. Jearaldat šadde dalle, mii lea fikšuvdna ja mii lea duohta eallin? Iežan dutkamušas guorahalan *Earrodearvvuodát* ja *Jievjaheargi* noveallaid váldo- ja oalgepersovnnaid ja sin rollaid dihto elemeanttain. Ferten váruhit iežan dutkosis ahte in mana dan bunceráigái ja álggán govahallat teakstadujiid persovnnaid albma persovdnan, muhto muittus atnit ahte mun lean fikšuvdnamáilmmis. Girjjálašvuoda árvvoštalli James Wood muitalage manne mii lohkat fikšuvdnateavsttaid: “We read fiction because it pleases us, is beautiful, and so on – because it is alive and we are alive” (Wood 2009: 129).

Nuppe dáfus logadettiin sámi girjjálašvuoda teavsttaid bohciida muhtun lágan dovdu ahte teavsttas leat elemeanttat mat orrot munnje oahppásat. Erenoamážit lean dan fuobmán fikšuvdnateavsttain mat leat čállon sámegillii ja dáhpáhuvvet sámi birrasis. Sáhttá gal nu ahte buot sámi girjjálašvuoda teavsttain leat dihto sámi elemeanttat, muhto jus munnje lohkkim dat eai leat oahppásat, de in várra fuobmá daid vuosttaš lohkamis. Dušše guoimmuheami dihte in dárbbáš dađe eanet smiehttat dáid áššiid, dušše navddašit teavstta, ja čuovvut persovnnaid ja dáhpáhusaid mat mu guoimmuhit. Dutkin ferten dulkot teavsttaid eará láhkai, ja váldit vuhtii sihke teoriija ja metoda mii heive mu guorahallamii. Dasa lassin lea mus friddjavuohta välljet osiid maid háliidan čuovvut ja guorahallat lagabui, ja man perspektiivvas háliidan dutkat.

Girjjálašvuoda dutkamis lea, mu oainnu mielde, dehálaš čuvgehit álbmoga iešvuodaid ja historjjá. Kuokkanen (2009) čállá iežas girjjis *Boaris dego eana* mo eamiálbmogiidda lea dehálaš ahte muitalusat¹ buktet ovdan ja čilgejit “geat mii leat”. Muitalusaid bokte berrešii lohkki beassat lohkat máttuid, máilmmioainnu, árvvuid ja beaivválaš birgejumi dieđuid birra (Kuokkanen 2009: 60). *Earrodearvvuodát* noveallas lohkki oahpásmuvvá earret eará sámi erenoamáš gulahallanvugiin, ja *Jievjaheargi* noveallas fas smávva báikki jurddašuvugiin ja diidaoskuin. Iežan dutkosis geavahan doahpagaidd sihke *muitalus* ja *novealla*, go čálán

¹ Jelena Sergejeva mielde dološ árbevierus sámi álbmotdiktemis eai earuhuvvon namahusat nu mo máinnas, cuvccas, muitalus ja myhta. Sámegiel sánis *máinnas* leat mánga mearkašumi, nugo muitalus. (Sergejeva 1995: 40, lohkan Kuokkanen 2009: 61).

noveallaid birra, go munnje orru lunddolaš geavahit ja lonohallat gaskal dán guovtti sáni. Dasa lassin geavahan mitalus-sáni analysadoaban, go earuhan mitalusa ja diskursa.

Mu mielas lea dehálaš ahte sámi girjjálašvuoda dutkan nanne ja ovddida dutkama sámi prosateavsttain, ja vuhtii váldá sámi- ja álgoálbmoga perspektiivva dutkamušain. Dan láhkai leat sámi dutkit mielde dekoloniserenproseassas, akademihkalaš máilmmis. Dáid jurdagiid vuodul lean mun válljen fáttá, čuolmma, teoriija ja metoda iežan dutkosii.

1.1 Materiála válljen

Iežan dutkan-barggus áiggun guorahallat *Earrodearvvuođat* ja *Jievjaheargi* noveallaid. Jovvna-Ánde Vest lea čállán *Earrodearvvuođat* novealla mii ilmmi noveallačoakkáldagas *Dál ja dalle* (2010). *Jievjaheargi* novealla maid Kirste Paltto lea čállán, ilmmi *Soagju-čoakkáldagas* (1971). Mun lean válljen noveallaid guorahallat, sivas go sámi akademihkalaš máilmmis leat unnán dutkan noveallaid. Lean dušše ovttá masterčállosa lohkan mas noveallat leat guorahallan-materiálan.²

Guorahallamis lea materiála ohcan ja -válljen dehálaš ja miellagiddevaš bargu. Iežan studerenáiggis girjjálašvuoda suorggis Tromssa Universitehtas ja iežan oahpaheaddji-barggus sámegeiela oahpaheaddjin lean lohkan iešguđetge lágan fikšuvdnateavsttaid. Oahpásmuvven *Earrodearvvuođat* ja *Jievjaheargi* noveallaide sihke studerema ja barggu oktavuodas. Logadettiin sámi prosateavsttaid lea munnje dehálaš ja miellagiddevaš ahte dain leat elemeanttat mielde mat speadjalastet sámi servvodaga, máilmmioainnu ja jurddašeami. Jus lohkan galgá leat somá ja guoimmuheaddjin, nu mo juo fikšuvdnateavsttaid lohkan berrešii leat, lea maid mávssolaš ahte noveallain leat persovnnat mielde geain leat iešvuodát ja rollat mat guoimmuhit mu, ja hástalit mu lohkagoahtit viidasabbot. Sámi girjjálašvuoda oktavuodas badjána dat dovdu logadettiin teavsttaid mat addet munnje oahpisvuoda kontekstii, lassin ahte persovvna govvádusat leat buorit.

Earrodearvvuođat novealla hástalii duodai mu lohkama. Dađistaga go novealla ovdánii, ja mun oahpásmuvven persovvnaide geat leat mielde mitalusas, badjánii maid muhtin lágan oahpes dovdu kontekstii. Orui ahte mun illá sáhtten luoitit teavstta, go mun háliidin diehtit mo áhči hálahangoansttat lihkestuvve, ja mo Kristiina ravgen bođuid ovddežis manai. Dasa lassin ahte noveallas ledje elemeanttat mielde maid mun háliidin iežan guorahallamii, čállá Jovvna

² Synnøve Solbakken-Härkönen (2014) lea čállán mastergrádadutkosa *Máinnasmáilmmis otná čáppagirjjálašvuhtii – magiijalaš realisma ja narratologiija Kirste Paltto noveallas.*

Ánde Vest erenoamáš bures giela dáfus. Kuokkanen čállá man dehálaš giella lea eamiálbmoga diehtu sirdimii, go giella lea dieđu vuorká, ja dan bokte diehtu ja máhttu sirdojuvvo buolvvas bulvii (Kuokkanen 2009: 52). *Earrodearvvuođat* noveallas ii čállo njuolgga ahte lea sáhka ovdamearkka dihte geažideamis dahje garvvašeamis, muhto munnje lohkkái badjánit liikká doahpagat, maid mun fas sáhtán fievrridit viidáseappot iežan eallimis.

Jievjaheargi mitalus lea čállon olu ovdal *Earrodearvvuođat* mitalusa. Mun háliidan iežan guorahallamis guorahallat guokte goappat lágan novealla, dainna jurdagiin ahte doppe leat iešguđetge lágan elemeanttat ja giella.³ Nuppe dáfus *Jievjaheargi* mitalus geasuhii mu bajilčállaga geažil. Jurddašin ahte dán mitalusas beasan guorahallat diidaoskku, mii lea leamaš ja lea ain dehálaš oassi sámeálbmogii. Dan láhkai *Jievjaheargi* mitalus maid lea čadnon sámi árbevirolaš servodahkii, ja dan láhkai beasan mun guorahallat ja vuhtii váldit sámi- ja eamiálbmoga perspektiivva dutkan-barggus.

1.1.2 Čállit

Jovvna-Ánde Vest lea riegádan Ohcejogas Suomas 1948s. Son orru dál Parisas, ja bargá jorgaleaddjin ja girječállin. Vest lea dán rádjái čállán gávccii romána ja guokte novealla. Su vuosttaš romána *Čáhcegáddái nohká boazobálggis* ilmmai 1988s. Das son govve mo lei bajásšaddat unna sámi gilážis Roavesavvonis. Girji lea mitalus su áhči birra, ja lohkki beassá čuovvut persovnnaid gaskavuodaid árgabeaivválaš dáhpáhusaid ja vásáhusaid bokte. Dáinna girjjiin vuittii Vest vuosttaš sámi romána-bálkkašumi. Su nubbi romána *Kapteainna ruvsu* ilmmai jagi 1991s, ja 1992s ilmmai *Eallin bihtát*. Dáid románaid konteavstta ja dáhpáhusaid Vest lea sirdán olggobeale sámi servodaga ja kultuvrra.

Árbbolaččat ráidu masa gullet golbma romána ilbme jagiid 1997s, 2002s ja 2005s. Dáid románain Vest fas máhccá ruovttoluotta Sápmái. Lohkki beassá čuovvut man láhkai eallin doaibmá Máhte báikki gilážis Davvi-Suomas, ja mo báikki ássit vásihit ođđa áiggi boahtima Sápmái. *Árbbolaččat* ráidu lea kollektiiva románaráidu mas lohkki beassá oahpásmuvvat mánga persovnnaiguin. Vest oáččui Sámeráđi 2003 girjjálašvuoda bálkkašumi *Árbbolaččat* nuppi oasi ovddas. *Árbbolaččat* goalmát oasi ovddas Vest evttohuvvui Davviriikkaid ráđi 2006 girjjálašvuoda bálkkašupmái.

³ Fuobmájin guorahallanbarggus ahte dán guovtti mitalusas ledje gal ollu seammaláganvuodát. Dan birra čálán *Loahpaheami* oasis, kap.6.

Jagi 2014s ilmmai Vest čihččet romána *Goldnan golleguolbanat*. Dán girjji lohkki čuovvu boarásmuvvan nissona ja mo son vásiha eallima dađistaga go muittohuvvá. 2015s almmuhuvvui su maŋimuš romána dássáži, *Astrid ja Anton*. Girjji fáddá lea dáruiduhttin. Lohkki čuovvu dán girjji vuorasmuvvon nissona gii lea náitalan dáža bearrašii. Son lea olles eallima duvdán eret iežas sámevuoda ja ruohttasiid. Easka maŋná go su nuoramus mánáidmánná šaddá, de son fas ferte smiehttagoahit ja vuhtii váldit iežas sámevuoda. Jovnna-Ánde Vest lea čállán guokte novealla. Su vuosttaš novealla *Gávpeášši* almmuhuvvui *Sámis*-bláđis (1/2005), ja su nubbi novealla *Earrodearvvuodát* almmuhuvvui 2011s noveallačoakkáldagas *Dál ja dalle*.

Kirsti Paltto lea riegádan 1947s Ohcejogas. Son lea čállán sihke divttaid, noveallaid, románaid, mánáid- ja nuoraidgirjiid ja gullugovaid. Noveallačoakkáldat *Soaggu* ilmmai 1971s ja lei vuosttas sámeielat girji man sámi nisu lei čállán. Dán čoakkáldagas almmuhuvvui *Jievjaheargi* novealla. Son lea almmuhan badjelaš 20 girjji iešguđetge šáŋŋeris. 1986s son árvaluvvui dovddus Suoma Finlandia-bálkkašupmái románain *Guhtoset dearvan min bohccot*, suomagiela jorgalusas. 2011s son evttohuvvui Davviriikkaid Ráđi girjjálašvuodabálkkašupmái noveallačoakkáldagain *Suoláduvvan*. Son ii vuoitán dan bálkkašumi, muhto oáččui seamma noveallačoakkáldagain *Sámiráđi* girjjálašvuodabálkkašumi.

Earret go *Soaggu*-noveallačoakkáldaga, lea Kirsti Paltto čállán noveallačoakkáldagaid *Risten* jagi 1981s, *Guovtteoaivvat nisu* 1989s, ja *Suoláduvvon* 2001s. Dasa lassin lea son maid čállán moadde novealla- ja muitalusčoakkáldaga mánáid ja nuoraid várás. Paltto viežžá dávjá inspirašuvnna sámi máinnasmáilmmis ja sámi mytologijas, ja bidjá daid dálá áigái.

1.2 Dutkančuolbma

Dán oasis čilgen dutkančuolmma masa maid čanan muhtin metodologalaš jurdagiid. Mu mielas doaba 'čuolbma' gáibida ahte ferte eanebuš čilget fáttá, go dušše čállit guorahallama fáttá birra. Dutkamušas guorahalan váldo,- ja oalgepersovnnaid Jovvna Ándde Vest noveallas *Earrodearvvuođat* ja *Jievjaheargi* noveallas maid Kirsti Paltto lea čállán. Ulbmil lea guorahallat persovnnaid iešvuođaid, ja makkár ovdáneapmi persovnnain leat dihto elemeanttain ja dáhpáhusain. Háliidan guorahallat teavsttaid sihke oarjemáilmmi- ja eamiálbmotmetodologiijain, ja dan láhkai godđit oktii guovtti máilmmi kultuvrra, máilmmioainnu, jurddašuvuogi, árbbi ja árvvuid. Dainna láhkai šaddá mu guorahallan oassin dekoloniserenrávnjnis, ja mun čuovvulan dan maid maori dutki Linda Smith dadjá dan birra. Dekoloniseren ii mearkkaš dan seammá go ahte galgat hilgut oarjemáilmmi paradigma. Smith deattuha ahte ferte vuhtii váldit sihke álgoálbmogiid jurddašuvuogi ja máilmmigova go háliida álgoálbmotmetodologiija geavahit vuođđun akademihkalaš oktavuodas (Smith 2008: 39). Guorahallamis lavttán teavstta ja konteavstta, go guorahalan teakstaelemeanttaid konteavsttalaš vuođuin.

Dasto guorahalan persovnnaid rollaid mitalusas, ja mo sii doibmet gaskaneaset. *Earrodearvvuođat* noveallas čuovun váldopersovnnaid Kristiina ja su áhči, sudno rollaid ja gaskavuoda teavsttas. Kristiinas lea dehálaš rolla báikegottis maid son ieš ii oainne álggus. Áhčči dan oaidná ja diehtá, ja su rolla lea hálahit nieidda ruovttoluotta báikegoddá ja sohkabuvdii. Erenoamáš miellagiddevaš dán oktavuodas lea guorahallat hállanvugiid mat bohtet bures ovdan dialogain, ja dainna lágiin geavahit konteakstamáhtu vuođđun guorahallanbargui. *Jievjaheargi* noveallas lea miellagiddevaš guorahallat smávva sámi báikegotti jurddašuvuogi kollektiivvalaš vuoiŋgas. Mun guorahalan váldopersovvna Ánne ja oalgepersovvna Piera, ja sudno rollaid báikegottis. Ánnes leat guokte rolla mitalusas, nubbi abstrákta dásis ja nubbi konkrehta dásis. Abstrákta dásis Ánne čohkke báikegotti, ja konkrehta dásis son bilida báikegotti dásedeattu go háliida botket iežas eret servvodaga vuordamušain ja jurddašeamis. Oalgepersovvna Piera rolla mitalusas, lea ahte son ovddasta ovttá jurddašuvuogi báikegottis, ja báikegoddi ges ovddasta nuppelágan jurddašuvuogi. Mun guorahalan erenomážit guokte goabbatlágan jurddašuvuogi, mat goappáge láhkai čilgejit novealla issoras dáhpáhusa.

Dutkančuolmma jugan dalle ná: persovnnaid iešvuođaid, rollaid ja ovdáneami mitalusas. Persovvnu guorahallamis suokkardalan persovnnaid siskkáldas- ja olgguldasišvuođaid, ja mo dat váikkuhit dihto elemeanttaide ja dáhpáhusaide maid välljen guorahallat. Elemeanttaid

maid válljen guorahallat čatnasat man nu láhkai sámi kultuvrii. Go áiggun analiiseret noveallaid ja erenomážit daid osiid mat gullet sámi kontekstii, de geavahan eamiálbmotmetodologijja dasa, luoheteoriija ja iežan kulturamáhtu - ja áddejumi.

Lill Tove Fredriksen (2012) čállá iežas artihkkalis *Dat lea mo nu munnje oahpis* ahte konteaksta lea dat mii lea olggobeale teavstta, masa earret eará gullá sámi kultuvra ja historjá, ja iežan kulturamáhtu- ja áddejumi. Iežan guorahallami gullet earret eará gulahallanvuogit, nu mo geažideapmi ja mo sáhtta nuppi hálahit vuohkkasit vai ii duolmma su. Láve somá áicat makkár gulahallangoansttat muhtimiin sámi servvodagas leat. Muhtumat leat hui čeahpit ságastallamiin láidestit nuppi, leaš dál ođđa jurdagiidda vai ođđa bálgái, geažidemiin, nárridemiin ja garvvašemiin. Dehálaš ságastallan ii dáhpáhuva gos beare. Vuogas sadji ságastallamiidda lea go olmmoš lea meahci vánddardeamen, dahje kievkkanis káfestallamin. Dasto lea sámi servvodaga jurddašanvuohki, erenomážit jurddašepmi mii gullá smávva sámi báikegoddái, oahpes ášši munnje. Mun lean smiehttan dihto dilálašvuodain mo sápmelaš mángii geahččala garvit váttis áššiid ja gažaldagaid, ja lean maid vásihan ahte leat áššit maid birra ii galgga hállat. Erenomážit áššit mat guoskkahit dovdduide háliidit garvit. Jus gii nu iská guoskkahit ášši man nuppi olbmo mielas lea unohas, de son sáhtta válljet dakkár strategijja ahte juoba jaskkoda, dahje čilge ášši eará láhkai. Teakstaduuiin maid guorahalan, ihtet namahuvvon elemeanttat. Lei somá fuobmát, logadettiin teavsttaid, ahte dáppe ledje áššit maid sáhtten fuobmát konteakstamáhtu geažil. Metodalaš lahkoneamis gártet mus dalle sihke teakstaanalyhtalaš reaidut ja kultuvrralaš konteaksta oassin. Teakstaanalyhtalaš reaidun geavahan earret eará Rolf Gaasland girjji *Fortellerens hemmligheter* (2009) ja eamiálbmotmetodologijja ja konteavsttalaš lahkoneamis geavahan muhtin áigequovdilis dutkiid sámi girjjálašvuodas ja eamiálbmotmetodologijjas, nugo Harald Gaski, Lill Tove Fredriksen ja Linda Smith.

1.3 Disposišuvdna

Teorijaoasis čálán oanehaččat eamiálbmotmetodologiija birra, ja dasa gullevaž sámi girjjálašvuoda birra. Dan oasis čilgen lagabui mii eamiálbmotmetodologiija lea, ja mo eamiálbmogat leat bargagoahtán ráhkadit paradigmaid vai álbmoga perspektiivva ja máilmmioaidnu váldojit vuhtii. Guovddáš eamiálbmotdutkan geasa čujuhan leaba Linda Smith ja Rauna Kuokkanen.

Sámi akademihkalaš máilmmis leat dutkit juo moaddelot jagi smiehttan ja dutkan mo sáhtášii ráhkadit sierra teorijaid mat vuhtii váldet sámi perspektiivva, kultuvrra, historjjá ja máilmmioainnu. Luohteárbevierru lea dat oassi mii eanemus lea geavahuvvon sámi akademihkalaš máilmmis, geahččalan dihte teoretiseret erenoamážit lyriikka. Luohteárbevierus lea dasto vuolgán luoheteorijja, mii šaddá mu barggu váldoteorijjan. Guovddáš luoheteorijjadutki lea Lill Tove Fredriksen. Eará guovddáš sámi dutkit dán oktavuodas geaidda boadán čujuhit leaba Harald Gaski ja Vuokko Hirvonen. Dán oasis čálán maid konteakstamáhtu birra, mii gullá eamiálbmotmetodologiija suorgái. Konteakstamáhtu oktavuodas čálán ja čilgen lagabui osiid mat ihtet válljejuvvon teakstadijiin, nu mo sámi gulahallanvuogit ja sámi jurddašvuogit.

Metodaoasis čilgen dutkanproseassa *Earrodearvvuođat* ja *Jievjaheargi* noveallaid dárkilabbot. Dán oasis čilgen metoda man vuodul lean guorahallan noveallaid, nammalassi narratologiija. Narratologiija analysas geavahan erenoamážit Rolf Gaasland girjji *Fortellerens hemmeligheter* vuodđun.

Analysaoasis guorahalan noveallaid. Álggos čálán oanehis referáhta noveallain, ovdal go guorahalan noveallaid dutkančuolmma ektui. Loahppaoasis čoahkkáigeasán iežan dutkanfáttá ja ovdanbuvttán iežan konklusuvnna čuolmma ektui. Garvin dihtii vai analysat eai šatta nu seammaláganat, čilgen muhtin osiid lagabui nuppi guorahallamis go nuppis. Dasa lassin čálán maid áššiid birra ovttá analysas maid in oppa namutge dan nuppis. Ii leat liikká daddjon ahte seamma áššit eai gula nuppi tekstii, baicce ahte teavsttat leat goabbatláganat ja dan dihte deattuhit ieš guđetge áššiid. Dainna láhkii sáhtta dadjat ahte teaksta ieš bovde deattuhit sierralágan áššiid.

1.4 Ovddit dutkosat

Synnøve Solbakken-Härkönen (2014) lea čállán mastergrádadutkosa *Máinnasmáilmmis otná čáppagirjjálašvuhtii – magiijalaš realisma ja narratologiija Kirste Paltto noveallas*. Son guorahallá Kirste Paltto *Guppoš* novealla *Suoláduvvan* noveallačoakkáldagas, ja man láhkai njálmmálaš árbevierru lea geavahuvvon materiálan sámi dálá girjjálašvuodas. Son čájeha mo dat lea mielde duddjomín tematihka mii čatnasa dán áiggi sámiid hástalusaid, koloniserejuvvon guovllu eamiálbmogin. Solbakken-Härkönen lahkana dutkanmateriála guovtti perspektiivvas, muitaleami perspektiivvas ja njálmmálaš árbevieru geavaheami perspektiivvas. Su teorehtalaš rámmii gullet magiijalaš realisma ja narratologiija. Narratologiija guorahallamiin son gávnaha ahte novealla struktuvra ja muitaleaddji stiilla leat mielde hástalit lohkki beroštumi joatkit lohkama. Dasto son gávnaha ahte noveallas leat mángga magiijalaš ihtaga, ja dainna láhkai son čájeha magiijalaš realisma dutkosis. Su dutkamuš čájeha ahte magiijalaš ihtagiid sáhtta dulkot mángga láhkai, ja dan láhkai vuhtii váldit sámi njálmmálaš árbevieru. “Lea čielggas ahte lohkki, gii buoremusat dovda sámi njálmmálaš árbevieru ja jurddašuvuogi oazžu čiekŋaleamos áddejumi dákkár teavsttain” lea okta su konklusuvnnain maŋŋá guorahallama (Solbakken-Härkönen 2014: 91).

John T. Solbakk (1995)⁴ lea čállán váldofágabarggu *Sámis gáidan teavsttat. Amasmuvvan- ja eará eksisteanssalaš gažaldagat Jovvna-Ánde Vest románain*. Son lea dán dutkosis guorahallan Vest románaid *Kapteainna ruvsu* ja *Eallin bihtát*. Solbakk guorahallá teakstadujiin eksisteanssalaš diliid, ja jearrá earret eará: Mii lea leat olmmoš? Dutkosa váldooasis lea teaksta guovddáži, ja vaikko Solbakk čállá ahte čáli ii bija deattu biográfalaš dieđuide, de son čállá loahpaoasis mo čáli eahpitkeahhtá lea geavahan iežas eallima vásáhusaid gáldun románaid dáhpáhusaid. *Kapteainna ruvsu* románas Solbakk čállá man láhkai romána váldopersovdna Kapo vállje eallima dáfus go vásiha hástalusaid eallimis. *Eallin bihtát* románas Solbakk guorahallá váldopersovvna Peter, ja su árgabeaivválaš váttisvuodaid maŋŋá go fárra kránnjáriikii. Románas govviduvvo Piera oktonas olmmožin, ja man funet sáhtta geavvat go olbmos ii leat sieluráfi.

Lisa Monica Aslaksen (2007) lea čállán mastergrádačálloša “*Máilbmi nuppástuvvá ja olbmot dađe mielde*”. Čáppagirjjálašvuohka *historijá muitalussan ja Heaikka duppal doaimma Árbbolaččat - triologiijas*, maid Jovvna-Ánde Vest lea čállán. Dutkanoasis Aslaksen guorahallá váldopersovvna Heaikka duppal doaimma, namalassii mo son doaimmá

⁴ John-Trygve Solbakk čálloša in gávdnan neahtas. Dan dihte lean geavahan Fredriksen (2015) ja Aslaksen (2007) gáldun Solbakk barggu birra čállit.

váldopersovdnan ja muitaleaddjin. Váldopersovdnan Heaika doaibmá sihke ođđaáigásaš ja árbevirolaš máilmmis, ja dan láhkai godđá oktii dán guovtti máilmmi. Heaikka čállinbargu ovddasta ođđaáigásaš doaimma, muhto seammás lea Heaika maiddái čeahppi čajehit iežas árbevirolaš beroštumiid árbevirolaš bargguid čađa. Heaika doaibmá muitaleaddjin su beaivegirjemerkestemiid bokte, ja dan láhkai lohkki beassá oahpásmuvvat gili eallimii ja olbmuide. Aslaksen geavaha Textpraxisa metodalanja ⁵guorahallanbarggus. Dasa lassin deattuha son álgoálbmotjurddašanvuogi ja kultursiskkildas áddejumi. Dan oktavuodas son čállá fáttáid birra nu mo ođđa áiggi boahdin Sápmái, ođđa hástalusat ealáhusain, sápmelašvuoda boahhteáiggi, ja sámegiela dili ja vuoiñjalaš eallima birra.

Lill Tove Fredriksen (2015) lea čállán PhD dutkosa ...*mun boadán sin manis ja joatkkán guhkkelebbui...* *Birgengoansttat Jovvna-Ánde Vesta románatrilogijias Árbbolaččat*. Eanaš oassi románaráiddus dáhpáhuvvá Máhte báikkis 1960-logus gitta 1980-logu rádjái. Dan áigodagas dáhpáhuvve stuorra rievdadusat smávva sámi gilážiin. Fredriksen guorahallá *Árbbolaččat* - teakstadujiid birgengoansttaid, ja mo ráiddu persovnnat dustejit ođđa áiggi hástalusaid. Son geavaha sámi luoheteoriija teorehtalaš vuodđun čilgen dihte ovttaskas olbmo sajádaga joavkkus ja báikegottis. Su guorahallama geađgejuolgi lea konteakstuala teakstalahkaneapmi. *Árbbolaččat* románain leat ollu persovnnat mielde, ja iešguđet persovnna persovnnalaš jietna guoddá muitalusa ovdáneami. Fredriksen čuovvu erenoamážit Heaikka, gii lea ráiddu váldopersovdna, ja su čállinprošeavttaid mat leat historjá, - sohka- ja beaivegirji. Lohkki oahpásmuvvá Máhte báikki persovnnaide, dalá-, dálá- ja boahhteáiggi hárrái Heaikka čállima bokte. Siskkabeale muitaleaddji posišuvnnain Fredriksen guorahallá earret eará persovnnaid iešvuodaid, jurdagiid ja persovnnaid gaskkalaš gulahallanvugiid. Olggobeale muitaleaddji posišuvnnain son guorahallá mo dat jietna doaibmá láidet lohkki servodaga ovdáneapmái. Fredriksen gávnaha ahte *Árbbolaččat* muitalus čajeha ahte persovnnain gain lea jáhkku alces ja boahhteáigái, son máhtá heivehit iežas ođđa dillái, ja dan láhkái vuogáiduvvat iežas kollektiivva dárbbuide. Su dutkamuš čajeha ahte measta buot ráiddu persovnnat birgejit man nu láhkai, danne go sis leat iešguđetge birgengoansttat ja vuogit mo birgehaddat eallima hástalusaiquin ja ođđa áiggiin: “Eanas *Árbbolaččat* persovnnain birgejit mo nu loahpas, nuohahis luoddi eallingovvádussan” (Fredriksen 2015: 276).

⁵ Dan metoda ráhkadii Tromssa universitehta dutkanjoavku professor Rolf Gaasland guovttos vuosttasamanueansa Anniken Greviin.

Eará masterbarggut mas leat guorahallan sámi prosateavsttaid leaba Káre-Elle Partapuoli (2014)⁶ ja Berit Margrethe Oskal (2015).⁷

⁶ Káre-Elle Partapuoli masterčállošis *“Váikkuheapmi – hástaleapmi – ovdáneapmi”*. *Vuoi dan Kárenina ja Mu ártegis eallin váldopersovnnaid ovdáneapmi sosiála oktavuođain*, son guorahallá teakstadujiid váldopersovnnaid ja sin ovdáneami. Dát leat vuosttaš masterdutkan sámi mánáidgirjjálašvuoda birra. Su barggu gávnnat neahtas.

⁷ Berit Margrethe Oskal masterčállošis *Garra boját ja fiinna nieiddat. Heteronormativitehta sámi čáppagirjjálašvuodas*, son guorahallá mo heteronormativitehta boahtá ovdan sámi čáppagirjjálašvuodas, ja makkár kultuvrra - normalitehta ja spiehkastagaid dáfus – lea sámi čáppagirjjálašvuodta mielde huksemin ja ovddideamen? Su barggu gávnnat neahtas.

2. Teorijaoassi

Čilgen dán oasis iežan teorehtalaš vuolggasaji dutkamii. Analyseredettiin *Earrodearvvuođat* ja *Jievjaheargi* noveallaid gođán oktii álgoálbmotmetodologii ja narratologii ja teoriija.

2.1. Álgoálbmotmetodologii ja sámi girjjálašvuoda duogáš

Oassin mu teoriijavuođus geavahan álgoálbmotmetodologii mii vuhtii váldá sámi perspektiiva ja sámi lahkonaanvuogi guorahaladettiin sámi girjjálašvuoda. Guorahallamis geavahan sihke teaksta- ja kultuvrralaš lahkoneami.

Maoridutki Linda Smith lea earret eará dutkan imperialisma čuohcama álgoálbmogiidda. Son lea čállán girjji *Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous people*, mii vuosttaš geardde almmuhuvvui 1999s. Ulbmil su dutkamušain lea earret eará bargat dekoloniseremiin, ja dasa gullá vuodđudit álgoálbmotmetodologii ja mas álbmoga iežaset kultuvra, árvvut, láhttenvuohki, jurddašanvuohki, máilmmioaidnu ja etihkka leat guovddázis. Smith čállá ahte oarjemáilmmi ulbmil dutkat eamiálbmogiid lea leamaš koloniseren. Son háliida jorggihit dán oainnu nu ahte eamiálbmotdutkan šaddá oassin dekoloniseremis: “It is about centring our concerns and world views and then coming to know and understand theory and research from our own perspectives and for our own purpose’s “(Smith 2008: 39, vrd. Kuokkanen 2009: 42-43). Son oaivvilda ahte ferte geahčadit kritihkalaččat sihke metodaidda ja teoriijaid mat leat geavahuvvon akademihkalaš máilmmis, go dat eai leat vuhtii váldán eamiálbmoga perspektiivvaid ja dárbbuid dutkamis. Smith ii oaivvil ahte galgá hilgut oarjemáilmmi teoriija, dutkama ja máhtu, muhto baicce ráhkadit teoriijaid ja metodaidda mat doahttalit eamiálbmoga máilmmioainnu, ja dan láchkai ođasmahttit teoriijaid vai heivejit buorebut eamiálbmoga perspektiivii ja ulbmilii (Smith 2008: 39, vrd. Allen 2014: 377-379).

Sámi girjjálašvuoda dutki Harald Gaski lea almmuhan moanaid artihkkaliid⁸ mo sáhttá vuhtii váldit sámi perspektiivva akademihkalaš máilmmis. Gaski lea earret eará dutkan lyriikka ja luoddi, ja mo son gii dovda luoteárbevieru guodda dehálaš máhtu maid sáhttá geavahit veahkkin guorahallanbarggus. Okta vuohki vuhtii váldit sámi perspektiiva, lea geavahit luoteárbevieru teorehtalaččat sámi girjjálašvuhtii. Gaski čilge mo juoigan lea geavahuvvon vuostálastingaskaoapmin koloniseren áigái, mas ulbmil lei ahte sápmelaččat galge áddet eambo go dážat. Jurdda ii leat fuonuhit earáid, muhto dat gullá áddehallanvuohkái ja kodaidda

⁸ Gč. ovdamearkka dihte Gaski 1993, 1994, 1997, 2007

čoavdimii sidjiide geat áddejit ollásit, go sidjiide geat eai ollásit ádde kodaid (Gaski 2007: 105, vrd. Gaski 1994: 190).⁹

Sámi girjjálašvuoda dutki Lill Tove Fredriksen (2015) čállá iežas doavttirgráda-barggus earret eará mo luhteárbevieru ja luoheteoriija sáhtá geavahit vuodđun prosateavsttaid guorahallamii, ja dan láhkai vuhtii váldit sámi perspektiivva ja máilmmioainnu akademihkalaš oktavuodas. Iežas dutkosis Fredriksen geavaha luhteárbevieru čuovggiheamen smávva báikegotti máilmmioainnu ja olbmuid gaskavuodaid go guorahallá *Árbbolaččat* persovnnaid dynamihka ovttaskas olmmožin ja kollektiivva dásis (Fredriksen 2015: 45).

2.2 Kultursensitiivva áddejupmi ja jávohis máhttu

Álgoálbmotmetodologiija geavaheapmi sámi girjjálašvuoda dutkamis ráhpá vejolašvuodaid lahkoniit ja dutkat teakstadiid kultursiskkildas ja kultursensitiivva áddejumiin, dahje nuppiin sániin daddjon, jávohis máhtu geavaheapmi dutkanbarggus. Maja Dunfjeld, gii lea guorahallan máttasámi ornamentihka hámi ja sisdoalu geavaha iežas dutkamis dárogiel doahpaga *taus kunnskap*. Dainna son oaivvilda, máhtu maid ii sáhte dahje ii hálit čilget gielain. Dasa lassin, čállá Dunfjeld, jávohis máhttu sáhtá leat dakkár lágan máhttu mii fievrriduvvo buolvvas bulvii praktihkalaš doaimmaid čađa masa ii álo dárbbas giela ja gielalaš čilgehusa. Nuppe dáfus sáhtá nu ahte gielas váilot doahpagat čilget daid áššiid (Dunfjell 2006: 17). Kuokkanen čállá ahte máhttosirdin ii gula dušše ovttaskas olbmuid persovnnalaš vásáhusaide, dat gullá maid mánggaid sohkaolvvvaide ja kollektiivavuhtii (Kuokkanen 2009: 44). Iežan dutkosis ávkkástalan jávohis máhtu dainna čilgehusain ahte jávohis máhtuin sáhtán dutkat teavsttaid siskkáldas áššiid kultursensitiivva áddejumiin, mas fas bohciidit konteavsttalaš čilgehusat. Álgoálbmotdutki Shawn Wilson čállá ná kultursensitiivva birra: “Once we recognize the important of the relational quality of knowledge and knowing, then we recognize that all knowledge is cultural knowledge” (Wilson 2008: 91). Wilson čállá ahte álgoálbmotparadigma, mii ovddida álgoálbmogiid jáhkuid, árvvuid ja dábiid dutkanproseassas, dagaha dutkama eanet kultursensitiivan

⁹ Kodeáddema birra čálán kap. 2.5as.

álgoálbmogiidda (Wilson 2008: 15). Jus háliidat eanet dán birra lohkat, Fredriksen čilge dan lagabui iežas PhD-dutkosis.¹⁰

Girjjálašvuodadutkamis leat ovdamearkka dihte njálmmálaš gulahallanvuogit mat ihtet *Earrodearvvuođat* noveallas ovdamearkan dasa mo mun, dutkin, sáhtán ávkkástallat kultursensitiivva áddejumi. Ii leat liikká daddjon ahte mun nákcen nu bures čilget manne mun vuohtán ovdamearkka dihte geažidemiid mitalusa dialogain. Sáhtta baicce muhtin lágan dovdu mii ilbmá logadettiin teavstta, dáppe lea juoga mii munnje orru oahpis, muhto in áibbas nákcen dan čilget. Nubbi lea ahte ii leat daddjon ahte geavahan beaivválaččat njálmmálaš gulahallanvugiid maid guorahalan analysaoasis. Sáhtta baicce ahte mun lean gullan earáid geavaheamen dihto gulahallanvugiid, dahje ahte mun muhtin láchkai dušše lean oahppan daid fuobmát ja áddet. Árbemáhttu doaba čilge dan lagabui. Árbemáhttu ii sáhte oahpahuvvot iige čilgejuvvot sániiguin. Dan ferte oahppat praktihkalaš doaimmaid bokte (Dunfjeld 2006: 18). Ovdamearkka dihte jus mun lean mángii, iežan mánnávuodas gitta otnáži vásihan smávva giláža jurddašvuogi, gullan olbmuid hállamin mo sii jurddašit dihto áššiin, de mun dađistaga, vásašusaid bokte olahan árbemáhtu dan áššis. Mu mielas máhttu ja diehtu¹¹ čatnasa kultuvrii ja kultuvrra áddejupmái, ja danne heive bures geavahit konteakstamáhtu iežan dutkamušas, mii vuhtii váldá eamiálbmotmetodologiija. Erenoamážit guoská dát persovnnaid jurddašeapmái ja hállanvuohkáii, makkár rollat sis leat mitalusain, mo persovnnat doibmet báikegottis ja makkár oktavuohhta sis lea.

¹⁰ Fredriksen 2015: 77-78.

¹¹ Fredriksen gieđahallá erohusa gaskkal máhttu ja diehtu artihkkalis *Dát lea mo nu munnje oahpis – kulturáddejupmi ja konteaksta girjjálašvuoda analysas* (Fredriksen 2012b).

2.3 Álgoálbmotmetodologiija sámi girjjálašvuoda dutkamis

Jus sámi girjjálašvuoda dutkamis galgá olahit dan maid ovdamearkka dihte L. Smith dadjá álgoálbmotmetodologiija geavaheami birra, de ferte sámi dutki vuhtii váldit sámeálbmoga jurddašvuogi ja máilmmigova, ja duođalažžan geavahit sámi álbmoga jurdagiid, kultuvrra ja máhtu dutkamis (vrd. Smith 2008: 39, vrd. Kuokkanen 2009: 42-48). Rauna Kuokkanen (2009) lea čállán girjji *Boaris dego eana. Eamiálbmogiid diehtu, filosofijat ja dutkan*, mas son gieđahallá eamiálbmogiid diehtoortnegiid, eamiálbmogiid dieđu gáhttema, filosofii ja dutkama. Son čállá ovdamearkka dihte mo sáhtá doahttalit eamiálbmotperspektiivva eamiálbmotdiskursain ja –dutkanparadigmmain. Kuokkanen namuha muhtin osiid mat leat dehálaččat dán prosessii: Árvvut ja máilmmioaidnu, vásáhus lea diehtu, holisttalaš áddejupmi, kollektiiva olli ja kritihkka ja kritihkalaš áddejupmi (Kuokkanen 2009: 44-47).¹²

Sámi dutkis, geas lea buorre sámegeiella ja konteakstamáhttu, ja dasa lassin buorre girjjálašvuoda metodaáddejupmi, sáhtá áddet sámi girjjálašvuoda eará láhkai go olggobeale olmmoš. Sutnje lea álkit fuobmát teavstta siskkáldas áššiid go máhtá giela, dovdá kultuvrra ja kultuvrralaš kodaid maid čállá viggá linjjáid gaskii čiehkát. Gaski gohčoda dán posišuvnna 'insider', go lea sámi servodahkii gullelaš olmmoš. Son čállá viidáseappot ahte lea dehálaš sámi girjjálašvuoda dutkamis geavahit stáđásmuvvan girjjálašvuoda metodologiija oktan sámi 'insider' máhtuin. Gaski čállá ahte dat gullá sámi áddehallanvuohkáii mas sámegeielhállit sáhttet eanet ávkkástallat das mii daddjojuvvo ja čállojuvvo, go sii geat eai ollásit ádde koda (Gaski 1997: 205, 210-212, vrd. Gaski 2007: 105-106).

Earret go geavahit iežas kulturmáhtu ja dovdat kultuvrralaš kodaid dutkan-barggus, lea maid dehálaš ahte sámi dutkit geahččalit geavahit teoriijaid mat váldet vuhtii sámi perspektiivva ja máilmmioainnu nannen dihte sin dutkama. Kuokkanen čállá mo eamiálbmogat dávjá deattuhit oktiigullelašvuoda ja gaskavuodaid mearkkašumi go lea sáhka árvvuid, doaimmaid, vieruid ja dieđu birra. Son čállá maid ahte leage hástalussan sámi dutkanparadigmas mo vuhtii váldit sámi perspektiivva ja máilmmioainnu (Kuokkanen 2009: 44). Lill Tove Fredriksen jearráge iežas doavttirgráda barggus mo son sáhtašii geavahit sámi árbevieru ja dan bokte čuovggahit sámi historjjá, máhtu, dieđuid ja máilmmioainnu akademihkalaš barggus? Fredriksen bargá dan luoheteorijain. Luoheteorijja, maid mun čilgen čuovvovaš oasis, čájeha mo sáhtá huksegoahit teoriijaid mat vuhtii váldet sámi perspektiivvaid, ja dainna lágiin gozihit sámi árvvuid, jurddašvuogi ja árbevieru dutkanmáilmmis. Iežan dutkosis geavahan sihke

¹² Loga Kuokkanen čilgehusa dáid siidduin. Mun in čilge dán birra dađe eambo dás, muhto čanan dan maid Kuokkanen dás čállá iežan čállosii.

konteakstamáhtu ja luoheteorija sámi kultuvrra siskabeale áššiid analiiseret, nu no sámi gulahallanvuohki ja smávva sámi báikegotti jurddašanvuohki.

2.4 Luohteteoriija

Lill Tove Fredriksen (2015) čállá iežas PhD dutkosis luohteárbevieru ja luohteteoriija birra, ja mo dan sáhtta geavahit prosateavsttaid guorahallamis. Son háliida buktit lasi dutkanperspektiivvaid sámi girjjálašvuoda dutkamii, ja dainna vugiin geahččalit geavahit doahpagiid, jurddašvuogi ja máilmmioainnu mii vuhtii váldá sápmelaččaid eambo go dan maid dušše oarjemáilmmi jurddašepmi dahká. Fredriksen čállá ahte su dutkamuš gullá dekoloniserema rávdnjái, go álgoálbmotvierru, - kultuvra- ja –máhttu leat guovddázis su dutkosis. Son geavaha luohteteoriija ja luohteárbevieru guorahallat ovttaskas olbmo oktavuoda báikegoddái. Olmmoš eallá ovttaskas olmmožin servvodagas, muhto seammás son ferte vuhtii váldit ja eallit báikegotti norpmaiguin ja vuordámušiguin. Son ferte maid máhttit doaimmat joavkoláhtun (Fredriksen 2015: 25). Luohteárbevierru lea doaimman dainna ulbmiliin ahte integreret olbmuid báikegoddái mánnávuoda rájes juo. Luohti čatná dan láhkai ovttaskas olbmo báikegoddái ja dat govvida mo eará olbmot oidnet du (Jernsletten 1978: 109-111).

Fredriksen čujuha sihke sámi girjjálašvuoda- ja eamiálbmotdutkiide go son čilge manne son sáhtta geavahit luohteteoriija teorehtalaš vuodđun iežas prosateavsttaid guorahallamii. Vuosttažettiin son vuhtii váldá Gaski ja su dutkamušaid, gii lea moanaid artihkkaliin deattuhan ja čájehan mo sámi perspektiivva ja kulturmáhtu sáhtta geavahit girjjálašvuoda guorahallamis. Gaski lea ieš geavahan luohteárbevieru go guorahallá lyriikka. Son čállá ahte luohteárbevierru lea dehálaš oassi sámi girjjálašvuoda lyriikkaguorahallamis, ja luohti geavahuvvo sihke juoigama ja dutkama oktavuodas. Luohti geavahuvvo dehálaš gaskaoapmin ja symbolan sápmelaččaide, ja luohteárbevierru lea hui boares árbevierru sápmelaččaide. Luđiin olmmoš muittaša nuppi (Gaski 1997: 215). Gaski čilge juoigama birra ná: “Das leat čielga ráját sihke ráhkadeamis, doaimmas ja ovdanbuktimis. Dat gullá oktasašvuhtii ja dahká juigojuvvon olbmo oassin oktasašvuodas” (Gaski 2007: 98, vrd. Gaski 1993: 19).

Eamiálbmotperspektiivvas heive bures ráhkadit ja geavahit teoriija mii vuolgá luohteárbevierus. Nu ráhpá luohteteoriija vejolašvuodaid munnje dutkin lohkat ja áddet teavsttaid álgoálbmogiid ja sápmelaččaid máhtuin ja áddejumiin. Girjji *Med ord skal tyvene fordrives* (1993) guorahallá Gaski dološ divttaid, myhtaid ja luđiid, ja geavaha luohteárbevieru ja kontekstamáhtu vuodđun go analysere teavsttaid. Dan láhkai son dalle juo geahččalii goddit oktii stáđásmuvvon metodologiija odđa lohkanvugiin mii válddii vuhtii sámi perspektiivva, kultuvrra ja historjjá. Son čállá ovdasánis ahte son háliida deattuhit teavstta siskkáldas áššiid, dan sadjái go dušše geahčadit teavsttaid olgguldashámi. Dát vuohki, joatká

son, gáibida vuđolaš sámegeiela- ja kultuvrralašmáhtu lassin buori girjjálašvuodametoda áddejumi vai olaha teavstta siskkimuš áššiide (Gaski 1993: 11).

Sámi girjjálašvuoda dutki Vuokko Hirvonen lea guorahallan iežas pro gradu-barggus *Gumppe luodis Áillohažžii* (1991) earret eará luodi dajahusaid čáppagirjjálaš teakstan. Son čállá ahte go luodis leat dajahusat, de dulkonvejolašvuodat lassánit dan sadjái jus lea sánehis luohiti. Dajahusat šaddet dalle teakstan ja dan geažil, dadjá Hirvonen, dutkái lea vejolaš dulkot teavsttaid mearkkaid ja daid diskurssa. Mun čálán eambo Hirvonen barggu birra čuovvovaš oasis, *Kontekstamáhttu sámi girjjálašvuoda dutkamis*.

Iežan analysaoasis geavahan luohteárbevieru ja luoheteoriija oassin go guorahalan persovnnaid sosiála beali, mii deattuha ovttaskas olbmo ja joavkku kollektiiva oktavuodaid. Luohteárbevierus lea guovddážis mo nubbi oaidná nuppi olbmo, ja mo son árvvoštallo servodaga norpmaid ja dábiid mielde. Sihke *Earrodearvvuođat* ja *Jievjaheargi* noveallas geahčadan ovttaskasolbmo gaskavuodaid báikegoddái, ja ovttaskasolbmo vuordámušaid alcces. Dát soahpá dainna maid Kuokkanen čállá mo doahttalit eamiálbmotperspektiivva guorahallanbargguin: “Bearaš ii leat ráddjejuvvon dušše váhnemiidda ja mánáide (ng. váimmusbearaš). Olbmo identitehtii lea dehálaš, ahte son dovdá ja diehtá iežas soga ja máttuid, nappo gos son lea boahtán. Eamiálbmotfilosofijat deattuhit gaskavuodaid maiddái olbmuid gaskkas – ovttaskas olbmo buresbirgejupmi lea čatnasan eará olbmuid buresbirgejupmái” (Kuokkanen 2009: 45). Dan láhkai šaddá mu jurddavuodđu luoheteoriija, luohteárbevierru ja kontekstamáhttu go guorahalan sámi perspektiivvas, ja sávan lohkki nákke dan vuohtit lohkamis.

2.5 Kontekstamáhttu sámi girjjálašvuoda dutkamis

Iežan teakstaguorahallamis leat kontekstadieđut ja kulturmáhttu guovddáš oasit teakstalohkamis ja teavsttaid guorahallamis. Lill Tove Fredriksen (2012) čállá artihkkalis *Dat lea mo nu munnje oahpis*, mo sáhtta geavahit konteavstta ja kulturmáhtu girjjálašvuoda dutkamis. Son čállá ahte konteksta lea dat mii lea olggobeale teavstta, masa earret eará gullá sámi kultuvra, historjá, kulturmáhttu - ja áddejupmi. Fredriksen ovdanbuktá ovdamearkkaid mo son ávkkástallá iežas kultuvrralaš áddejumi dulkodettiin *Árbbolaččat* románaráiddu. Son čállá mo Heaika, románá váldopersovdna, vástida vilbeale Ándii gii áiggošii Heaikka veahkehit fidnet geaidno- ja snihkkárbargguid: “Giitu ollu rávvagiid ovddas. In bala albma barggus, jearaldat ii leat láikodagas. Don it ádde, itge leat áidna, naba ieš?” (Vest 1997: 9-10,

lohkan Fredriksen 2012b: 48). Sámis gávdnojit mánga ovdamearkka dasa, mii gehččui albma bargun árbevirolaš sámi servodagas. Dat boahťa ovdan go vilbealle Ándde mielas Heaikkas galggašii albma bargu.

Kultur- ja konteakstaáddejupmi rahpá vejolašvuodaid áddet teavstta siskkáldas kodaid, ja addá maid liige-dimensuvnna guorahallamii jus dušše analyseren teavstta siskkáldas áššiid beroškeahťtá sámi kultuvrra, historjjá, kulturmáhtu- ja áddejumi. *Jievjaheargi* teavsttas oaidná dán earret eará das mo smávva giláža jurddašvuohki govviduvvo, ja mo sii dorvvastit noaidevuhtii čilgen dihte issoras dáhpáhusa. Dainna láhkái geavahan girjjálašvuodadutki H. Porter Abbot intenšunála- ja symptomáhtalaš lohkanvugiid mat addet vejolašvuoda sihke siskkáldas ja olgguldas osiid guorahallat analysabarggus. Mun čálán Abbot ja su lohkanvugiid birra eambo metoadoasis go čilgen narratologijja.¹³ Sámi gulahallanvuohki, nugo geažideamit ja hálahaepmi, addet dutkái ja lohkkái vejolašvuoda geavahit konteakstamáhtu guorahallanbarggus, ja dainna láhkái loktet gurahallama eret dušše čielga teavstta siskkáldas áššiin.

Go lohken teavsttaid mat leat oassin mu guorahallamis, vásihin dan ahte teavsttas lea mii nu maid mun in riehta dalán máhttán čilget. Guorahallama ovdáneamis ihte elemeanttat mat munnje dagahedje teavstta eambo ahte eambo miellagiddevažžan. Jáhkán go sápmelaš lohka sámi girjjálašvuoda, bohciida dát *oahpes dovdu*. Pedagogihkadutki Aimo Aikio (2010) lea čállán girjji *Olmšoš han gal birge*, mas earret eará čállá implisihtalaš dieđu birra. Son čilge ahte dutki gii dutká sápmelaččaid, ja dovdá ja diehtá sin duogáža, sáhtta buoret vuhtii váldit dáhpáhusaid, mat leat muitalusa vuodđun. Dán dieđu son gohččoda jaskes diehtun, mii lea implisihtalaš dieđu hápmásaš. Aikio čujuha Suomelaš dutkái Hannele Koivunen, gii čállá: “Jus dutki áicá ja ádde jaskes dieđu, de son sáhtta dan dulkot eksplisihtalaš hápmái” (Aikio 2010: 21 vrd. Gaski 1997: 210, vrd. Gaski 2013: 117).

Fredriksen čállá mo dulkonvejolašvuolta viiddiduvvo dutkái jus son fuobmá ja máhtta guorahallat teakstaolggobeale dieđuid, nu mo hállanvugiid ja muitalemiid mat ihtet teavsttas (Fredriksen 2015: 49). Artihkkalis *I Think You Know What I Mean* (2017) čilge Fredriksen muhtin hállangoansttaid. Son geahčada omd. makkár gulahallanvuogit ihtet *Árbbolaččat* románaráiddus. Ovdamearkan geažideapmái lea go Heaika lea muorrameahcis dálvemuoraid ordnemín, ja son dovdá dieđusge man lossa bargu dat lea go ii leat hárvánan dakkár bargguide: “He realizes that firewood requires hard manual labor, he’s not any woodchopper, he was

¹³ Gč dán barggus kap.3.2.

born for other tasks” (Vest 1997: 14, lohkan Fredriksen 2017: 8. Fredriksen jorgalus). Heaika dás geažida man dehálaš lea sutnje čállit girjji, dan sadjái go bargat lossa bargguid muorrameahcis.

Gaski maid čállá siskkáldas máhtu birra ja man dehálaš dat lea girjjálašvuoda dutkamii. Son čilge mo son geahččalii jorgalit Áillohačča divtta No. 272, *Beaivi, áhčážan* girjjiis, ja fuobmái man veadjemeahtun dat lei. Sivva dasa lei go divttas leat nu dárkilis govahallamat bohcco iešvuodaide ja hápmái, ja dasa gullelaš namahusat. Dárogielas ja eanjalasgielas váilot sánit mat čilgejit daid seamma dárkilit. Jus son de livččii nákcet divtta jorgalit, ii leat ge sihkkar ahte lohkki gii ii dovdda boazodoalu áddešii divtta sisdoalu ja hámi, ja dainna láhkai ekskluderejuvvo áddet divtta ollásit. Nuppe dáfus, lohkkis geas lea jaskes máhttu boazodoalus ja gii dovda boazodoalu oppalohká, sus lea ges ovdamunni áddet divtta sisdoalu. Gaski čilge ekskluderema birra, ja geavaha juoigama ovdamearkan. Sápmelaš berrešii áddet eambo luoheteavsttas go nubbi gii ii leat sápmelaš. Muhto liikká lea dehálaš muittus atnit ahte justa siskkabeale olmmoš sáhtá guođdit osiid dulkodettiin teavsttaid mat leat dehálaččat girjjálašvuoda guorahallanbarggus ja ovdáneamis, ja nuppe dáfus olggobeale olmmoš oainnašii osiid maid ovdamearkka dihte sápmelaš badjelgeahččá. Dán oktavuodas Gaski čállá *in-clusive* birra, ja man dehálaš lea searvat oarjemáilmmi ságastallamii go lea sáhka sihke teorijja ja metoda birra (Gaski 1997: 210-212)

Vuokko Hirvonen (1991) lea iežas pro gradu barggus, *Gumpe luodis Áillohažžii*, čállán man dehálaš lea máhttit omd. luohtegiela jus áigu luodi dulkot lyrihkkan, ja dovdat boazonamahusaid jus galgá áddet ovdamearkka dihte divttaid ja luđiid main boazonamahusat leat geavahuvvon. Dalle ferte váldit vuhtii semánttalaš mearkkašumi dási (Hirvonen 1991: 12-13, 23). Son geavaha ovdamearkan mo nisssonolmmoš govviduvvo čihkkojuvvon govalašvuodain: “gumpe borai soagnogappa/sáhpán ciebai gabbabeaska/leaihan báhcán muzetsággi/mii ii lean vel fitnan geange gieđas” (Launis 1908: 85, lohkan Hirvonen 1991: 14, vrd. Gaski 1998: 35-36). Son čállá ahte lea vejolaš dulkot Láve-Jon Piera luodi konkrehtalaččat, ahte sáhpán duođaige bilidii gabbabeaskka ja gumpe borai bohcco, mainna galggai soagnus vuoddját. Ja loahpa loahpas lei vel báhcán muzetsággi, mainna ii lean vel oktage vuodján. Dasto Hirvonen joatká čilgehusa ahte rabasvuoda ja sátnedáidaga giela vuodul lea vejolaš eará láhkai dulkot sisdoalu. Gabbabeaska, soagnogabba ja muzetsággi ovddastit nissoniid:

Dalle gabbabeaska govvešii vilgesvarat nieidda, man nubbi almmái doalvvui uhccánaččaid. Soagnogabba bealistis lea maidáa vilgesvarat nisu ja suinna almmái lei joavdán juo nu

guhkás, ahte áigu soagnus vuoddjât. Muhto de fas son maŋŋonii, go bođii almmái, gii lei snielat dego gumpe... nuba sus ii lean eará go duhtat čáhpesvarat niidii, gii lei menddo seaggi, muhto dat buorre bealli sus gal lei, ahte ii oktage eará lean vel guoskan sutnje. (Hirvonen: 14-15)

Jus lohkki ii ádde daid kodaid, de son massá vejolašvuoda oažžut lassidieđu. Vars (2007: 129) čállá ahte sápmelaččain leat ollu sánit mat čilgejit makkár luondu ja hápmi olbmos ja ealliin leat. Son dadjá viidáseappot ahte dat čájeha mo giella lea dehálaš gaskaoapmin árbevieruid oahpaheamis ja árbevirolaš máhtus, ja danne lea dehálaš dan fievrridit ja gáhttet boahteáigái. Jus sámi dutkit galget birget akademihkalaš máilmmis, ja dan oktavuodas girjjálašvuoda guorahallamis, lea dutkis gii dovdá árbevirolaš máhtu ovdamunni go son beassá giela ja kultuvrra siskkimussii.

2.6 Sámi gulahallanvuogit

Njálmmálaš gielas doibmet ollu geažideamit ja eará gulahallanvuogit. Dáid dovdan addet munnje liigedimensuvna teavstta guorahallamis ja dan láhkai viiddit dulkonvejolašvuodaid. Teakstadujiin maid mun lean válljen ihtet dát goansttat erenomážit dialogain.

Davvisámegielas leat ollu doahpagat mat govvidit iešguđet gulahallanhámiid; *beasadit*, *garvvašit*, *garvit*, *geažidit*, *moalkái*, *mohkohallat*. (Nielsen 1979 I: 298 (1934) s.v. *bǣsâdit*: søke å slippe (for, fra, fri), undslå sig, Nielsen 1979 II: 57 (1934) s.v. *gâr'vasit*: komme til å bli omgått; kunne omgås, Nielsen 1979 II: 58 (1934) s.v. *gâr'vet*: gjøre omvei for å komme forbi, omgå, gå ngn, forbi, forbigå, omgå sannheten, Nielsen 1979 II: 261 (1934) s.v. *gǣžedit*: gi nyss om, ymte om, Nielsen 1979 II: 676 (1934) s.v. *moal'kai*: med mange (uregelmessige) bønninger, krocket, som ikke snakker bent frem, omsvøpsfull, Nielsen 1979 II: 684 (1934) s.v. *mokkutâd'dât*: gå krokveier; bruke omsvøp; komme med utflukter. Mun čálán eambbo dáid doahpágiid birra analysaoasis.

Gaski čilge geažideami geavaheami luhtepoesiijas ja čujuha dasa maid Áillohaš dajai dan birra: “i en joiketekst kan meningen stundom være å fortelle bare til den som vet. For andre blir dens innhold dunkelt” (Gaski 1993: 19). Nils Jernsletten, gii maid lea čállán luođi ja kommunikašuvna birra, dadjá sullasaččat: “Men for dem som hører til i joikemiljøet og kjenner historien [...] er det nettopp de korte antydningene eller hintene som skaper spenning i `dialogen`, i forståelse mellom menneskene, især når joikeren er flink til å finne på slående uttrykk eller finurlige tvedtydigheter” (Jernsletten 1978: 117). Ovdamearkkat sihke duppalkommunikašuvdnii ja geažideapmái sáhtta lohkat Gaski girjjis *Med ord skal tyvene*

fordrives go son čilge *Suola ja Noaidi* ja *Bávós-Niilas* luođi (Gaski 1993:46-53). Mu mielas lea dehálaš diehtit ahte geažideapmi lea leamaš árbevierrun juo don dolin, dološ luđiin ja divttain. Iežan dutkosis geahčadan earret eará makkár hálahanvuogit ihtet mitalusain, ja mo dat doibmet sosiálalaš oktavuodain.

Aimo Aikio (2010: 155-156) gii lea dutkan olbmo birgema sámi servvodagas, čállá mo iežas mielbargi sutnje mitalii sámi gulahallanvuogi birra: “Sápmelaččat eai rábmon eaige máidnon iežaset, go dat lei vearrámus 'suddu' maid olmmoš sáhtá dahkat”. Vuollegašvuohta lei sápmelaččain stuorra árvvus ja dan dihte sii hui láivvit bukte ovdan iežaset čehppodaga ja máhttima ovdamearkka dihte barggu ozadettiin. Dat lea maid gulahallanvuohki, ahte ii mitalit sániiguin mo čeahppi son lea. Lea baicce nuppe láchkai buoret bargat, ahte nuppit oidnet olbmo čehppodaga bargguid čađa. Liikká jus nubbi olmmoš oaidná čehppodaga, de ii leat ge sihkkar ahte son dadjá dan rivttes olbmui. Son baicce sáhtá dadjat dan earáide, gii de doalvu sága viidáseappot rivttes olbmuid.

Ovdamearkan mo vuollegašvuohta govviduvvo sámi girjjálašvuođas, lea go Fredriksen čilge mo *Árbbolaččat* romána váldopersovdna Heaika geahččala garvit das eret go gii nu geahččala dialoga bokte ovdanbuktit Heaikka ja su čállinattáldagaid ja čállinprošeavtta: “-Vehá ruccistan dušše. Ii dat leatban dan veara ahte das gánmeta ášši ráhkadit” (Vest 1997: 25, lohkan Fredriksen 2015: 91). Lohkki oaidná dás mo Heaika geahččala garvvašit su čállinattáldagaid rábmomis, ja vástida dan láchkai ahte ii oktage galgga jáhkkit ahte son rápmo iežas prošeavtta ja čállinattáldagaid. Lea olu buoret jus gii nu eará dan birra hállá go son ieš, danne son vállje garvit eret ságastallamis. Dát čájeha Heaikka vuollegašvuođa (vrd. Fredriksen 2017: 5).

Fredriksen čállá ahte Harald Gaski mitala mo sámiid gaskkas leat mánggalágan gulahallanhámit mat deattuhit vuollegašvuođa eanet go dan ahte leat njuolgočoalat. Ovdamearkka dihte geažideapmi lea sámiid gaskkas dábálaš gulahallanvuohki go lea juoga maid man nu sivas ii áiggo dadjat njuolgga (Fredriksen 2015: 94, guldalan Gaski, NRK Sápmi 2011). Fredriksen (2015, 2017) čilge ahte dát erenoamáš hállanvuohki gávdno sámi servvodagas ja sámi girjjálašvuođas. Ulbmil hállanvugiin lea garvit nuppi olbmo duolbmama. Jus galgá nákcet lohkat “linnjáid gaskkas” dárbbášuvvo máhttu dan birra. Dát lohkan “linnjáid gaskkas” gullá sámi njálmmálaš árbeviriin ja beaivválaš eallimii. Jus siskkabeale konteaksta lea oahpis, ii buot dárbbáš daddjot sániiguin. Olmmoš sáhtá maiddá jávohuvvat ja dan bokte

čájehit ahte son ii leat ovttaoaivilis. Jus dán veardida dáža máilmmiin, de doppe lea jávohisvuodas justa nuppelágan mearkkašupmi. Sátnevájas 'Den som tier samtykker' muitala ahte jávohisvuodain don čájehat ahte leat ovttaoaivilis áššiin.

3. Metodaoassi

3.1 Metodalaš lahkaneapmi

Go logan girjjálašvuoda teavsttaid, de bohtá munnje muhtumin dat dovdu ahte munnje lea mii nu oahpis dán mitalusas. Dajan nu mo Fredriksen (2012b: 52) “In oro máhttimin riehta artikuleret dovddu mii mus lea go muhtumin logan teakstaosiid ja dovddan ahte “*dát lea mo nu munnje oahpis*”. Aimo Aikio čállá *mielddieđu* birra, ja mo olbmo mielddiehtu addá lassie dieđu, ovdamearkka dihte čiegus dieđu bokte. Čiegus diehtu lea diehtu man eai dieđe earát go muhtumat dahje muhtun joavkkut. Aikio čilge dan sullii seamma láhkai go Fredriksen: “Olmmoš, gean hálddus lea čiegus diehtu, ii sáhte čilget dan, iige čilget dieđu vuodu ja duogáza. Son ii sáhte mitalit gos ja mo son lea dieđu ožžon, iige álo leat oba diđolaš das, ahte su hálddus lea dát diehtu” (Aikio 2010: 77).

Áiggun lahkanit teavsttaid konteavstta máhtuin, mii sisttisoallá kultuvrralaš, gielalaš ja sosiálalaš máhtu. Dasa geavahan luoheteoriija vuodđun, go geahčadan earret eará persovnaid gaskavuodaid teakstadijiin ja makkár rollat sis leat báikegottis. Luohteárbevierus lea guovddážis mo nubbi oaidná nuppi olbmo, ja mo son árvvoštallo servodaga norpmat ja dábiid mielde. Nuppe dáfus áiggun lahkanit teavsttaid ja persovnnaguorahallama oarjemáilmmi paradigmmain, ja dasa lean välljen geavahit osiid narratologiijas.

Maori dutki Graham H. Smith gohčoda dákkár lágan dutkama eklektalaš metodologiijan, mii máksá ahte sáhtta geavahit metodologalaš gaskaomiid mánggaid rávnnjiin. Son dadjá maid ahte eklektalaš dutkanvuohki hástala gáržžes, monokultuvrralaš dutkanvugiid maid dávjá gávdná oarjemáilmmi akademiijas. Dan sivas son háliida bargat dan ala mo sáhtta ovddidit ja geavahit maori gaskaomiid dutkamin maori gullevaš fáttáid, ja dan láhkai viiddidit akademihkalaš välljenmuni teorehtalaš ja metodologalaš veahkkeneavvuid ja reaidduid hárrái (Kovach 2009: 88, vrd. Krupat 1992: 232-248, lohkan Fredriksen 2015: 58). Lill Tove Fredriksen (2015) maid háliida buktit lasi dutkanperspektiivvaid sámi girjjálašvuoda dutkamii, ja dahká dan go son, lassin oarjemáilmmi paradigmmain, geavaha luohteárbevieru hukset luoheteoriija vuodđun iežas prosa dutkamuššii. Lassin oarjemáilmmi paradigma geavahan iežan kulturamáhtu ja konteavstta dutkanbarggus. Sivva dasa lea ahte mun háliidan iežan analysabarggus eambo geahčadit persovnaid rollaid ja mo sii doibmet sámi servvodagas go dušše čállit buhtes teakstanaalyasa.

3.2 Narratologija

Go analyseren mitalusa diskursa, geavahan iežan kultuvrralaš duogáža ja máhtu dasa, oktan narratologija teoriijain. Mu ulbmil guorahallamiin lea guorahallat ja čuovvut váldo- ja oalgepersovnnaid *Earrodearvvuođat* ja *Jievjaheargi* mitalusain dihto dáhpáhusain.

Geavahan erenoamážit Rolf Gaasland (2009) girjji *Fortellerens hemmeligheter. Innføring i litterær analyse*. Gaasland lea geavahan osiid narratologija teoriijas ja ráhkadan girjjálašvuoda metoda oahppogirjji.¹⁴

Gaasland mielde narratologija teoriijas ferte sirret mitalusa ja mitalusa diskursa.¹⁵

Mitalus leat dáhpáhusat bardojuvvon kronologalaččat, vassis áigemeari badjel ja vassis olbmot geat leat mielde ráhkadeamen dáhpáhusaid (Gaasland 2009: 21-23).

Girjjálašvuodadutki H. Porter Abbott, gii bargá narratologija teoriijain, gohčoda dan dáhpáhusráidun, ja dadjá maid ahte jus eai leat dáhpáhusat mielde, de ii sáhte gohčodit teavstta narratiivan (Abbot 2008: 13). Gaasland čilge ahte diskursa lea mo dáhpáhusat dahje dáhpáhusráiddut mitaluvvojit (Gaasland 2009: 22-23). Mitalusa diskursa sáhtta vaikkoge álgit dan láhkai ahte čujuha ovddosguvlui nu ahte lohkki juo diehtá man láhkai mitalus loahpahuvo. Go mun refereren novellii, de čujuhan mitalussii, ja go mun analyseren novealla, de mun analyseren mitalusa diskursa.

1920 logus čálii Boris Tomasjevskij fabula ja sjuzet birra ja ásahii dáinna lágiin oainnu ahte ferte leat erohus gaskal mitalusa ja diskursa (Lothe 1994: 16). Fabula sáhtta buohtastahttit doahpágiin mitalus, mainna oavvilduvvo ahte lohkki lohka dahje mitala fikšuvnna teavstta kronologalaččat. Sjuzet doahpágiin oavvilda Tomasjevskij mo njálmmálaš dahje čálalaš teaksta lea hábmejuvvon, mo mitalus ovdána ja makkár váikkuhangaskoamit geavahuvvojit mitalusas ovdanbuktit teavstta sisdoalu. Lea dehálaš erohus gaskal mitalusa ja mitalusa diskursa, danne go dat muittuha dutká ja lohkkái ahte seamma mitalus sáhtta mitalit ja dulkot mángga láhkai. Guorahallamis leage ávkkálaš guorahallat mo mitalleadji ovdanbukta mitalusa. Makkár áššiid ovddida, makkár áššiid viggá čiegadit, ja makkár áššiid ii oppa mital ge.

Abbott ovdanbukta guokte narratiiva lohkanvuogi, namalassii intenšunála ja symptomáhtalaš lohkanvugiid (2008: 102-106). Intenšunála lohkanvuohki deattuha teavstta osiid ja mo oasis

¹⁴ Gaasland lea čállán oahppogirjji Gérard Genettes Proust-analyse vuodul (1972), *Discours du récit. Essai de méthode* (Gaasland 2009: 22).

¹⁵ Gaasland geavaha doahpágiid historie ja diskurs (Gaasland 2009: 22).

leat bardon oktii teakstalaš ollisvuohtan. Dan oktavuodas son čilge doahpaga hutkkálaš sensibiliatehta: “That sensibility has selected and shaped its events, the order in which they are narrated, the entities involved, the language, the sequence of shots” (Abbot 2008: 102). Implisihhta čáli lea guovddáš gaskaoapmin dulkodettiin teakstaosiid ollisvuođa ja daid doallelašvuođa. Son čilge ahte implisihhta čáli doaibmá lohkki bokte. Implisihhta čáli ii leat teavstta čáli ja ii ge teavstta muitaleaddji, muhto baicce čáli mii “ilbmá” teavstta logadettiin. Dan oktavuodas leage sensibiliatehta dehálaš, vai lohkki logadettiin nákke áddet teavstta áigumuša ja teavstta váikkuhangaskaomiid oažžun dihte ovdan teavstta áigumuša (Abbot 2008: 235). Klujeff čilge maid implisihhta muitaleaddji ja ahte son ii oidno teavsttas, nu mo eksplisihhta muitaleaddji bargá. Implisihhta muitaleaddji gávdnan lea lohkki duohken. Dán son cealká vuohkkasit ná: “Teaksta muitá, dan maid muitaleaddji vajáldahtá” (Klujeff 2007: 16-17, iežan jorgalus).

Intenšunála lohkanvuohki deattuha teavstta osiid ja mo dát oasit leat bardon oktii nu ahte teaksta šaddá teakstan. Symptomáhtalaš lohkanvuohki deattuha teavstta olgguldas áššiid. Dalle šaddá dehálaš bearráigeahččat man konteavsttas teaksta lea riegeádan, leaš dal psykologalaš, feministtalaš, kulturmaterialisttalaš, konservatiivva moralisttalaš ja nu ain viidáseappot konteavsttas. Symptomáhtalaš lohkanvugiin eat dárbbas vuhtii váldit mo implisihhta čáli logahallá narratiivva elemeantaid ja ollisvuođa (Abbott 2008: 104-105). Goappašiid lohkanvugiin lea ulbmil gávnnahit teavstta mearkkašumi, leaš dál teavstta siskkabeale áššit mat govveduvvojit dahje teavstta olggobeale áššit. Mun välljen geavahit goappašiid lohkanvugiid iežan dutkosis. Intenšunála lohkanvugiin geavahan osiid narratologijja teorijas go guorahalan teavsttaid. Symptomáhtalaš lohkanvuohki rahpá mu mielas vejolašvuođa konteavstta áššiid maid doahttalit guorahaladettiin, ja dan láhkai sáhtán ge doahttalit sámi perspektiivvaid.

3.3 Teakstaanalyhtalaš guorahallan

Teakstaanalyhtalaš guorahallamis čiekŋudan persovnnadulkomii ja mitalanvuohká. Persovnnadulkomis guorahallan sihke siskkáldas ja olgguldas iešvuodaid. Dasa geavahan earret eará doahpágiid válde- ja oalgepersovna. Dasto geahčadan persovnaid rollaid mitalusas, ja mo dat ihtet mitalusas. Dutkosis geavahan oarjemáilmmi- ja álgoálbmotparadigma. Konteakstamáhttu- ja áddejupmi šaddá dehálaš lahkannvuohki lohkamis ja teakstaanalyhtalaš guorahallamis, mainna mun deattuhan earret eará gulahallama ja gulahallanvugiid olbmuid gaskkas, makkár rollat sis leat smávva sámi báikegottiin, ja jurddašvugiid mat ihtet teavsttain. Luohteárbevieru- ja teoriija geavahan lassin go geahčadan mo persovnat leat govviduvvon.

3.3.1 Mitalleaddji

Gaasland (2009: 24-25) čállá ahte lea dábálaš juohkit mitalleaddjijiena vuosttaš- dahje goalmátpersovdnan. Vuosttašpersovna jietna ilbmá “mun” jienain teavsttain, ja goalmátpersovna jietna namahis jienain. *Jievjahearggi* mitalusas molsu mitalleaddjijietna dávjá. Lill Tove Fredriksen (2011) čállá artihkkalis *En skrivekyndig pioner i Jovna-Ánde Vests romantriologi Árbbolaččat* ahte dát molsun gaskkal vuosttaš-, ja goalmátpersovna-mitalleaddji lea dábálaš váikkuhangaskaoapmi sámi njálmmálaš árbevierus. Molsun ealáskahtá ja addá tekstii soddjilvuoda, dasa lassin ahte mitalus sáhtá šaddat eanet gelddolaš ja dramáhtalaš (Fredriksen 2011: 329).

Geahččansaji molsun dagaha ahte háhkanvejolašvuolta persovnaid ja dilálašvuoda birra maid molsašuvvá. Go lea vuosttašpersovna-mitalleaddji, Gaasland gohčoda geahččansaji interna (Gaasland 2009: 28-30, 43-45, vrd. Klujeff 2007: 23). Lohkki oažžu dieđuid vuosttašpersovnas ja dan láhkai beassá diehtit ja oahpásmuvvat su jurdagiidda ja dovdduide. Vuosttašpersovna-mitalleaddjis lea gáržžádus danne go son ii dieđe eará persovnaid dovdduid ja jurdagiid. Goalmátpersovna-mitalleaddji sáhtá ges addit ollu dieđuid jus lea nu gohčoduvvon buotdiehttin. Dalle lea eksterna geahččanguovlu, ja mitalleaddji ii oasálastte mitalussii. Buotdiehti mitalleaddji sáhtá välljet čiegadit áššiid persovnaide geat leat mielde mitalusas, muhto mitalit daid lohkkái. Nuppe láhkai sáhtá buotdiehti mitalleaddji välljet ahte ii mital visot lohkkáige, ovdamearkka dihte persovnaid jurdagiid ja dovdduid birra. Lohkki ferte dalle ieš dulkot ja reflekteret ollu eambo dan ektui go jus mitalleaddjis lea eanet rabas mitalanstiilla. Dan láhkai sáhtá dadjat ahte buotdiehti mitalleaddji unnán seaguha iežas mitalussii. Dat mii dalle sáhtá veahkehit lohkki, leat dialogat. Dialogaid bokte

oažžu lohkki dieđuid persovnnain. Olggobeale muitaleaddji lea dat mii lea áibbas olggobealde muitalusa, mii muitala muitalusa diskursa loddeperspektiivvas, ja nuppe háve fas hui lahka muitalusa. Muitaleaddji sáhtta válljet omd. govvet váldopersovnna olgguldas ja siskkildas iešvuodaid. Nuppe dáfus sáhtta válljet dušše govvet nuppi persovnna olgguldashámi. Dán lágan molsun dahká ahte lohkki oahpásmuvvá muhtin persovnaide buorebut go nuppiin.

Gaasland čállá ahte lea dehálaš dutkat muitaleaddji luohtehahttivuođa (Gaasland 2009: 96). Dialogat muitalusa diskursas leat mielde loktemin muitaleaddji luohtehahttivuođa ja dan maid muitaleaddji govvida lohkkái.

3.3.2 Persovnnat

Persovnnaguorahallamis guorahalan persovnaid iešvuodaid ja sin rollaid muitalusas.

Guorahalan álggus persovnaid siskkáldas- ja olgguldas iešvuodaid. Siskkáldas iešvuodaide gullet ovdamearkka dihte mo persovdna láhtte iešguđetge dilálašvuodain, su jurddašeapmi dihto dáhpáhusain, makkár máilmmigovva ja guottut sus leat ja mo son ovdána muitalusas. Olgguldas iešvuodaide gullet fysalaš dovdomearkkat.

Oahpásmuvvanprosessii oainnán teavstta persovnaid albma olmmožin lassin fiktii vva persovdnan, mii mearkkaša ahte persovnnat narratiivva teavsttain muittuhit ja láhttejit dego persovnnat albma eallimis. Gaasland čállá dán duppalmearkkašeami birra, ahte olmmošlágan persovdna ilbmá lohkkái logadettiin teavstta, ja fiktii vva persovdna ges čállon sániiguin báhpáris (Gaasland 2009: 96).

Gáibiduvvo áicilaš lohkki identifiseret ja ortnegiid bidjat persovnaid iešvuodaid ja rollaid. Dan bargui geavahan intenšunála lohkanvuogi man birra Abbot čállá (2008: 235). Dasa gáibiduvvo sensibiliatehta, nu ahte lohkki logadettiin nákke áddet teavstta áigumuša ja teavstta váikkuhangaskaomiid oažžun dihte ovdan teavstta áigumuša. Reaidun dasa mun geavahan dieđuid maid muitaleaddji buktá, leaš dál vuosttaš- dahje goalmátpersovnna-muitaleaddji.

Váldopersovdna lea son gii eanemusat ovdána muitalusas, ja son gii jođiha muitalusa ovddosguvlui. Sus leat maid eanet olmmošlaš iešvuodat go daid eará persovnnain geat leat mielde. Lohkki beassá eambo diehtit váldopersovnna birra go oalgepersovnaid birra. Earret go analiiseret persovnaid iešvuodaid, lea maid dehálaš analiiseret persovnaid rollaid muitalusas ja mo persovnnat doibmet gaskaneaset (Gaasland 2009: 99). Lohkki sáhtta de hukset gova váldopersovnnas, dahje dehálaš oalgepersovnnain. E.M. Foster (1927) geavahii

doahpagiid *flat*¹⁶ and *ruond characters*¹⁷. Duolba persovnnas leat dávjá dušše okta dahje moadde iešvuoda persovnna doaibmamis, ja son ii dađe eanet ovdan mitalusas. Duolba persovdna maid sáhtá govviduvvot stereotiipan jus sus lea dušše okta iešvuolta mii ilbmá teavsttas. Jorba persovnnas leat máŋga iešvuoda mat ilbmet mitalusas, ležžet dál positiivva dahje negatiivva bealit (Gaasland 2009: 105-106, Abbot 2008: 133-135). Vállo- ja oalgepersovnnat čilgejuvvojit dávjá vuodđoleabbot jorba- ja duolbapersonna typoliseremiin, nannen dihte váldopersovnna ja dehálaš oalgepersovnnaid ja sin rollaid mitalusas.

Lea vuosttaš- dahje goalmátpersovdna mii juohká dieđuid persovnnaid birra lohkkái. Muđui lohkki sáhtá háhkat dieđuid persovnnaid birra go lohka vuosttaspersovnna jurdagiid ja daguid birra, dahje jus eará persovnnat teavsttas mitalit juoidá su birra (Gaasland 2009: 96-98). Noveallain ii addo nu čielga govva persovnnain, go novealla lea oanehis teaksta ja čálii ii čáhkket nu ollu detáljaid dasa coggat. Dávjá ii mitaluvvo persovnnaid olgguldas hámi birra, dahje sin jurddašuvuogi birra, earret dat mii lea novealla fáddá čadnon persovnnaide.

Máŋgii go lohkat teavsttaid, orru ahte persovdna ja persovnna dagut ja jurdagat leat oahppásat. Dat lea maid das gitta gii lohka ja maid lea vásihan dán rádjái eallimis. Mii diehtit ahte mii sáhttit dulkot ja áddet teavsttaid iešguđetge láhkai. Muhtumin maid sáhtá vásihit ahte dađe eanet go lohka ja čiekŋuda tekstii, de sáhttet ihtit ođđa elemeanttat maid álggus ii oaidnán. Dan dihte ferte muittus atnit analyseređettiin ahte ii gieđahala ja buohtastahte jorba persovnnaid albma olmmožin dábálaš eallimis. Jorba persovdna sáhtá leat hui seammalágán go mun ja don, ja sisttisoallat iešvuodaid ja kompleksitehta mat mis leat (Gaasland 2009: 106). Lothe čállá lea dehálaš ahte lohkki relatere iežas vásáhusaid fiktiivva persovnnaide. Dán láhkai sáhtá šaddat lohkkái miellagiddevaš lohkat mitalusaid, mii fas mielddisbuktá álkitvuoda analysabargui (Lothe 1994: 90). Son maid čállá ahte vaikko persovnna dagut ja jurdagat orrot lohkkái oahppásat, ferte muittus doallat ahte leat fikšuvnna persovnnat, abstraherejuvvon teavstta ulbmilis ja dilálašvuodas (Lothe 1994: 90, vrd. Gaasland 2009: 96).

¹⁶ Sámegeillii duolba persovdna.

¹⁷ Sámegeillii jorba persovdna.

4. Eearrodearvvuođat

4.1 Referáhta

Eearrodearvvuođat noveallas lohkki čuovvu váldopersovvna Kristiina ja su áigumušaid ravget iežas loahpalaččat bođuid ovddežis. Novealla álgá go Kristiina jurddaša mo son eahpelihkostuvai vuosttaš geahččalemiin eanjalasgiela lohkat universitehtas. Dál son lea máhccan fas gaskaboddosaččat ruoktot, eatni ja áhči lusa. Kristiina váhnemiin lea buvda mii lea johtán sogas sohki. Novealla jorrá buvdda doaibmama birra, Kristiina jurdagiid eret beassat ruovttobáikkis ja mo erenomážit su áhčči, gii lea nubbi váldopersovdna, seaguha iežas Kristiina plánaide. Kristiina doavva lea beassat stuorra máilbmái ja duddjogoahit mohtabiktasiid. Novealla álggus mitaluvvo mo son pláne ja bargá áŋgirat dainna prošeavttain. Son veahkeha váhnen guoktá buvdabargguin, ja maŋŋá barggu son joatká iežas prošeavttain. Logadettiin novealla, lohkki ádde dađistaga ahte áššit rivdet. Buvdda hommát mannet ovddosguvlui, ja sisaboáđus lassána Kristiina geažil. Áhči mielas lea hui somá go dan fuobmá, ja viggá dađistaga noveallas hálahit Kristiina nu ahte son álggášii olles áiggi bargat buvddas, ja dan láhkai váikkuhit Kristiina guođdit iežas boahteáiggi plánaid. Lohkki čuovvu Kristiina ja áhči plánaid. Dađistaga go mitalus ovdána, de molsot plánat dego saji. Áhči plána oazžut Kristiina váldit badjelássii gávpebargguid ovdána, ja Kristiina plána ravget iežas loahpalaččat bođuid ovddežis heaittihuvvo.

4.2 Analysaoassi

Earrodearvvuođat novealla dáhpáhuvvá muhtin smávva sámi gilážis dálá áiggis. Lohkki čuovvu váldopersovnnaid Kristiina ja su áhči, geat fievrrideaba mitalusa ovddusgovlui. Mitalusa dáhpáhusat leat Kristiina boahpteáiggi jurdagiid ja plánaid birra, ja mo su áhčči dasa seaguha iežas jurdagiin ja plánain. Mitalus jorrá ja ovdána dan dáhpáhusa ektui. Kristiina rolla mitalusas lea mo son ovddasta odđáigásaš plána ja odđáigásaš jurddašemi mii ravgešii su loahpalaččat bođuid ovddežis, ja eret báikegottis ja kollektiivva vuoiŋgas. Áhči rolla mitalusas šaddá kontrástan Kristiina odđáigásaš jurddašepmái, go son ovddasta árbevirolaš eallin -ja jurddašanvuogi. Ii leat nu ahte son dadjá dan njuolggá ahte vuostálastá odđáiggi ja jurddašemi mii dolvvošii Kristiina eret báikegottis. Áhči rolla šaddá eambo mo galggašii neavvut nieidda rivttes bálgái go oaidná ahte Kristiina ii áibbas lihkostuva iežas plánain, ja mo son dađistaga hálaha Kristiina bissut ruovttobáikkis ja bargat buvddas, ja leat oassin kollektiivva vuoiŋgas. Áhčči illá luoittášii Kristiina vuolgit. Dat ii boađe nu bures ovdan mitalusas, muhto lohkki vuohtá áhči jurddašemi ja doaivaga ságastallamiin gaskal nieidda ja áhči.

Dialogain ja ságastallamiin lohkki lohka mo áhčči hui čehpet láidesta Kristiina bálgá ala man jáhkka buoremusat niidii, mii lea bissut ruovttobáikkis ja bargat buvddas, ja dainna láchkii váldit oasi kollektiivva vuoiŋgas. Narratologija teoriijain analyseren ja čuovun váldopersovnnaid ja sudno rollaid mitalusas. Luohteteoriijain analyseren ja čuovun ovttaskasolbmo sajádaga ja rolla báikegottis, ja mo son doaibmá kollektiivvalaš vuoiŋgas. Sáhtá dadjat ahte áhčči lea son gii duvdá Kristiina fas báikegoddái ja kollektiivvalaš vuoiŋgi. Analysaoasis geahččalan godđit dán guovtti teoriija oktii, ja sávan lohkki náke vuohttit luohteteoriija ja emiálbmotperspektiivva analysas.

4.3 Muitalusa struktuvra

Noveallas lea in medias res-álgu, mii doalvu lohkki njuolga dáhpáhussii. Ovdamunni dainna lágiin álggahit novealla, lea ahte lohkki mokta joatkit lohkama boktojuvvo. Lohkki háliida diehtit mo Kristiina áigu iežas ravget loahpalaččat bođuid ovddežis, ja lihkestuvvá go Kristiina iežas plánain: “Kristiina lei duođas. Ná ii sáhttán šat guhká joatkit. Áidna čoavddus olggos dálá dilis lei ravget iežas loahpalaččat bođuid ovddežis. Su vuosttaš geahččaleapmi olggos oahpes birrasis lei eahpelihkostuvvan” (s.27).

Dasto joatká muitalus mas muitaleaddji referere dasa mii ovdal lea dáhpáhuvvan:

Su vuosttaš geahččaleapmi olggos oahpes birrasis lei eahpelihkostuvvan. Go son lei geargan skuvllas, de lei studeregohtán eanjalasgiela universitehtas. Fargga son lei goit fuomášan ahte diet ii lean su várás. Teorehtalaš lohkamat eai heiven su praktihkalaš jurddašuvuohtái. Golbma jagi ledje mannan áibbas duššáš moderna gielaid fakultehtas. Dasto son lei lohkgaohtán sosiologiija. Muhto ii son lean beassan riehta dasage sisa. Nube son lei viimmat jorgalan sealggi universitehtii ja máhccan fas dohko, gos lei vuolgán. (s.27)

Lea eksterna goalmátpersovdna mii muitala, ja doalvu muitalusa ovddusgovlui. Eksterna muitaleaddji geahččanguovlu lea olggobeale muitalusa. Muhtumin eksterna muitaleaddji geassáda iežas eret muitalusas, ja lohkki lohka muitalusa “loddeperspektiivvas”. Nuppe dáfus eksterna muitaleaddji sáhttá boahit lagabui persovnna gean birra muitala. Gaasland (2009: 29-30) čállá ahte eksterna muitaleaddji juo measta sáhttá “oaidnit persovnnaid jurdagiid”. Bajábeale sitáhtas molsašuddá eksterna muitaleaddji “loddeperspektiivvas” dasa ahte muitaleaddji dego lohka Kristiina jurdagiid skuvlavázzima birra. Dasa lassin leat dialogat dehálaš oassin muitalusa struktuvrii. Muitalusas leat máŋga ságastallanbottu gaskal Kristiina ja su váhnemiid, ja dainna láhkii muitalus maid ovdána dialogaid bokte.¹⁸

Muitalusa diskursa muitaluvvo kronologalaččat, gos muhtin oasis muitaluvvojit preterihtta hámis. Preterihtta geavaheapmi geavahuvvo go Kristiina jurddaša mo manai skuvllavázzimiin, ja go áhčči muitala buvdahommáid birra ja mo ovdalis áiggis lea leamaš. Nieidda áhčči maid searvá Kristiina plánaide, ja muitalus jorrá dan birra maid Kristiina smiehttá boahpteáigge hárrái, ja maid su váhnemat, ja erenoamážit su áhčči jurddaša dan ektui. Muitalusa dáhpáhusat bistet moadde jagi, ja lohkki čuovvu mo Kristiina dadistaga, measta fuomáškeahttá, jorggiha iežas plánaide. Muitalusa juotna ovdána gululdaga, ja govvida sihke muitalusa olgguldas- ja siskkáldas govvádusa bures. Siskkáldas struktuvrrain mun erenoamážit smiehtan mo váldopersovnnat govviduvvojit, man birra čálán váldopersovnna

¹⁸ Gč dán bárggus kap. 4.4.1

analysaoasis. Olggudas struktuvra ovdána jahkodagaid mielde, man birra čálán oasis *Áigi vássá*.¹⁹

Muitalusa struktuvra muittuha olbmo gii lea gierdevaš ja jierbmái, nu mo Kristiina áhčči govviduvvo. Gierdevašvuodain oaivvildan ahte olmmoš ii gánnet hohpohallat, ja ahte galgá leat dan mađe áicil vai diehtá mo galgá ságastallanbottuin hálahit nieidda rivttes bálgá ala vai nieidda eallin njuolgá rivttes guvlui, ja várra maid áhčči miela miel. Aimo Aikio čállá man dehálaš lea máhttit jurdagiin maid johtit njuolggá, vai ii báze jorrat daid ovttaid jurdagiin iige ovdán ja sáhtta vel loahpas jorralit áibbas (Aikio 2010: 61-62). Čuovvovaš ságastallamis lohkki áicá mo áhčči, gierdevašvuodain ja jierpmálašvuodain, viggá jeddet nieidda maŋŋá go sii leat háleštan ahte skuvllavázzin ii lihkestuvvan. Lohkki oaidná ahte áhčči háliida veahkehit nieidda ovddosguvlui eallimis vai nieida ii bázahala ovddeš jurdagiidda iežas boahhteáiggi plánaid hárrái:

Muhto iihan máilbmi diesa gopmán. Dutnje gávdnojit sihkarit earáge vejolašvuodát. In vuostálastán, go geahččalit vehá earáláhkai ealihit iežat go lea leamaš vierrun min sogas. Miihan leat beakkán giehmansohka. Áibbas dušši min gaskkas lea ohcat daid oahpaheddjiid ja báhpaid, dasgo dakkárat eai leat. Mii eat leat girjjiid bokte duddjon iežamet eallima muhto oastimiin ja vuoittuin ovddosguvlui vuovdimiin. Gal nuge birge ja máhtta. (s.28)

Áhčči jeddehus oidno bures, ja dás juo sáhtta lohkki vuohttit man guvlui gávpeolmmái viggá nieidda hálahit. Son geažida hui čábbát man bures birge máilmmis vaikko ii leat oahpo gazzan, ja man dehálaš gávpehommá lea sin sohki. Son geavaha doahpágiid *soga* ja *giehmansohka* dihtomielalaččat, ja dainna lágiin viggá boktit Kristiina kollektiivlaš vuoŋŋa ja integreret su báikegoddái. Fredriksen čállá luhteárbevieru sosiála doaimma birra, mii deattuha ovttaskas olbmo ja joavkku, kollektiivva oktavuodain (Fredriksen 2015: 45).

Novealla álgu ja loahppa sohpet oktii ja čatnet dan láhkai muitalusa oktii. Álgu muitala ahte Kristiina háliida eret dálá dilis: “Kristiina lei duodas. Ná ii sáhttan šat guhká joatkit. Áidna čoavddus olggos dálá dilis lei ravget iežas loahpalaččat bođuid ovddežis” (s. 27) Novealla loahpas lohkki lohka mo Kristiina rádja eret sihke bivttasminstariid ja mohtabiktasiid:

“Válddii bivttasskábes daid imašlaš mohtabiktasiid, [...]. Son geahčadii áigebotta amaslágan gárvvuid ja vázzilii daiguin olggos” (s. 49). Muitalusa loahpas lohkki beassá diehtit ahte Kristiina guođđa iežas plánaid. Liikká sáhtta dadjat ahte loahppa soahpá álguin, danne go Kristiina lea bohtán fas ruovttobáikái maid juo oktii lea geahččalan guođdit. Dasa lassin son oktii vel guođđa maid nu, dán háve bivttasminstariid ja mohtabiktasiid. Sáhtta dadjat ahte son

¹⁹ Gč dán barggus kap. 4.3.1

dál maid ravge iežas bođuid ovddežis. Sániin 'amaslágan gárvvuid' leat eanet negatiiva konnotašuvnnat go 'mohtabiktasiid', mii lea eanet positiivva sátni. Kristiina árvvoštallagoahtá su iežas ovddeš váibmoášši ja mielamielbarggu eará láhkai, son lea gáidagoahtán dan áigumušas.

Kristiina govviduvvo duodasin. Son ii leat duhtavaš iežas eallimiin ja háliida juoidá bargat vai eallin fas njuolga. Dát šaddáge mitalusa konflikta. Abbot čállá ahte narratiivva teavstta dovdomearka lea ahte mitalusas lea konflikta ja konfliktta čoavdin. Dávjá sáhttet maid eambo go dušše okta konflikta (Abbot 2008: 55). *Earrodearvvuođat* noveallas mun čuovun vel nuppi konfliktta, namalassii man láhkai áhčči nákke oaččuhit Kristiina bargagoahtit eambo ahte eambo sohkabuvddas. Go lohkki lea lohkan olles mitalusa, de son diehtá ahte áhči plána lihkestuvvá. Sáhtá de jearrat, čovdojuvvui go Kristiina plána go lohká mo Kristiina govviduvvo loahpa mitalusas: “Son moddjái ja vuvddii, cakkai ruđaid kássii, giittii kundariiddis gávppašeami ovddas ja sávai sin fas buresboahatin buvdii. Su čalmmiin lei fas vuhttostallagoahtán dat seamma ivdni, mii sus lávii geasuheaddji bivttasmálliid plánedettiin” (s.49). Lohkki oazžu gova ahte Kristiina lea dál duhtavaš iežas eallimin, muhto dat govva earáhuvvo go lohká daid mañimuš cealkagiid noveallas:

Son geahčadii áigebotta amaslágan gárvvuid ja vázzilii daiguin olggos. Čakča lei juo guhkin. Assás čáhppes balvvat girde ránes almmigoavddi mielde, lei dahkamin vuosttaš albma dálveriđu. Son Leahkastii áiteuvssa ja bálkestii biktasiid eará slámbariid jovkui. Su mielas finadii juogalágan sivalašvuodadovdu, dego livččii dahkan juoga heivemeahtun dagu eallima vuostá. (s.49).

Čálán Kristiina boahhteáigge jurdagiid birra *Váldopersovvna Kristiina oasis*.²⁰

4.3.1 Áigi vássá...

Earrodearvvuođat mitalusa struktuvra ovdána čielgasit oktan áiggi ja áigodaga ovdánemiin. Dađistaga go mitalus ovdána, lohkki čuovvu mitalusa variašuvnnaid ja nuppástuvvamiid jahkodagaid molsašuddama vuodul. Paralleallan áigodagaid variašuvnnaide ja molsašuddamiidda čuovvu lohkki mo Kristiina boahhteáiggi plánat molsot saji áhči boahhteáiggi plánain, mii lea oaččuhit Kristiina bargagoahtit sohkabuvddas. Dan láhkai sáhtá dadjat ahte diskursa juotna ja váldopersovnnaid rollat johtet giehtalágaid. Lill Tove Fredriksen (2013) lea čállán artihkkala *Seasons and the cycle of life in Jovvna-Ándde Vest`s*

²⁰ Gč. Dán barggus kap. 4.5, 4.5.1 ja 4.5.2.

novel trilogy,²¹ mas son giedahallá dán fáttá. Artihkkalis son guorahallá mo jahkodagat leat mielde strukturerein mitalusa, ja makkár oktavuoha lea gaskal struktuvrra, mitalusa ja dihto persovnaid romanaráiddus. Son háliida vástádusa dasa mo jahkodaga molsun ja variašuvnnat váikkuhit romána persovnaide. Artihkkalis Fredriksen čilge mo dákkár lágan struktuvra váikkuha erenoamážit dihto persovnaide romanaráiddus.

Earrodearvvuođat teaksta lea viehka guhkki, ja diskursa logadettiin orru áigi muhtumin bisáneamen, ja muhtumin fas manná jođánit. Okta sivva njoahcivuhtii sáhtta leat go dialogat teavsttas váldet dan mađe ollu saji, ja lohkki dego oasálastá ságastallamiidda. Teaksta lea kronologalaš ja dáhpáhuvvá moadde jagi badjel, ja áigi vássá jahkodagaid mielde. Vuosttaš háve go lohkki oažžu dieđu áiggi birra, lea go goalmátpersovna-muitaleaddji mitala vássán áiggi birra ja mo Kristiinas lei mannan skuvlla vázzin:

Golbma jagi ledje mannan áibbas duššaš moderna gielaid fakultehtas. Dasto son lei lohkgaohtán sosiologija. Muhto ii son lean beassan riehta dasage sisa. Nube son lei viimmat jorgalan sealggi universitehtii ja máhccan fas dohko, gos lei vuolgán. (s.27)

Dás oažžu lohkki dieđu ahte Kristiina lei eret ruovttobáikkis badjelaš golbma jagi ovdal go fas bođii ruovttobáikái. Kristiina lea dál fargga 30 jagi. Golbma jagi leat dieđusge máŋga jagi jus orru ahte dan maid lea doaimmahan daid jagiid leat duššás mannan. Lohkki maid oažžu diehtit ahte Kristiina sohka lea doalahan buvdda máŋggaid buolvvaid áigge: “Kristiina váhnemat doalaiga buvdda, mii lei johtán sogas juo moanaid buolvvaid áigge” (s.27). Dál lohkki diehtá áigeperspektiivva sihke Kristiina eallimis ja buvdabarggus, ja mo Kristiina lea smiehttan iežas boahpteáiggi plánaid ollašuhttit. Son bargá áŋgirit ja viššalit, áhčči bargá ges nuppe dáfus gierdevaččat iežas plánain. Dán rájes mitalusa lohkamis lohkki ii šat njuolgga oaččo dieđu ahte jahki lea gollan, earret mitalusa álggus maŋŋá go Kristiina lea fárren ruoktut fas: “Kristiina lei orodan juo fargga jagi mánnávuodaruovttustis”. (s.27). Nuppe háve go lohkki oažžu dieđu áiggi vássima birra lea go:

Dálvi jorggihišgohtá giđa guvlui (s.35). Maŋimušge muohtadielkkut sudde ruovttuváris ja giláža gieltit runiidišgohte. (s. 36)

Kristiinas leat stuorra plánat iežas bivttasgávpái, son pláne ja jurddaša stuorra sániiguin: “EXTRAORDINARY” (s.37), ja pláne maid oaivegávpogis finadit geasseluomus geahčadit vejolašvuodaid doppe. Áhčči ges viggá su neavvut mo doppe láhttet, ja seammás vel geažida ahte: “Muhto bargat dat šaddá oaivegávpogis. Eai doppe ruđat muorain šatta” (s.36). Kristiina

²¹ Lill Tove Fredriksen čilge dárkilit dán artihkkalis mo sáhtta analiiseret mitalusa struktuvrra, diskursa ja persovnaid *Árbbolaččat* románas.

fitná oaivegávpogis, ja go son fas máhca ruovttoluotta, son lea áibbas nuppástuvvan. Sus leat earálágan biktasat, vuovttaid lea ivdnen ja sus lea vel riekkis njunis. Dasto fas áigodat muhttašuvvá, čavčča guvlui:

Geassi jorggihii čavčča guvlui. Bohte vuosttaš galmmaiijat ja lasta ruškkodišgođii. (s.38)

Geassi lea vássán, mii lea dat áigodat goas lea eanemus hoahppu Sámis. Dávjá lea nu ahte dalle galgá geargat buot olgobargguid bargat ovdal fas skábma. Čavččabeallái olmmoš fas álgá árgabeaivválaš bargguid bargat, nu mo *Earrodearvvuođat* muitalusas maid bohtá ovdan: “Sin golbmasa eallin lei fas sajáiduvvan ovddežin. Kristiina barggadii árgabeivviid buvdas ja orodii astoáiggiid iežas lanjas” (s.38). Áigi manná johtilit Kristiina plánaid ektui:

Lei muohtigohtán, vuosttaš háve dan jahkái. (s.39)

Dás lea jahki gollan ja Kristiina lea juo moadde jagi orron ruovttus. Kristiina pláne iežas boahstevaš bargguid, ja sus leat stuorra vuordámušat dasa. Muhto nuppe dáfus son dego áicá mo áigi ja áigodat ovdánit, ja su plána ii čuovo seammá leavttu, go son dadjá:

Lea vuot fargga dálvi. Nu dat áigi vássá ja olmmoš boarásnuvvá. (s.39)

Áigodaga molsašuddamiin lohkki čuovvu diskursa juona ovdáneami olles mitalus. Luonddu variašuvnnat ja áiggi molsašuddamat šaddet dan láhkai govvan Kristiina ja áhči eallimii. Liikká sáhtá maid dadjat ahte Kristiina ii dieđe justa goas su plánat galget ollašuvvat. Nu lea maid áigodagain davvin. Mii diehtit ahte dálvvi manjá bohtá gidđa, ja jieŋat suddagohtet, muhto justa goas dat dáhpáhuvvá Sámis sáhtá varieret muhtin vahkuin jagis jahkái (vrd. Fredriksen 2013: 260).

Áigi ja áigodagat ovdánit, ja áhči plána jorggihit Kristiina plána maid ovdána. Lohkki lea dál ožžon muhtinlágan gova das ahte áhčči lea seaguišgohtán iežas oainnu Kristiina plánaide, vaikko áhčči maid bures diehtá maid Kristiina ieš háliida. Veháziid mielde lohkki beassá diehtit ahte gávpealbmá vuordámušat ja jáhkku jorggihit Kristiina plána galget lihkestuvvat:

Diet ii leat seamma olmmoš mii ásaiduvai moadde jagi áigi dán dálvui, hoahkala gávpenisu. - Kristiina lea nuppástuvvan. Eat sáhte agibeavvi bissut seammán. Son lea dan bures ipmirdan ja láhtte dan mielde. (s.39)

Mitalusa diskursa johtá giehtalága áhči plánain. Lohkki áddešgohtá man guvlui manná. Dasto dálvvai:

Dálvvai ja skábma govčcai giláža. Jahki molsašuvai ja albmi roađdidišgođii fas doppe nuortabeale vuona duohken. Kristiina lei ráhkanaddan máilbmái ja áhčči fas lei eanet ja eanet jurddašigohtán sohkabuvdda boahsteáiggi. (s.40)

Sitáhtas boahotá ovdan ahte muitalusas skábma vássá johtilit, ja áigi fas čuvvgoda. Dat muitala ahte skábman ii dáhpáhuvvan nu ollu Kristiina ja su bearrašis. Skábma lea árbevirolaččat dat áigodat jagis goas bargo unnimusat, ja eallin lea jaskat. Beaivvit leat oanehaččat, ja beaivečuovga illá oidno. Easka go albmi fas roađđidišgođii, Kristiina lea ráhkkaneamen máilbmái, ja áhčči jurddaša eanet ja eanet buvdda boahhteáiggi ja mo su plána galggašii lihkestuvvat. Muitalusa ovdáneamis áhčči ain duollet dalle geažida Kristiinai juoga nu buvdda birra, dassáži go mearrida ahte dál son gal ferte bidjat leavttu iežas plánaide:

Gávpeolmmái didii ahte dál ii lean šat dušše eahpemearálaš geažidemiid áigi muhto dás duohko son galgai roahkkadeappot doaibmagoahtit. Muđui sáhtii leat beare maŋŋit. Giđda lei juo guhkin, go sii vuot čohkkájedje borramušbeavddis. (s.41)

Sii ságastallet ja áhčči muitala Kristiinai makkár doaibma buvddas lea leamaš sin sohki:

Dat min buvda lea goas nu biebman olles soga, láhttestii gávpeolmmái. –Diedán, diedán, nivkalii Kristiina. - Ja manin ii dás duohkoge! (s .41-42)

Áigi ovdána giđdadálvvis geassái:

Vásse beassážit ja válbor ja bođii ođđa geassi. (s.43)

Váhnemiid buvda ja dienas lea sakka lassánan, ja áhčči rápmo ja čilge Kristiinai ahte son dat lea dasa sivvan. Kristiina árvida maid áhčči geahččala rámiin ja dadjá: “Ipmirdan bures maid leat vikkaheamen, áhčči. Muhto ovddeži ii leat máhccamuš” (s.44). Dasto áhčči joatká hálahit nieidda ahte ii juo veháš áigái juoba báze bargat buvddas, ja Kristiina dasa miediha.

Vásii geassi ja bođii čakča vuosttaš galmmaijaiguin ja riđuiguin. (s.45)

Kristiina áhčči lea dán áigebottas joatkán barggu jorggihit Kristiina plánaid áibbas, ja son jurddaša dál dušše mo son galgá dorvvastit boares sohkabuvdda boahhteáiggi.

Vásse hállemasat ja dálvagođii. (s.45)

Dál gávpeolmmái lea mášohuddagoahtán, ja vuorddaša nieidda plánaid ja mo daiguin manná. Áigi ovdána, ja nieida buđalda iežas muohtabiktasa plánaiguin. Gávpeolmmái ges buđalda sohkabuvdda plánain, ja hálaha nieidda juohke láchkai. Áigi hurgá:

Bohte juovllat, vásii ođđajahki ja beaivi guovllastii fas badjel eatnamiid vuona duohken. (s.47)

Dál lohkki oažžu ođđa gova Kristiina jurdagiin goalmátpersovvna-muitaleaddjis:

“Eahpádusa siepman lei goit ihtigoahtán su mielabotnis. Vaikko dalle lei erenoamáš finna

gidđa, de son ii šat fáhtehallan daidda seamma dovdamušaide, maid čáppa beaivvádatbeaivvit lávejedje sus čuoččáldahttit” (s.47).

Lill Tove Fredriksen (2013) čállá mo dihto áigodagat sáhttet dagahit váttisvuodaid muhtin olbmuide. Erenoamážit skábma ja gidđa leat dakkár áigodagat. Son čujuha ovttá ovdamerkkii *Árbbolaččat* románas, ahte skábma lea losses áigi Máhte-Máhtii: “He was starting to feel better, starting to recover. During skábma he was often very despondent, he just buried his mind in melancholic thoughts and wanted to stay in bed” (ÁIII, 11, lohkan Fredriksen 2013: 236-264, Fredriksen jorgalus). *Earrodearvvuodát* noveallas ii vuhtto ahte dihto áigodat čuohcá millii, muhto lohkki vuohttá ahte áiggi ovdáneapmi čuohcá sihke Kristiina ja áhči millii.

Maŋŋá dálvvi de fas geasui:

Dát geassi lei olbmuid mitalusaid mielde okta buot čábbásepmosiin guhkes áigái. Kristiina ii dan fuomášan. Son ii váldán geasseluomu iige son láven šat doamihit buvdabarggu maŋŋil iežas latnjii. Su beaivvit vasse buori muddui boares sohkabuvddas. (s.48)

Gávpeolmmái plána oažžut Kristiina bargat eambo ahte eambo sohkabuvddas orru lihkestuvvamin. Geassi jorggihišgođii čavčča guvlui:

Geassi állanii čavčča guvlui ja ruovttovári sogat ja skábit šearrágohte fas guhkes skápma ovdasii. (s.48-49)

Kristiina lea dál guođđán iežas plánaid, ja áhči plána lea lihkestuvvan. Kristiina háliida dál bargat okto buvddas, ja dan láhkai čájehit ahte son birgehalla iehčanassii buvddas. Lohkki guođđá Kristiina ja su váhnemiid mitalusa čavččabeallái:

Čakča lei juo guhkin. (s.49)

Dát vuohki ahte namuhit mo jahki gollá, lea dávjá geavahuvvon sápmelaččain. Jahkodagat leat erenoamážat sápmelaččaide, go juohke jahkodagas galggai dihto áššiid bargat. Ja go diehtit ahte árbevirolaččat sápmelaččaid jahki lea juhkkjuuvvon gávccii áigodahkii, de mii áddet ahte ieš guđetge áigodat lea dehálaš dihto láhkai. Sáhtta maid seamma vuogi geavahit go lea sáhka jándora birra. Dávjá gullo, erenoamážit boarrásat buolvvas, ná daddjon:”Mun boadán eahketbeallái”. Son gii vuordá guossi diehtá ahte guossi boahtá eahketbeallái, vaikko ii dieđe justa man áiggis. Son gii ii dovda ja dieđe dán konteavstta, sáhtta dieđusge juoba suhttat ja headástuvvat go guossi ii almmut áigemeari nu dárkilit.

4.4 Muitaleaddji

Muitalusas leat vuosttaš- ja goalmátpersovvna-muitaleaddji, sihke namahis jietnan ja muitaleaddji gii addá sátnesaji mitalusa váldopersovvnaide. Dasa lassin leat máŋga dialoga, main lohkki oahpásmuvvá buorebut váldopersovvnaide ja bohtá sin lagabui. Noveallas lea sihke interna ja eksterna muitaleaddji posišuvdna, ja muitaleaddji lea mielde juogo váldopersovvnan dahje persovvnan gii lea mielde mitalusas ja dan láhkai diehtá mii dáhpáhuvvá (vrd. Gaasland 1999: 28). Dialogat leat mielde ealáskahttimin mitalusa, dainna lágiin ahte beassat diehtit maid gii oaivvilda áššis.

Earrodearvvuođat teavsttas goalmátpersovvna-muitaleaddji muhtumin mitala vássán áiggis, ja dan láhkai vállje iežas doalahit olggobeale mitalusa nu mo dás oaidná: “Su vuosttaš geahččaleapmi olggos oahpes birrasis lei eahpelihkostuvvan. Go son lei geargan skuvllas, de lei studeregoahtán eaŋgalasgiela universitehtas” (s.27). Buotdiehti goalmátpersovvna-muitaleaddji,²² sáhtá maid seaguhit iežas oainnuid ja guottuid mitalussii (Lothe 1994: 32-33). Dan oaidná ovdamearkka dihte go muitaleaddji mitala viidáseappot Kristiina skuvlavázzima birra: “Fargga son lei goit fuomášán ahte diet ii lean su várás. Golbma jagi ledje mannan áibbas duššás moderna gielaide fakultehtas” (s.27). Dás lea goalmátpersovvna mii mitala, muhto sáhtá dás jearrat: leat go dát Kristiina iežas jurdagat ahte golbma jagi ledje mannan áibbas duššás studeremii, vai lea go goalmátpersovvna-muitaleaddji gii seaguha iežas oainnu dasa?

Okta vuohki árvvoštallat persovvnaid iešvuodaid, jurdagiid ja guottuid lea dulkot gii hálddaša perspektiivva. Dan sáhtá mitalanvuogi árvvoštallama bokte bargat. Girjjálašvuoda árvvoštalli James Wood (2009: 8 - 10) čállá ahte dábalaš muitaleami stiillat leat njuolggomuitaleapmi, gaskkalaš dahje friija gaskkalaš muitaleapmi.²³ Dát stiillat addet muitaleaddjái vejolašvuoda mitalit ieš guđetge láhkai ja ieš guđetge perspektiivvas. Gaskkalaš stiillain sáhtá muitaleaddji muhtin láhkai duvdit teavstta vuosttašpersovvnii ja su háldui bidjat jurdagiid ja guottuid mat ilbmet teavsttas. *Earrodearvvuođat* noveallas lea gaskkalaš muitaleapmi geavahuvvon. Dá muhtin ovdamearkkat teavsttas:

²² Lothe gohččoda eksterna muitaleaddji autorala muitaleaddjin (Lothe 1994: 31-32).

²³ Eaŋgalasgillii: *Direct speech, indirect speech, free indirect speech* (Wood 2009: 7-9).

Diekkár studeremat eai lean mu várás, dajai Kristiina. (s. 28)

Hui duhtavaš ledjen iešge, musge ledje mánggalágan vuordámušat dán áššis, dajai gávpeolmmái. (s. 28).

Na bođii dat gal Kristiinage viimmat gáfe juhkat, láhttesta eadni. (s. 34).

Vuosttaš ovdamearkkas oaidnit ahte leat Kristiina iežas jurdagat ahte son ii lean nu čeahppi studeret sáni 'dajai' geažil. Kristiina oažžu ovddasvástádusa čilgehussii, ja muitaleaddji garvá dan láhkai iežas jurdagiid ja oainnu eret. Ii leat gal sihkkar ahte muitaleaddjis leage dakkár govva Kristiinas ahte sutnje ii leat studeren mange veara, muhto gaskkalaš stiilla geavahemiin lohkki oažžu dieđu persovnnas. Nubbi ovdamearkkas oaidná maid gávpeolmmái jurddaša Kristiina skuvlavázzima birra, go dadjá ahte son lei duhtavaš go nieida lei vuolgán skuvllaide. Maŋimus ovdamearka čájeha ahte eadni vuorddaša nieidda bohtit káfestallat, ja lohkki ádde ahte káfestallanbottus lea muhtin lágan ulbmil. Dán cealkagis lea sátni 'láhttesta' mii duvdá eadnái ovddasvástádusa. Lohkki áicá ahte eadni lea vuorddašan Kristiina bohtit káfestallat, ja sátni 'viimmat' vel dan nanne.

Earrodearvvuođat muitalusas káfestallan lea dehálaš oassi ságastallanoktavuođas. Jus áigu ságastallamiin lihkostuvvat, de ferte gal káfe vuoššat. Lohkki dan fuobmá dađistaga go muitalus ovdána. Go áhčči áigu háleštit nieiddain, de lea álo juoba borramušbeavddis dahje káfestállan - oktavuođas. Dát vuohki dagaha ahte ságastallan šaddá eahpeformálalaš, ja sáhka jorrá ovddusgovlui lundolaččat ja njuovžilit.²⁴ Dán láhkai šaddá káfestállan guovddáš elemeantta dasa mo áhčči dan geavaha ságastallamiin, nu go geažidit Kristiina ja jearahallat su boahpteáiggi hárrái. Sáhtta maid várra dadjat ahte váhnen guovttos geavaheaba káfestallanbottu integreret Kristiina báikegoddái.²⁵

Earrodearvvuođat muitalusas lea dušše okta eksterna muitaleaddji gii juohká sátnesaji persovnaide. Geahččanguovlu juhkkovjuvvo eksterna muitaleaddji ja vuosttašpersovnaid gaskkas. Lohkki čuovvu Kristiina áigumuša ravget iežas loahpalaččat bođuid ovddežis ja áhči plána, sihke vuosttaš,- ja goalmátpersovnna-muitaleaddji perspektiivvas.

Vertikála juohkimiin molsašuvvo muitaleaddji. Gaasland (2009: 25-26) čállá ahte lea goalmátpersovnna-muitaleaddji mii juohká sátnesaji persovnaide geat leat mielde

²⁴ Lill Tove Fredriksen (2012a) čállá artihkkalis *Juhkan nisoláibekáfe*, nisoláibekáfe funkšuvnna románatriologijias *Árbbolaččat*.

²⁵ Káfestallama birra čálán kap. 4.6.1.

fikšuvdnateavsttain. Vertikála juohkin dáhpáhuvvá dávjá *Earrodearvvuođat teavsttat*. Dát dáhpáhuvvá dialogain, mat leat stuorra oassi muitalusas. Dan láhkai beassá lohkki lohkat áššiid sihke olggobeale perspektiivvas ja lohkat persovnnaid jurdagiid. Dialogat ihtet áhči ja Kristiina oktavuodas. Moadde sajis muitalusas lohkat maid Kristiina eatni birra. Molsun gaskal interna ja eksterna muitaleaddji stiillaid lea mielde ealaskáhttemin muitalusa, ja nannemin rivttes gova persovnnain muitalusas.

4.4.1 Dialogat

Dialogat leat dehálaš oasit *Earrodearvvuođat* muitalusas go daid bokte lohkki oahpásmuvvá sihke Kristiina ja áhči jurddašemiin ja gulahallanvugiin. Logadettiin *Earrodearvvuođat* muitalusa ja daid máŋga dialoga, idii munnje dovdu ahte dáppe lea mii nu oahpis, ja dan oktavuodas geavahan konteavsttalaš máhtu earret eará sámi gulahallanvugiid ektui.²⁶ Sáhtá dadjat ahte ovdamearkka dihte geažideapmi, mii gullá sámi gulahallanvuohkáii, lea oassin luoheteoriijas ja kollektiivva vuoiŋgas, danne go kodaádden lea guovddáš luohteárbevierus. Son gii dovdá ja ádde konteavstta ádde maid kodagiela. Dát gealbu ja máhttu dagaha ahte son gii dan hálldaša dovdá gullelašvuoda kollektiivii. Nuppe dáfus sáhtá maid dadjat áhčis vuohki geažidit Kristiinai čatná Kristiina sin giláži ja kollektiivii.

Wood²⁷ čállá man dehálaš dialoga geavaheapmi lea fikšuvnna teavsttain go dialogain oážžu lohkki dieđu fikšuvnna persovnnas ja iige dušše čállis. Lohkki sáhtá dasto áddet ja dulkot dialogaid iešguđetge láhkai (Wood 2009: 161-162). Sáhtá várra dadjat ahte konteakstamáhttu lea okta sivva dasa ahte lohkki dulko teavsttaid iešguđetge láhkai. Abbot (2008: 40) čállá ahte: “[...] that the impact of a narrative, including its meaning, is not something that is securely under the author`s control”. Dán sáhtá veardidit hutkkálaš sensibiliatehta man birra Abbot čállá go čilge mo implisihhta čáli “ilbmá” teavstta logadettiin (Abbot 2008: 102, 235). Ovdamearkka dihte jus livččii goalmátpersovnna-muitaleaddji oaidnu mii dušše boadášii oidnosii go lea sáhka Kristiina skuvlavázzima birra: “Fargga son lei goit fuomášan ahte diet ii lean su várás” (s.27) dan sadjái go:”Diekkár studeremat eai lean mu várás, dajai Kristiina” (s.28), lohkkái livččii sáhtán báhcit jurdda ahte lei go duohta ahte studeren ii leat Kristiina várás? Dialoga bokte Kristiina duođašta gova.

²⁶ Gulahallanvugiid birra čálán erenoamážit kap. 4.6.1.

²⁷ Wood (2009: 161) čállá maid Henry Green muitalii BBC-radios 1950is dialoga geavaheami birra fikšuvnnas, ja čujuha *Surviving: The Uncollected Writing of Henry Green*, ed. Matthew Yorke (1992).

Vuosttašpersovna-muitaleaddji mii ihtá dialogain ii dárbbáš álo leat nu luohtehahttin girjjálašvuoda teoriija mielde, sivas go lohkki dušše oazžu su jurdagiin ja dieđuin váldit oasi. Nuppi dáfus čáli ii sáhte leat sihkkar maid nubbi olmmoš smiehttá. Wood čállá dan oktavuodas dialogaid dehálašvuoda birra dan sadjái go geavahit goalmátpersovna-muitaleaddji mii muitala maid persovnnat jurddašit teavsttain: “[...] that such kind of authorial 'assistance' was overbearing, because in life we don't know what people are like. 'We certainly do not know what other people are thinking and feeling. How can the novelist be so sure?' (Wood 2009: 162). Son smiehttá eará láhkái go dan mii lea várra leamaš dábálaš girjjálašvuoda teoriiain go lea sáhka vuosttas- ja goalmátpersovna-muitaleaddjis go dadjá:”Actually, first-person narration is generally more reliable than unreliable; and third person 'omniscient' narration is generally more partial than omniscient (Wood 2009: 6). Go áigu analiiseret fikšuvdnateavsttaid de ferte dihtomielaláčat smiehttat ahte čáli geavaha iešguđetge vugiid ovdanbuktit perspektiivva, ja de ferte lohkki ges logadettiin ieš dulkot leat go dieđut luohtehahttin.

4.5 Váldopersovdna Kristiina

Kristiina háliida fárret eret ruovttobáikkis ja ođasmahttit iežas eallima. Lohkki čuovvu su jurdagiid dan hárrái, ja makkár doaimmaid son bidjá johtui vai niehku ollašuvásii. Dađistaga go mitalus ovdána lohkki fuobmá mo Kristiina plánat vehážiid mielde jorggihit, nu ahte son loahpa loahpas báhcá ruovttobáikái bargat sohkabuvddas. Kristiina plána jorggiha áhči plánaid guvlui, mii lea integreret nieidda báikegoddái. Dát muittuha dan maid Jernsletten čállá luohteárbevieru birra. Luohteárbevierru lea doaibman dainna ulbmiliin ahte integreret olbmuid báikegoddái mánnávuođa rájes juo. Luohti čatná dan láhkai ovttaskas olbmo báikegoddái ja dat govvida mo eará olbmot oidnet du (Jernsletten 1978: 109-110). Áhčči háliida doalahit Kristiina ruovttobáikkis ja dainna láhkii integreret su báikegoddái, kollektiiva vuignji. Go lohkki lea lohkan olles mitalusa de oaidná ahte áhčči illá luoittásii Kristiina vuolgit, vaikko dan ii daja njuolga. Son baicce dan čájeha láhttenvugiin ja hálahanvugiin ahte “don gulat deike” ja “don leat oassin báikegottis”. Kristiina lea dehálaš. Sus livččii dehálaš rolla báikegottis, ja buvdabargui. Dađistaga go mitalus ovdána de lohkki oaidná mo sohkabuvda ealáska, eambo ja eambo oastit bohtet buvdii ja dienas lassána. Mitalusa diskursa ovdána oktan Kristiina plánain, paralleallan buvdda ja báikegotti ovdánemiin. Dát ovdáneapmi dáhpáhuvvá oktan áiggiin, áigodagaid mielde.²⁸

Kristiina ja su áhčči leaba váldopersovnnat mitalusas. Soai fievrrideaba mitalusa ovddosguvlui, ja lohkki beassá diehtit eambo sudno birra go Kristiina eatni birra, gii maid lea mielde mitalusas. Dan láhkai sáhttá dadjat ahte soai leaba *gorba persovnnat* typologiserema oktavuodas. Mitalusas leat dušše dát golbma persovna. Lohkki oazžu diehtit ahte Kristiina lea fargga 30 jagi: “Son deavddásii fargga 30 jagi, nappo lei juo measta beare boaris ođđasit studeregoahit muhto ainge hui nuorra eallima várás” (s.47). Son lea golahan golbma jagi universitehtii, ja dasto lea vel orodan juo jagi mánnávuodaruovttustis go lohkki álgá Kristiina čuovvut. Kristiina ja áhči ságastallamis álgu mitalusas bohtá ovdan ahte Kristiina lea čeahpes nieida:

-Ja don nu čeahppi dalle skuvlaáigge. –Dan gal ledjen. Ožžon álo buoremus árvosániid eanjalasgielas. Moddi gudnemáinnašumige. In leat hilgon ealli eanjalasgiela. Dat lea njuolgo geaidnu ovdáneapmái. Muhto dainna giellahistorjjáin gal jullo mu bealis rasildit earát. (s. 28)

Kristiina lea maid álo liikon duddjot, ja lea ge mohtabiktasiid goarrun maid son háliidivčče boahhte áiggis bargat. Buotdiehtti goalmmátpersovna-muitaleaddji addá lohkkái gova mo

²⁸ Gč dán barggus oasis *Áigi vássá* kap. 4.3.1.

Kristiina juo unnivuoda rájes lea liikon duddjostallat, mohto maiddái mo váhnen guovttos dalle juo muhtin láhkai álgiba vuostálastit Kristiina boahhteáigge eallingeardde plánaid:

Kristiina lei unnivuoda rájes liikon duddjostallat. Su gieđaid gaskkas ledje rieádan árbevirolaš atnubiernasat lassin buotlágan čáppa dinggažat. Skuvllas geargama maŋŋil son lei vuos jurddašan vuolgit duodjeskuvlii attáldagaidis ovddidit muhto lei goitge váhnemiiddis ávžžuhusas čálihan iežas universitehtii, vai sudno bearrašisge livččii juobe okta akademalaččat oahppan olmmoš. (s.30)

Dál lea lohkkái addon muhtin lágan govva Kristiinas, ahte son birge sihke teorehtalaš- ja praktihkalaš bargguin. Máhttit doaimmahit máŋga ášši lea leamaš dehálaš sápmelaččaide ja sámi servvodagas. Son gii máhtta ovdamearkka dihte guolástit ja bargat teorehtalaš bargguid, dahje nu mo Kristiina, máhtta duddjot ja studeret universitehta dásis, son lea máŋggabealat olmmoš ja birge bures eallimis (loga: jorba persovvna). Aimo Aikio gávnnašii iežas dutkosis mo olmmoš gii beassá geavahit ávkin iežas attáldagaid ja máŋggabealatvuoda birge bures. Lea dehálaš ahte olmmoš ii šatta ovttá barggu olmmožin (Aikio 2010: 29-30).

Earrodearvvuodát mitalusas Kristiina máhtta sihke duddjot, goarrut, bargat buvdas ja studeret, ja dan láhkai čájeha ahte son ii leat ovttá barggu olmmoš. Dat čájeha máŋggabealatvuoda mii fas ovddida olbmo ceavzima. Fredriksen čilge doahpagaidd *ceavzit – birget* ná: “Birgengoansttat govvidit beaivválaš birgejumi ja guhkit- ja boahhteáiggi perspektiivva, mii guoská olbmo válljemiidda, ealáhussii ja fuolahusdiliide” (Fredriksen 2015: 57).

4.5.1 Ravget iežas loahpalaččat bođuid ovddežis

Lohkki áicá mo Kristiina pláne iežas boahhteáiggi. Sus leat sihke beaivválaš- ja boahhteáiggeplánat, ja son jurddaša mo galggašii láhčit dili buoremus lági mielde vai birge bures bargguin, ja dan láhkii ceavzá eallimis. Jáhkkinis Kristiina livččii lihkestuvvan iežas plánain, jus áhčči ii livčče seaguhit dasa.

Kristiina guođdá iežas álgo-duodjeplánaid, guldala váhnemiid ja manná universitehtii, ovdal go fas máhccá ruoktot go ii nákcen skuvlavázzima. Kristiinai čuožžila eahpelihkustuvvon dovdu go skuvlavázzin ii lihkestuvvan, ja sutnje lea dál dehálaš ahte son lihkestuvvá su odđa plánaiguin, goarrut mohtabiktasiid. Son lea hui viššalis ja áŋgiris nieida, ja bargá váhnemiid buvdas beavit ja iežas prošeavttain maŋŋá gaskabeaivvi:

Kristiina lei veahkehállan váhnenguokta dan maŋŋil, go lei máhccan fas mánnávuodaruktosis. Eahpelihkustuvvama dovdu lávii viggat millii, go barggildii sohka buvdas gohčostahkan.

[...]. Dál galggai leat dušše gierdevaš ja mášolaš mielain ráhkkanaddat boahttevaš hástalusaide. (s.32)

Kristiinas leat odđaaigásaš plánat, ja son maid ovddasta earálágan jurddašeami go váhnen guovttos. Vuosttažettiin son háliida guođdit ruovttobáikki, maid lohkki juo álgu muitalusas lohká: “Son lei beare divrras olmmoš boaittoalbáikkáži vajálduvvat, son lei riegádan stuorit eallima várás” (s.27). Dasto oazžu lohkki gova Kristiinas ahte son duođai háliida bargat earálágan bargguid, ja barggu mii ovddasta odđaaigásaš jurddašeami. Dat boahťa ovdan mángii noveallas. Dá guokte dáhpáhusa muitalusas main muitaluvvo Kristiina niegu birra, goalmát persovna muitaleaddji bokte:

Son diehtá man ovdii rahčá: sus šaddá vel goas nu beakkán bivttashábmejeaddji. Miehtá beavddi leat minstarat, seinniide leat hejgojuvvon iešguđetlágan vejolašvuodát geasuheaddji bivttasmállen. Mohtabivttas galgá dalán čuohtit čalmái, dákko dat earrána dábálaš gárvvus. Dábálaš gárvvu sáhtta duddjostit unnitge čehppodagain muhto mohtabiktasa riegádahttimii galget leat áibbas erenoamáš attáldagat. (s.32)

Kristiina vuolga iežas latnjii barggadit. Boahttevaš mátki bohciidahtta sus mánggalágan jurdagiid. Son ii sáhte šat vuojulduvvat oahpes bargui. Gos nu čiekpalis govddidit millii mášohis jurdagat. [...]. Oktii dat galgá arvat jorgalit odđa siiddu ja ravget iežas bođuid ovdežis. Son ii áiggo boaittoalbáikkáži agibeavái guohpput muhto su boahttevaš eallin lea neončuovggaid máilmmis gelddolaš olbmuid siste. (s.37)

Lohkki lea dál ožžon gova Kristiinas ahte son duođai háliida báikegottis eret, ja ahte son jurddaša eará láhkai go áhčči. Govva nannejuvvo ságastallamis gaskkal áhči ja Kristiina, mas soai ságastallaba árvvuid birra:

Muhto don leat ainge dat seammá, guhte mihtidat buot aivve ruđas. Vuoiŋŋalašvuolta ii leat duođai ge dus dat buot nannoseamos bealli. Don leat agibeavvi dat seammá: realisttalaš gávpeolmmái. Muhto mun ohcalan dán eallimis juoga eará árvvuid: idealismma, estetihkalašvuoda, humanismma ja eará sullasaš áššiid. (s. 30-31)

Dás lohkki oaidná mo Kristiina ja áhči jurddašeaba viehka goappát ge láhkai mii sudno mielas lea dehálaš eallima oktavuodas. Kristiina ii ádde ahte áhčči háliida, rávvagiid bokte, veahkehit nieidda rivttes bálgái, maŋŋá go eahpelihkostuvai universitehtas. Kristiina rahčá ravget iežas loahpalaččaid bođuid ovdežis, mii boahťa eambo ja eambo oidnosii logadettiin muitalusa ja dulkodettiin diskursa. Sutnje bahkke eahpelihkostuvvan dovdu, seammás go son maid dovda ahte son ii leat albma láhkii integrerejuvvon báikegoddái:

Eahpelihkostuvvama dovdu lávii viggat millii, go barggildii sohka buvddas gohčostahkan. Son árviidii, maid vánhenguovttos jurddašeigga su birra. Ja gili olbmot maiddái. (s.32)

Lohkki áicá dás man rašši Kristiina identitehta ja gullevašvuolta báikegoddái ja sohka buvdii lea. Dábálaččat identitehtain oaivvilduvvo gullevašvuolta (Aikio 2010: 43). Sáhtta várra dadjat ahte Kristiinas lea veháš fuones identitehta dan ektui, go ii nu bures dovdda gullevašvuoda báikegoddái ja sohka buvdii, ja sus čuožžilit dakkár jurdagat ahte sihke váhnen

guovttos ja gili olbmot jurddašit ahte son lea eahpelihkostuvvan. Dađistaga go mitalus ovdána de dát govva jorggiha. Kristiina duođai gullá báikegoddái, gili olbmot beroštit sus, ja vánhén guovttos leaba hui duhtavačča ja movtta go fuobmába ahte nieida ásaiduvvo eambo ja eambo báikegoddái ja sohkabuvdii.

Aimo Aikio (2010: 13-14) lea gurahallan mo sápmelaš birge eallimis, ja dakkár oktavuodain go eallin ii jođe nu njuovžilit. Dan oktavuodas son jearahalai mielbargiin mii lea buorre eallin ja maid mearkkaša birgen sidjiide. Sii vástidedje earret eará ahte ferte máhttit välljet buriid birgenstrategiijaid vai ceavzá eallima nuppástuvvamiin buoremus lági mielde.

Earrodearvvuođat noveallas Kristiina strategiija lea fárret mánnávuodaruktui ja guorahallat boahteáigge plánaidis. Dat lea ge buorre plána sus. Ii leat buorre vuohki hohpohallat, muhto baicce gierdevaččat eallit ja áicat iežas eallima muhtin áigái. Váikko Kristiina bargá ángirit iežas prošeavttain, de lohkki áicá Kristiina siivvolaš luonddu, ja son ii háliit hoahpohállat iežas plánaiguin. Diskursa juotna ja leaktu mannet giehtalágaid Kristiina plánain. Son smiehtada, geahččaladdá ja fas smiehtada mo son galggašii joatkit iežas prošeavttain. Váhnen guovttos ain jarraba mo su boahteáigge plánain manná, ja son vástida:

Na mo áiggut áiggi meannudit? –In dieđe vel nu dárkilit. Dát livččii mus juogalágan láddadaddanáigodat. Lean easka guorahallame iešguđetlágan molssaeavttuid nugo juo ovdalaš lohken. –Na guhká dus bistá dát nugohččoduvvon láddadaddanáigodat? –Dat bistá dan áiggi maid bistá. Beare hohppos meannudemiin ii gánnet bilidit buori prošeavtta. Muhto dušše guorahallamiin eai áššit ovdan. Goas nu daid galggašii maddái ollašuttigoahit. –Datge áigi vel boahtá. –Juohkehaččas lea vuoigatvuohta välljet iežas eallinbálgá, láhttesta gávpeolmmái ja vázzila bargolatnjasis buvdda jahkásaš ruhtadoalločilgehusa dievasmahttit. (s.31)

Nuppe dáfus lea dehálaš ahte olmmoš ii báze dan dillái masa ii leat duhtavaš. Danne fertejit olmos leat jurdagat dan ektui mii lea buorre eallin vai sáhhtá dihtomielaččat bargat dan ovdii. Álgu noveallas lohkki lea ožžon diehtit ahte Kristiina ii leat duhtavaš iežas eallimiin, ja sus leat plánat vai ii báze dan dillái: “Kristiina lei duođas. Ná ii sáhte šat guhká joatkit. Áidna čoavddus olggos dálá dilis lei ravget iežas loahpalaččat bođuid ovddežis” (s.27). Su miella miel lea eret beassat boaittoealbáikkis, go son lea riegádan stuorit eallima várás: “Muhto ii son ásaiduvvat gal áigon deike. Son lei beare divrras olmmoš boaittoealebáikkážiij vajálduvvat, son lei riegádan stuorit eallima várás”. (s.27). Dás oaidnit mo Kristiina geažida ahte son lea menddo divrras olmmoš orrut dákkár boaittoeale báikkis, ja bargat árbevirolaš bargguin. Kristiina čájeha dakkár iešvuoda ahte son háliidivččii iežas ravget loahpalaččat bođuid ovddežis, árbevirolaš doaimmas ođđaáigásat doibmii. Dan son čájeha sihke fárrema ektui, muhto maddái duddjomis mohtabiktasiid goarrut. Álggos son dadjá gal ahte su áigumuš eallimis lea duddjogoahit:

Mus lea gal hui čielga govva das mii buot eanemus geasuha. –Na mii? –Duddjon. Mun háliidivččen duddjogoahit. Gávpeolmmái bohkosii: -Maid ahte duddjogoahit? Heaitte juo eret hoavrristeames! Dainna gal ii dine maidege. Dás ii livčče jearaldat fáhcaid ja suohkuid godđimis iige dakkár dábálaš gávttiid ja gápmagiid goarrumis. Diet gullá historjá! Dál lea ođđa hástalusaid áigi. (s. 29-30)

Dát čujuha dasa maid Kristiina álgoálggus lei háliidan, álgit duodjeskuvlii nuorran juo. Lohkki diehtá ahte dan son ii dahkan, muhto dás fas orru ahte Kristiina máhca dan jurdagiid. Duddjon lea árbevirolaš doaibma, mii lea vuodđun Kristiina áigumušaide mohtabiktasiid duddjot. Lohkki oažžu gova Kristiinas ahte son háliida ođasmahttit áššiid, ja dál livčče áigi guođdit duddjoma mohtabiktasiid ektui:

Mohtabiktasiid? imaštallá áhčči. –Dakkár biktasiid, mat bissehit olbmo geahčastaga. Biktasiid, mat bohciidahttet sáhkkii vuoda ja geahčalanmiela. Biktasiid, maid olmmoš ohcala dalle, go háliida váldit gaskkas árgabeaivvis. Biktasiid, mat ealáskahttet olbmo duodalaš persovna. (s.33 - 34)

Kristiina jurddaša stuorra jurdagiid, sihke iežas, mohtabiktasiid ja mohtabiktasa buvdda ektui. Čuovvovaš ovdamearkkat čájehit Kristiina jurddašemi:

Son ii áiggo boaitto bealebáikkáži agibeavái guohpput muhto su boahttevaš eallin lea neončuovggaid máilmmis gelddolaš olbmuid siste. (s.37)

Dat buvda galgá vuodđuduvvot vuogas sadjái. Ja dat galgá merkejuvot nu ahte sihkkarit čuohta čalbmái. Meattájohttiid galgá bissehit deaivilis máidnosiiguin. Ja dákko gánneha áinnas geavahit eaŋgalasgiella, dasgo dat bohciidahtta olbmui sáhkkii vuoda. (s.37)

Gielalaš nissona mielas jorragohtet eaŋgalasgielat sánit. Son smiehttagoahatá stuorit ja stuorit adjektiivvaid, maiguin álkit giktalit olbmuid iežas mohtabivttasbuvdii: amazing, impressive, elegant, magnificent, fantastic, EXTRAORDINARY. Son joraha njuokčama alde dan maŋimuš sáni, das lea su mielas nu geasuheaddji smáhka. Extraordinary, extraordinary – When you do need something really extraordinary, you know where to go. Your only possible destination will be: CHRISTINE'S FASHION-OASIS. Reasonable prices, unforgettable experience! (s.37)

Lohkki áicá ahte Kristiinas lea dakkár govva ruovttobáikkái ahte eai gal dáppe leat boahtte áiggi vejolašvuodat. Dát oaidnu ja jáhkku ahte ferte fárret eret ruovttubáikkis vai vejolašvuodat rahpasit, leat várra mánga nuorain. Mánggas fárrejit eret Sámis oahpu gazzat. Muhtumat máhccet fas ruovttoluotta, nuppit mannet viidáseappot stuorat báikkiide gos vejolašvuodat orro buoret. “Dáppe ii leat mihkkige, dáppe ii leat eará välljenláhka go vuolgit eret stuorra máilbmái, gos lea välljis välljenmunni”, muitalii bargguhis sápmelaš Aikioi muhtin ságastallamis (Aikio 2010: 26). Kristiina maid ovddasta dán jurdaga. Lea gal goalmátpersovna-muitaleaddji gii govvida Kristiina jurdagiid, muhto govva nannojuvvo ságastallamiin. Namahuvvon sitáhtain lohkkái báhcá govva ahte Kristiina mielas buoremus eallin lea doppe gos dáhpáhuvvá eambo go smávva báikkiin. 'Neončuovggaid máilmmis' sáhtta leat metaforan dasa, mii govvida stuorra gávpoga gos ollu olmmoš lea. Dasto

seaguhuvvo eanjalasgiella buvdanammii, mii čájeha ahte Kristiina háliida internationála hámi buvdii.

4.5.2 Kristiina plána jorggiha

Dađistaga go muitalus ovdána, de lohkki baicce fuobmá man bures Kristiina birge báikegottis ja buvdahommás. Dat muitala man dehálaš báikegoddi, kránnját ja lágašolbmot leat olbmuide smávit báikkiin. Lohkki fuobmá ahte lea Kristiina sivva go buvdii fas álget oastit boahit, ja dienas lassána. Kristiina lea integrerejuvvon báikegoddái mánnávuoda rájes juo, liikká go ieš dovdá ahte son háliida vuolgit eret báikegottis stuorát máilbmái. Báikegotti olbmot beroštit sus, mii lea ge smávva báikegottiid ovdamunni ja várra maid dovdomearka. Dát kollektiivvalaš vuoigŋa mii muitalusas boahotá ovdan, gullá luohteárbevirrui. Jernsletten čállá mo kárášjohkalaš Ándaras Ánde čilgii Jernslettenii maid luohti máksá dan guovllu olbmuide: “*Joiken bekrefter menneskets identitet. For “identitet” i et samisk samfunn er ikke først og fremst å betone ens egen individualitet, men å oppleve tilhørighet i slekten og samfunnet*” (Jernsletten 1978: 110-111). Aimo Aikio maid čállá mo olmmoš identitehtain dovdá joavkogullelašvuoda. Jus olbmos lea buorre identitehta, de son maid diehtá gosa son gullá ja man sohkkii gullá (Aikio 2010: 43).

Orrut smávva báikegottis addá dan láhkai oadjebasvuoda ja gullelašvuoda olbmuide. Muhto gávdnojit maid heajobealit, nugo sáhkkii vuoha. *Earrodearvvuođat* muitalusas boahotá dát ovdan dalle go Kristiina lei fitnan oaivegávpogis:

Go son čakŋalii buvdii, de vánhenguovttos illá dovddaiga su, dasgo nu sakka son lei nuppástuvvan dán mátkki áigge. Sus ledje badjelis ártegis gárvvut, mohtabiktasat, ja son lei báinnihan čuvgeslágan vuovttaidis smurtačáhppadin ja stellehan daid dasto irokesamállesazžan ja su njunis lei riekkis. (s.37)

Sáгат nuorra gávpebálvvá dievaslaš hámimolsumis levve johtilit guovllus. Olbmot bohte geahččat, mii lei dáhpáhuvvan. Ja seammás vel gávppašedje. Gávpeolmmái lei duhtavaš. Gálvu ii lean guhkes áigái johtán ná bures. (s.38)

Earrodearvvuođat noveallas sáhkkii vuoha addá buori bohtosa buvdahommáide, ja sáhkkii vuoha maid čájeha dan beali mo olbmot beroštit nuppi nuppi smávva báikegottis. Dát beroštupmi, mii boahotá ovdan báikegottis ja vánhen guoktás, duvdá Kristiina ovddosguvlui, nu ahte son loahpa loahpas dovdagoahotá beroštumi sohkabuvdii. Ja dainna láhkii sáhtá ge dadjat ahte dan maid Ándaras Ánde čilgii luodi ja identitehta birra, šaddá duohtavuohtan Kristiina eallimis. Su identitehta huksejuvvo dađistaga ovttaskas olbmo jurdagis kollektiivva

vuignii, ja čájeha ge ahte Kristiina identitehtii sáhtta gullelašvuhta sohki ja báikegoddái leat dehálaš.

Manne de Kristiina plánat jorggihedje go lohkki diehtá Kristiina boahhteáiggi plánaid ja ahte son duođai háliidii ruovttobáikkis eret, nu mo dát sitáhta čájeha álgo teavsttas juo:

Kristiina lei orodan juo fargga jagi mánnávuodaruovttustis. Son lávii jurddašit ahte dát lei sus dušše gaskaboddosaš áigodat. Son lei máhccan deike guorahallat boahhteáiggi plánaidis. Muhto ii son ásaiduvvat gal áigon deike. Son lei beare divrras olmmoš boaittobealbáikkáži vajálduvvat, son lei riegeádan stuorit eallima várás. (s.27)

Kristiina, nuorra nieiddas lea jurdda beassat eret unna gilázis stuorra servvodahkii. Oaidnu ja jáhkku lea ahte gal dat lea buoremus jus eallin galgá lihkastuvvot. Seammás šaddá dát sitáhta ironalaš kontrástan dasa mo loahpas geavvá, go orru nu ahte Kristiina liikká báhcá ruovttobáikái. Go lea lohkan olles novealla sáhtta lohkki jurddašit ahte lea go son dát čujuhus ovddusgovlui, ahte juste na geavvá, nu mo Kristiina ii dáhto? Sáhtta maid dulkot dan ahte son lea divrras olmmoš, menddo divrras luitojuvvot stuorra máilbmái. Dát govva nannejuvvo maid áhči bokte, gii iežas láhttenvugiin ja hálahanvigiin nákke doalahit nieidda ruovttobáikkis. Kristiina lea menddo divrras luitojuvvot stuorra máilbmái. Loahpas lohkki lohka ahte Kristiina oroda ruovttobáikkis ja bargá sogabuvddas:

Son moddjái ja vuvddii, cokkai ruđaid kássii, giittii kundariiddis gávppašeami ovddas ja sávái sin fas buresboahdin buvdii. Su čalmmiin lei fas vuhttostallagohtán dat seamma ivdni, mii sus lávii geasuheaddji bivttasmáliid plánedettiin. (s.49)

Orru dás ahte Kristiina lea duhtavaš iežas eallimin, ja seammá movtta dalle go plánii bivttasmáliid. Son lea dál guođđán plána ravget iežas loahpalaččat bođuid ovddežis. Galggašii jáhkkit ahte son lea dál duhtavaš välljemiin. Lohkkái báhca gal veahá eahpádus muitalusa loahpa geažil:

Son geahčadii áigebotta amaslágan gárvvuid ja vázzilii daiguin olggos. Čakča lei juo guhkin. Assás čáhpes balvvat girde ránes almmigoavddi mielde, lei dahkamin vuosttaš albma dálveriđu. Son leahkasti áiteuvssa, ja bálkestii biktasiid eará šlámbariid jovkui. Su mielas finadii juogalágan sivalašvuodadovdu, dego livččii dahkan juoga heivemeahtun dagu eallima vuostá. (s.49)

Lea go nu ahte Kristiina lea iežas boahhteáigge plánaid ja vuordámušaid hilgon áibbas? Ja jus dan lea bargan, lea go nu ahte son lea duhtavaš iežas välljemiin? Metafora geavaheapmi rahpá vejolašvuodaid imaštallat, reflekteeret ja dulkonvejolašvuhta viiddiduvvo (Gaasland 2009: 88). Luondugovvideapmi nu go 'Assás čáhpes balvvat girde ránes almmigoavddi mielde, lei dahkamin vuosttaš albma dálveriđu' sáhtta metaforadásis govvidit Kristiina boahhteáiggi jurdagiid. Son lea dál váhnemiid buvdabarggus, muhto jurdagiin orru ahte ii son liikká leat áibbas sihkar lea go son välljen riehta. Dát nannejuvvo vel go lohkat su loahppajurdagiid dán

muitalusas: “Su mielas finadii juogalágan sivalašvuodadovdu, dego livččii dahkan juoga heivemeahttun dagu eallima vuostá”. (s.49).

Nubbi metafora geavaheapmi dás lea 'šlámbariid jovkui'. 'Šlámbariid jovkui' dán oktavuodas sáhtá dulkot ruskajovkui, go sátni 'šlámbar' mearkaša ruskkat. Nuppe dáfus lean iežan mánnávuodas gullan 'šlámbara' sáni dan oktavuodas go lea sáhka olbmo birra gii dušše láikoša: “diet olmmoš gal dušše šlámbarida” sáhtá govahallat olbmo gii ii bargga albma barggaid, dušše joavdelastá ja diktá eallima mannat šlumpan ovddosguvlui. Lea goalmátpersovvna-muitaleaddji perspektiiva mii dás bohtá ovdan, ja ovdanbuktá Kristiina jurdagiid ja dovdduid. Kristiina lea dolkan ja ii šat oainne mohtabiktasiin boahteáiggi ja guođđá dan jurdaga. Dan láhkai sáhtá dadjat ahte lea luottehahti ahte Kristiina ná jurddaša. Nuppe dáfus sáhtá maid 'šlámbariid jovkui' leat eará biergasat mat maid leat bálkestuvvon ja guđđojuvvon. Dat gal ii boađe ovdan muitalusas, muhto sáni 'áiti' geažil sáhtá dulkot jáhkehatten ahte Kristiina lea bálkestan biergasiid áitái mas rievtti mielde berošta? Árbevirolaččat olbmot rádje eret tinngaid áitái maid eai geavahan nu dávjá. Sáhtte de dadjat ahte 'áiti' lea symbolan dasa ahte Kristiina rádjá iežas mohtabiktasiid áitái, ja 'šlámbariid jovkui' ges metaforan ahte ii dáid mohtabiktasiiguin gal sáhtte boahte áiggi plánet. Dat leat dušše joavdelas barggut.

Nuppe dáfus logadettiin teavstta lohkkái lea báhcán oaidnu ahte Kristiina duođai háliidii geahččalit juoidá eará go buvdas bargat. Son jorggiha várra plána eambo dán dihte ahte duhtadit váhnemiid dan sadjái go alcces. Árbevirolaččat lea leamaš dábálaš ahte nuorrasat buolva veahkeha boarrásat buolvva. Váhnemiin lea dávjá maid leamaš vuordámuš ahte gii nu sin mánáin galgá váldit badjelássii sin doaimma, ja erenoamážit jus lea sáhka árbevirolaš doaimmas. Kristiina diehtá váhnen guokta vuordámušaid, ja son várra háliida sudno duhtadit. Orru liikká ahte Kristiina muhtin láhkai jurddaša maid son lea dahkan iežas vuostá, go lea guođđán iežas plánaid go lohka mañimuš cealkaga: “Su mielas finadii juogalágan sivalašvuodadovdu, dego livččii dahkan juoga heivemeahttun dagu eallima vuostá” (s.49). Dasa loahpahuvo *Earrodearvvuođat* teaksta, ja Kristina plánat dahkat earrodearvvuođaid báikegoddái, ja fárret ođđa báikái, das ii boađe mihkkige.

4.6 Váldopersovdna áhčči

Kristiina áhčči dahje gávpeolmmái, manin son maid gohččoduvvo mitalusas, háliida ahte Kristiina galgá váldit badjelássii sohkabuvdda maid soai eamidiin leaba jođihan. Sohkabuvda lea johtán sogas sohki moanaid buolvvaid badjel. Soai leigga gal mearridan heaittihit buvdda maŋŋá go Kristiina lei mannan skuvllaid vázzit. Dát plána jorggiha go Kristiina fas máhccá ruovttoluotta. Váhnen guovttos fuobmába dađistaga mo buvda fas ealáska maŋŋá go Kristiina bargagoahtá das, ja lohkki áicá mitalusa ovdáneames mo áhčči hálaha nieidda eret iežas plánain ja duvdá su buvdahommáide. Ii oro ahte áhči mielas Kristiina skuvlavázzima plánat ledje dušši, muhto orru baicce nu ahte go Kristiina ii lihkestuvvan vuosttaš plánain, de áhčči háliida veahkehit nieidda rivttes bálgái. Nuppe dáfus lea áhči mielas Kristiina nu dehálaš báikegoddái ja buvdahommái ahte illá luoittášii nieidda fas stuorra máilbmái. Dan láhkai sáhtta dadjat ahte earret go oáčuhit Kristiina váldit badjelássii sohkabuvdda, lea maid áhči mielas dehálaš oáčuhit Kristiina integrerejuvvot báikegoddái, ja dan láhkai nannet su identitehta ja gullelašvuoda servvodahkii. Luohteárbevierru lea doaimman justa dainna ulbmiliin ahte integreret olbmuid báikegoddái mánnávuoda rájes juo, ja dan láhkai čatnat ovttaskas olbmo báikegoddái (Fredriksen 2015: 42).

Sámi servvodagas ja árbevierus lea leamaš dábalaš ahte mánat orrot seammá báikegottis gos váhneamat, ja dan láhkai sáhttet veahkehallat nuppi nuppi. Dan láhkai áhčči ovddasta dan jurddašeami, son háliida veahkehit Kristiina vai su eallin fas njuolgá, ruovttoservvodahkii buvdahommáin: “Váhnenolmmožin dihten, mii lei mu geatnegasvuolta. Danin bivden du gohčostahkan dan buvdii” (s.39). Nuppe dáfus luohteárbevierru govvida mo eará olbmot oidnet ovttaskas olbmo (Fredriksen 2015: 42). Álgu mitalusas lohkki vuohtta mo Kristiinas lea veháš rašes iešgovva, go lea eahpelihkestuvvan iežas universitehta plánain. Váhnen guovttos áicaba dan, ja danne áhčči bargagoahtá huksegoahtit Kristiinai gullelašvuoda báikegoddái. Bálggis dasa lea sohkabuvdda bokte. Nuppe dáfus lea áhčis maid eará plána duvdit Kristiina buvdahommáide. Lohkki fuobmá mitalusa ovdáneamis ja ságastallamiid bokte ahte áhčči ballu lea ahte buvda heaittihuvvo su áiggis, ja dat jurdda čuohcá garrasit su oamedovdui ja almmáivuhtii. Lohkki oážžu dihtit áhči árvvuid, guottuid ja jurddašeami. Dan dihte lea son maid váldopersovdna mitalusas, jorba persovna iešvuodaiguin.

4.6.1 Ságastallan- ja káfestallanboddu

Áhčči geahččala máŋgga láhkai ja máŋga ságastallan- ja káfestallanbottuin hálahit nieidda vai čuovvula su plána. Son čatná buvdahommá garrasit sohki ja buolvvaide, ja dan láhkai iská maid integreret Kristiina buvdahommái. Jus Kristiina fuobmá man dehálaš buvda lea sihke báikegoddái ja sohki, de sus várra badjánivčče kollektiivva vuoigŋa, mii áhčis goittotge lea nanus. Lohkki diehtá ahte ii leat nu álki oaččuhit Kristiina jorggihit iežas plána. Áhčči lea dál geahččalan materialisttalaš árvvuin, ja kollektiivva vuoigŋain hálahit nieidda. Dađistaga son ádde ahte ii várra veahket niidii nu garrasit hállat jus áiggošii su oaččuhit su beallái. Lohkki fuobmá mo áhčči viggá muhtin láhkai addit dakkár gova Kristiinai ahte son ádde su bures go háliida eará bálgás mas eai leat materialisttalaš árvvut nu dehálaččat, ja viggá dán ságastallamis jorahit iežas materialisttalaš árvvuid litna árvvuide, ja dan láhkai duhtadit Kristiina.

Dán áigge diekkár jurddašuvuogi eai báljo ane árvvus. Dál ohalit daid litna árvvuid. Iibat lea ná, Kristiina! –Na nu dáidá leat. –Muhto olmmoš sáhtá nuppástuvvat. Mun gáttán munje lea geavvan nu. Livččen sáhtán vaikko bágget du doallagoahtit dan buvdda, go juo gearddi du vieljaguovttos eaba gárron. Jurddašin ahte lea buorre ahte don beasat ieš válljet iežat eallinbálgá. Dasgo dál lea ođđa áigi, ja olmmoš galggašii máhttit vuogáiduvvat buotlágan áigodagaide. (s.29)

Lea go nu ahte áhčči dušše háliida duhtadit Kristiina dán ságastallamis? Vai lea go dát maid okta vuohki geažidit Kristiina ja dan láhkai oažžut dieđu makkár oaidnu nieiddas lea? Lohkki sáhtá dan áicat go áhčči jearrá: –“Iibat lea ná, Kristiina!” (s. 29). Nuppe dáfus Kristiina ii vástit áhččái njulgot dás, go dadjá: –“Na nu dáidá leat” (s.29). Son eanet garvá áhči gažaldaga, ja beasada dainna láhkai eret vástideamis. Várra son ádde ahte jus vástida njuolgga, de son muhtin láhkai eadduda áhči, ja dainna láhkai garvá nuppi olbmo duolbmama. Justa vuollegašvuoda deattuha Gaski go rádiosáddagis hállá sámiiid gulahallanvugiid birra, ja man dehálaš lea leamaš garvit nuppi olbmo duolbmama (Fredriksen 2015: 94, guldalan Gaski, NRK Sápmi 2011).

Liikká go áhči mielas livččii hui dehálaš buvdda jođihit boahttevaš bulvii, lohkki maid oažžu gova ahte áhči oainnu mielde Kristiina lea dehálaš nieida váhnen guoktái ja báikegoddái. Áhčči illá luoittášii nieidda vuolgit eret ruovttobáikkis maŋŋá go fas bođii sin lusa. Son várra áicá Kristiina čehppodaga buvdahommái, ja háliida su veahkehit vai eallin šattašii buorre niidii. Go Kristiina lea muitalan ahte son háliida duddjogoahtit ja mohtabiktasiid goarrut, áhčči viggá niidii geažidit nu ahte son ádde ahte sutnje lea eará bargu oidnon go duddjostallon:

Don leat hui duojáris nisu, Kristiina. In leat du čehppodaga biehttaleame. Muhto duodji ii leat duodaige oaivvilduvvon du várás. Áiggegollun sáhtát dieđusge duddjostallat feara maid. Muhto boahktevaš eallinbargun dárbbasat juoga nannoset ealáhusa. (s.30)

Dán ságastallamis lohkki oaidná makkár govva áhčis lea nieiddas. Son lea menddo divrras dušše duddjogoahit. Áhčči háliida ahte nieiddas galgá dienasbargu. Árbevirolaččat praktihkalaš bargu lea dat mii lea gánnehan sámi servvodagain ja mainna lea birgen.

Ságastallanbottut dáhpáhuvvet dávjá káfestallanbottuin, ja erenomážit boahdá dat oidnosii go áhčči áiggošii man nu láhkii hálahit nieidda vai jorggiha plánaid:

Doppe livččii gáffe ja vuodjaláibbit. Eadnat lea buot lágidan gárvvisin. –In riehta astta. –Ii dat fas nu hoahppu dál sotnabeaivve. Vuoiŋŋastivččet buoret! Dahje sáhtašit fitnat oahppásiiddát gallestallame. Vai veaját fas ihttin veahkkin dan buvdii. (s.33)

Dán sitáhtas lohkki čuovvu áhči perspektiivva, ja mo son hohkkoha nieidda boahit káfestállát. Dasa lassin son geavaha sániid 'livččii', 'vuoiŋŋastivččet' ja 'sáhtašit' mat leat konditionála hámis. Konditionála geavaheapmi govvida áhči sávaldaga niidii. Dasa lassin konditionála geavaheapmi čájeha áhči gulahallangealbbu. Son vállje ahte ii njuolgga hállat Kristiinai, ja dainna láhkai garvá konflikttaid nieiddain. Maŋimuš cealkagis boahdá maid oidnosii man dehálaš buvdahommá lea áhččái, go vel rávvesta nieidda vuoiŋŋastit vai veadjá buvdii veahkkin fas maŋŋitbeaivvi. *Earrodearvvuođat* mitalusas káfestallanbottut govvidit ráfálaš ja buriid ságastallamiid. Váhnen guovttos láidesteaba ságastallanbottuid čábbát ovddosguvlui, nu mo čuovvovaš ovdamearka čájeha maŋŋá go Kristiina lea mitalan ahte sus livččii plána fitnat geasseluomus oaivegávpogis, ja áhčči vástida:

Dus lea dieđusge dasa vuoigatvuohta. Oskkáldas bargi lea bálkkás ánsšášan. Vuolgge beare! Ruđa dáfus it dárbbas gal headástuvvat. Dat gal gávdno. (s.36)

Liikká go áhčči vuostálastá Kristiina boahteáigge plánaid, de son váruha ahte son ii dušše hála funet nieidda proševtta ja plánaid birra, ja fálláge bálkká niidii. Nuppe dáfus son fas čujuha materialisttalašvuhtii namahuvvon sitáhtas, go geažida ahte sus gal ii váilo ruhta. Dainna son háliida čájehit niidii ahte buvdahommás lea buorre sisabođus, ja ruhta ii váilo. Vehá maŋŋá seammá ságastallamis lohkki vuohtta mo áhčči fas addá ráđi niidii. Kristiina mitala ahte son áiggošii geahčadit bargovejolašvuođaid dan bottus go lea oaivegávpogis. Áhčči vástida:

Muhto bargat dat šaddá oaivegávpogisge. Eai doppe ruđat muorain šatta. Ja vártnuheamit dat gal gávdnojit doppege. –Ale headástutta, áhčči! Gal mun fas máhcan. Goit vel dán háve. Mus lea vehá gaskan dat prošeahta. (s.36)

Káfestallanbottut ja boradeapmi ihtá máŋgii *Earrodearvvuođat* teavsttas, ja šaddá dan láhkai guovddáš elemeantan ságastallanbottuide. Dasto sáhtá dadjat ahte káfestallan maid lea geavahuvvon sosialiserenoktavuođain. Muittán bures mo iežan mánnávuodaruovttus vuššui varas káffe go guossi bođii. Káfestallan lei eahpeformálalaš ja ságat jorre njuovžilit. Dan láhkai šattai káfoboddu eahpeformálalaš sosialiserenvuohki, mii lei mielde ovddideamen olbmuid sosiála gaskavuodaid. Árbevirolaččat smávva sámi báikegottiin eai láven bovdet gussiid bohtit, guossi bođii go sutnje heivii. Lea gal ain seamma vierru muhtin báikkiin ja erenoamážit smávvit gilážiin. *Earrodearvvuođat* teavsttas maid geavaheaba váhnen guovttos káfestallanbottu integreret Kristiina báikegoddái. Teavsttas ii boađe ovdan guossástallan, muhto sosialiseren dáhpáhuvvá sin gaskkas go váhnen guovttos geahččaleaba mitalit Kristiinai ahte son lea dehálaš oassi sihke buvdii ja servvodahkii:

Lei vuot sotnabeaiidit, ja sii čohkkájedje borramušbeavddis. Gávpeolmmái árvalii: - [...] Itge don leat šat rievtti mielde gohčostaga báikkáin, dasgo it leat šat gohčostat. Don leat ollu eanet. Oainnášin nu mielas du servvolažžan dán min oktasaš fitnus. (s.40)

Gidđa lei juo guhkkin, go sii vuot čohkkájedje borramušbeavddis. –Dát min buvda lea goas nu biebman olles soga, láhttestii gávpeolmmái. [...] –Ja vaikko dat buvda ii šat dalle loahppaáiggi báljo ruđalaččat gánnehan, de gal dat mearkkaša ainge ollu soapmásiidda. Áinnas boarráset olbmot dovddadit bures dainna. Sii lávejit ain gullostit ahte leahan dat nu oadjebas bohtit oahpes buvdii, mas lea don doložis gávppašan – dego ruoktot livččii máhccame. (s.41-42)

Ovdalaš mihamáraid buvdabarggu maŋgil gáffebeavddis gávpeolmmái árvalii: -Lea vuot geassi ja geasseluomuid áigi. Kristiina! Jos dus lea miella vehá luomostallat, de eambo manat. Dus leat dasa buot vuoigatvuodát. Jahkeluopmu gullá fásta bargái. Moai gal birgejetne guovttáge dan botta. (s. 44)

Vuosttaš sitáhtas áhčči geažida man dehálaš olmmoš Kristiina lea sin buvdii, ja ahte dál livččii áigi ahte son searvvašii servvolažžan “dán min oktasaš fitnus”. Áhčči iská muhtin láhkai, geažidemiin, integreret ja sosialiseret Kristiina buvdahommái go geavaha dáid sániid. Nuppi sitáhtas áhčči joatká seammá láhkai, dál viiddida perspektiivva ja integrere Kristiina olles báikegoddái. Son viggá maid suoli gilvit fuones oamedovddu niidii go geažida: “Sii lávejit ain gullostit ahte leahan dat nu oadjebas oahpes buvdii, mas lea don doložis gávppašan – dego ruoktot máhccame” (s.42). Maŋimuš sitáhtas lohkki oaidná ahte dál gal lea áhčči integreren Kristiina buvdii, go gohčoda su fásta bargin. Nuppe dáfus bohtá maid ovdan ahte áhčči lea duvdimin ovddasvástádusa niidii, go dadjá ahte soai eamidin birgeba dan botta go nieida lea luomus. Soai han gal rievtti mielde leaba guovttá birgen álo, nu ahte dál lohkki vuohttá ahte áhčči háliida beassat eret ovddasvástádusas.

Go *Earrodearvvuođat* mitalus lahkonišgoahtá loahpa, govviduvvo mo áhčči lea lihkestuvvan jorggihit nieidda plánaid. Dat dáhpáhuvvá borramušbeavddis. Eadni dadjá Kristiinai ahte sus

ii leat dárbu fas stellet vuovttaid dábálaš láhkai ja váldit eret rieggá njunis, son han lea juo hárvánan dasa. Dasto joatká gávpeolmmái:

Dákko jurddašan seammaláhkai go eadnát. Gal don livččet dohkken munnje áibbas buorre maddái dien ovddeš hámis. Muhto buot suohttaseamos munnje alccesan lea leamaš gullat ahte it leat goit vel vuolgime. (s.48)

Lohkki diehtá ahte Kristiina álgá bargat buvddas, ja danne sáhttáge dadjat ahte váhnen guovttos leaba nákcen earret eará káfestallanbottuin integreret Kristiina báikegoddái ja buvdahommái.

Fredriksen čállá mo *Árbbolaččat* romána ráiddus nisoláibekáfe funkšuvnna lei mielde ovddideamen olbmuid sosiála gaskavuodaid Máhtebáikki siidaguimmiid gaskkas (Fredriksen 2012a: 50). Son čállá maid ahte káfestallan dáhpáhuvvá kievkkanis, mii lea ruovttu váimmožin, dasa lassin ahte kievkkan lea nissona hálldus (Fredriksen 2012a: 47).

Earrodearvvuođat mitalusas dáhpáhuvvá káfestallan ja boradeapmi kievkkanis, ja lea dálueamit gii fuolaha gávpealbmá ja nieidda nu mo dáid ovdamearkkain oaidná:

Doppe livččii gáffe ja vuodjaláibbit. Eadnát lea buot lágidan gárvvisin. (s.33)

Na bođii dat gal Kristiinage viimmat gáfe juhkat, láhttesta eadni. (s.34)

Vuorasman gávpenisu lei guoimmis ávžžuhusas ráhkadan vehá buorebuš biepmu go sii dábálaččat lávejedje borrat sotnabeaivve. (s.45)

Árbevirolaččat lea leamaš nu ahte dálueamit ordne borramuša ja káfe beavdá, go almmáiolmmoš bargu gulai olggobeale dálu. Ja go almmáiolmmoš bođii sisa boradit, de lei juo dálueamit stellen beavdá. Dan láhkai dálueamit dahká ahte kievkkanis ja káfestallanbottus lea liegga vuoigŋa, seammás go dehálaš ja duođalaš áššiid sáhttet gieđahallat. Formálalaš ságastallan dáhpáhuvvá dalle eahpeformála rámmaid siste. (vrd. Fredriksen 2012a: 47).

4.6.2 Buvdabargu

Lohkki diehtá ahte váhnen guovttos leaba jođihan sohkabuvdda moanaid jagiid badjel.

Kristiina váhneamat doalaiga buvdda, mii lei johtán sogas juo moanaid buolvvaid áigge. Dat lei goas nu bures gánnehan, dasgo dakko lahkosiin eai lean ovdalaš áiggiid eará gávppit. Muhto veháziid gilli lei sakka mannan maŋáš. Dat lei guorranišgoahtán ja okta nubbi bálvalus heaittihuvvui. Dušše boares sohkabuvda lei báhcán vel juogalahkai doaibmat (s.27).

Dađistaga go muitalus ovdána lohkki ádde man dehálaš buvda lea váhnen guoktái. Buvda lea gánnehan go sisaboađus lea leamaš buorre. Lohkki oažžu gova ahte áhčči lea materialista.

Vuolábealde muhtin ovdamearkkat ságastallamiin gaskal nieidda ja áhči mas lea sáhka buvdda ja dietnasa birra, ja mii su mielas lea albma bargu. Ságastallamiin oažžu lohkki áhči oainnu, go lea vuosttašpersovdna gii hállá. Vuosttašpersovdna-muitaleaddji addá dábálaččat rivttes dieđuid, jus son ii vállje doalahit áššiid čihkosis:

Mii leat álo leamaš materialistat, geat háliidit oaidnit iežamet čalmmiiguin ja dovdat iežamet suorpmaid gaskkas dan, maid mii dasto muhtit iežamet barggu bokte ávnnaslaš buresbirgejupmin. (s.29)

Maid ahte duddjogoahit? Heaitte juo eret hoavrristeames! Dainna gal ii dine maidige. (s.30)

Dan buvdda haga ollugat mis livčče lean dego oarbbes mánát dán máilmmi goalus biekkaid siste. (s.45)

Earret go gádjut buvdda ja oaččuhit Kristiina váldit badjelassi buvdabarggu, orru áhččái maid dehálaš mo son muittuhuvvo sihke gávpealmmájin ja ovttaskas olmmožin. Lohkki áicá mo áhči jurdagat dan ektui ihtet muitalusas dađistaga go áhčči muitala buvdda birra. Lohkki lea ádden man dehálaš buvdahommá lea áhččái ruđalaččat. Muhto gávpeálbmái lea maid dehálaš ahte ii leat son gii heaittiha buvdda, nu mo dáid ságastallamin boahtá ovdan:

Livččii stuorra vahát heaittihit dan buvdda man buresbirgejumi ovdii diet ovddit buolvvat leat nu sakka rahčan. Ja dát lea munnje veháš gudneášši. In háliidivčče leat dat rašis riekkis buolvvaid ráiddus. (s. 40)

Miihan leat beakkán giehmansohka. [...]. Ovdamearkka dihte dán buvdda vuodđudii mu máttaráddjá. Ja mu čeahci vuodđudii Márkanbáikái buvdda, mas lea šaddan maŋnelis hirbmat gávpeguovddáš. Ja mu eará sogalaččatge leat leamaš ovddideame dán guovllu gávpeallima. (s. 28-29)

Sitáhtain boahtá bures oidnosii ahte buvdabarggu heaittiheapmi lea gudneášši. Gávpealmmái ii hálit ahte son dat lea gii botke giehmansoga. Dasto lea maid dehálaš sutnje mo son, kollektiivva vuoinnjas, mutojuvvo maŋit áiggis, báikegotti ja soga ektui. Jus dan veardida luoteárbevieruin, de lea luoteárbevierus dat guovddáš ášši, muittašit nuppiid, sogaid ja buolvvaid gaskkas. Johan Turi girji *Muitalus sámiid birra* almmuhuvvui vuosttaš háve 1910s. Turi čállá luoddi birra ná: “Sápmelaš lávluma dadjá juoigamin. Dat lea okta muitingoansta nuppiid olbmuid. Muhtumat muitet vásis ja muitet ráhkisvuodain, ja muhtumat muitet

moraštemiin” (Turi 1987: 163). Gávpealbmái šaddá dehálaš ahte son muijovvuohtas ráhkisvuodain ja ahte son lea leamaš dehálaš ja ángiris giehmansohkalaš, mas lei árvu sihke ovttaskas olmmožin ja báikegotti oasseváldin. Fredriksen čilge kollektiiva vuoiŋŋa luohteárbevieruin ná: “Luohti lea ge juoga mii definere olbmo ovttaskas olmmožin servodagas gos orru, danin go su iešvuodát ja luondu deattuhuvvojit go olbmui biddjo luohti, ja dat integrere olbmo stuorat ovttaskas, servodaga lahtun” (Fredriksen 2015: 45).

Earrodearvvuodát mitalusa álggus lohkki oazžu diehtit ahte váhnen guovttos leaba smiehttan heaittihit buvdda go dat ii šat gánnet nu bures:

Dat lei goas nu bures gánnehan, dasgo dakko lahkosiin eai lean ovdalaš áiggiid eará gávppit. Muhto veháziid gilli lei sakka mannan maŋás. Dat lei guoranišgoahtán ja okta nubbi bálvalus heaittihuvvui. Dušše boares sohkabuvda lei báhcán vel juogalahkai doaibmat. Eaiggátguovttos leigga iežaska váhkara vuolgima maŋŋil mearridan ahte soai heaittášeigga doallamis buvdda muhtin jagi geažes. (s.27)

Dađistaga go mitalus ovdána, de lohkki fuobmá mo áhči oaidnu buvdabargui rievdá buoret guvlui. Su mielas lea leamaš lossa bargu maŋimuš jagiid. Dál go son fuobmá man buorre veahkkin Kristiina lea buvdii, de son eambo ja eambo jierásmuvvá. Jierásmuvvan dáhpáhuvvá dađistaga mitalusa ovdánemiin go gávpealmmái áicá mo su plána lihkostuvvá ja dienas lassána. Čuovvovaš ovdamearkkas áhčči čilge dán ášši:

Diet Kristiina lea leamaš munnuide stuorra veahkkin. Muittátgo man lossat munnos lávii gaskkohagaid, go galggaime guovttá buot geargat? [.....]. Muhto dál lea leamaš ollu álkit go lea leamaš goalmátge olmmoš dán buvdda joraheame. Mu mielas orru ahte olbmot leat vuot viššaleappot johtigoahtán min buvddas. Ja dasa gávdno čielga sivva: Kristiina. (s.35)

Seamma ságastallamis áhčči fuomášuhtá eamidii ahte soai dat gal leigga “seamma čuorgadat ja moskasat” buvdabarguin, ja dál livččii áigi geahččat ovddosguvlui:

Olbmot ledje juo várra dolkagoahtán munnos. Guktot seamma čuorgadat ja moskasat. Dál olbmot dárbašit nanu vásáhusaid, gelddolašvuohta lea dán beivvi sátni, olmmoš ii oáččo duhtat iežas gággadis vieruide muhto galgá rievdat áiggi mielde. Moaige galggašeimme várra ravget iežame bođuid ovddežis. (s.35)

Dát jurdda ahte soai dat galggašeigga ravget iežaska bođuid ovddežis šaddá ironalaš kontrástan Kristiina áigumušaide, go lohkki diehtá mo áhčči eastada nieidda ravget iežas bođuid ovddežis. Goappašiin lea oaidnu mii livččii sudnuide buorre eallin. Aikio čállá ahte su mielbargit mitalledje man dehálaš lea olbmos oaidnit mii lea buorre eallin vai sáhtá dihtomielaláččat bargat dan ala vai ovdána dahje beassá dan guvlui (Aikio 2010: 14). Nu mo mun čállen váldopersovna Kristiina oasis, de bázi gažaldahkan lohkkái man duhtavaš

Kristiina lea iežas válljemiin. Dat seammá gažaldat ii báze go lea áhči birra sáhka, go lohkki diehtá man duhtavaš son lea muitalusa loahpas.

Kristiina plánat rievdadit iežas eallima movttiidahtta áhči ja addá sutnje odđa jurdagiid buvdda hárrái. Son várra fuobmá ahte ii gánnet vázzit seamma bálgá agi beaivvi jus áššit galget lihkestuvvat. Vuolábealde sitáhtain lohkki lohka áhči jurdagiid mo ja manne livččii dehálaš rievdadit iežas eallima ja čuovvut odđa áiggi:

Ja dieinna bođuid ravgeimiin mun oaivvildan ahte moai galge oalát rievdadit iežame gávpejođihanvieruid. Ean leat háhppehan čuovvut áiggi mielde. Danin dát buvda lea dáid jagiid nu funet gánnehan. [...].Dál lea odđa áigi. Gávppašepmi ii leat šat dušše beaivválaš vuodđodárbbuid duhtadeapmi muhto dat galggašii leat seammás ilolaš dáhpáhus, mii botke dábálaš eallinođu. Kristiina lea nuorravuoda varasvuodainis ealáskahtán dán buvdda. (s.35-36)

Kristiina lea nuppástuvvan. Eat sáhte agibeavvi bissut seammán. Son lea dan bures ipmirdan ja láhte dan mielde. (s.39)

Dasa lassin áhčči maid álgá guldalit Kristiina rávvagiid go oaidná ahte Kristiina ealáskahtta buvdda:

Na makkár namma min buvdas dasto galggašii leat? –Measta juo buot eará go dálá namma. FORTUNA, CHANCE, ADVENTUROUS AFFAIRS – vuogas namat gal gávdnojit. Fitnodaga namma galgá bohciidahttit sáhkkiivuoda – nuppiiguin sániiguin hástalit olbmo geahčastit ahte miison dien nama duohkenges lea. (s.43)

Dás lohkki oaidná ahte Kristiina jurddaša stuorra sániiguin, ja su plánat boahte áiggi hárrái speadjalastet dan. Ii oro ahte áhčči áibbas čuovvula nieidda stuorra plánaid, liikká go son bures ádde ahte juoga nu ferte dahkkot jus buvdda fas galgá ealáskahttit. Son diedusge ádde ahte su beaivvit buvdabarguin lahkonišgohtet loahpa, ja Kristiina fas áddešgohtá ahte áhčči duođai geahččala duvdit buvdda su háldui nu mo dán ságastallamis oidno:

Don leat gusto vuđolaččat smiehtadan dieid áššiid. Ipmirdan du. Dieđán ahte diet buvda ii leat leamaš dutnje dušše beaivválaš birgenlági vuodđu muhto ollu eanet. Dat lea leamaš oppa du eallin. Muhto dan buvdda boahteáiggi ii leat duođaije juste dál dat buot áigequovdileamos ášši munnje. (s.46)

Áhčči geahččala das duohken olles leavttuin hálahit ja geažidit nieidda mángga láhkai vai váldá badjelássii buvdda. Ovtta daid mañimuš ságastallanbottuin gaskkal nieidda ja váhnemiid bohtáge ovdan ahte áhčči njulgestaga fállá niidii váldit badjelássii buvdda, ja mo son rávve su bargat vai buvdabargu manná njuovžilit maiddái bohteáiggi. Áhčči fállá vel niidii ahte: “- Don sáhtašit saddjestit daid mohtabiktasiid várás sierra sáji dan min sohka buvdii. Dohkkehan ollásit du viggamušaid” (s.46). Dasto son joatká stuorra sániiguin čilget niidii mo son lávii nuorran dolgevuokkaid ráhkadaddat ja vuovdit daid buvdas, ovdal go Kristiina vástida:

Du stuorra sánit bohtet beare johtilit. Ferten báallet ráfis suddadaddat buot maid lean gullan. – Muhto ammal juo joatkkát goit vel muhtin áiggi dán buvddas? Duinna lea leamaš nu suohtas barggadi. –Na sáhtán gal vel muhtin áiggi. Daddjot dal vaikkoba jagi. Guhkimustá. Giitu ollu njálgga biepmu ovddas ja korrupšuvdnagáhku ovddas! časkkii Kristiina čalmmi ja doamihii fas iežas latnjii. (s.47)

Áhčči lea lihkostuvvan jorggihit Kristiina plána ravget iežas bođuid ovdežis. Nuppe dáfus áhčči ieš lea ravgen iežas loahpalaččat bođuid ovdežis. Dat lea gal dieđusge vuoiggalaš ahte vuorasman gávpepárra dál beassaba vuoijastit go leaba juo mángalogi jagi bargan buvddas.

5. Jievjaheargi

5.1 Referáhta

Kirsti Paltto novealla *Jievjaheargi* almmuhuvvui vuosttaš geardde 1971as novealla čoakkáldagas *Soagŋu* (1971). Novealla váldopersovdna lea Ánne, ja mitalus dáhpáhuvá muhtin smávva sámi gilážis. Novealla álgá go Lemehaš-Issát buktá Ivvár-Pierai ja Birehii morašágaid. Ánne ja Ol-Erke leaba jápmán. Ol-Erke lea gánda geasa Ánne lea liikostan. Sudno ráhkesvuohta lea váttis danne go Ánne áhčči ii háliit ahte nuora guovttos galgaba deaivvadit. Ánne ii jeagat áhči, ja manná duoddarii deaivvadit Ol-Erkkiin. Dálkkasta, ja Ol-Erke geahččala oážžut Ánne mielde jorgalit fas ruovttoguvlui. Ánne ii jeagat. Garra dálkki ja Ánne nággárvuođa dihte soai girddiheaba, oktan herggiiguin, seamma roggái ja dasa jápmiba. Áidna gii heakkas bissu lea Áddjá, Ánne heargi. Son buktá jápmaságaid Ánne ruktui. Dan sivas ferte maid Áddjá njuvvojuvvot, go Ánne eadni, Rávdna, gohčoda Ádjá noaidin ja sivahallá Ádjá goddán Ánne. Odnege Galbmanjárggas sáhtta oaidnit vilges hearggi njulggisteamen siidda čađa justa dan beivvi go Áddjá goddojuvvui. Novealla loahpahuvo go lohkki fas beassá gullat ahte Ivvár-Piera lea dat áidna gii ii jáhke dan mitalussii, ja ahte son ii sáhte dubmet Ádjá daningo son ii leat goassige suinna beassan háleštit. Noveallas leat mánga fáttá, earret eará sámi árbevirolaš eallin, persovnnaid jurddašuvuogit, mo sii gávdnet čilgehusa issoras dáhpáhusaide ja ráhkesvuođa gaskal guokte nuora. Dasa lassin lohkat dološ sámi oskku ja jáhku birra, noaidevuođa birra. Noveallas jievjaheargi Áddjá lea govvan noaidevuhtii.

5.2 Analysaoassi

Jievjageargi novealla dáhpáhuvvá muhtin smávva sámi gilážis ja Galbmanjárgga duoddaris. Áigodat lea ovdal go mohtorfievrrut bohte Sápmái, ja go olbmot ain čuige ja geavahedje herggiid go áigo duoddarii. Eallin dán smávva sámi báikegottis lea jáhkkimis árbevirolaš eallin, ja olbmot eai leat vel vásihan daid stuorra nuppástuvvamiid servvodagas. Dat sáhttáge leat mielde dagaheamen stuorra vuostálastima ja morraša maŋŋá nuora guoktá issoras dáhpáhusa. Abstrákta plánas jápmin govvida rievdadeami ja ođđa áigásaš jurddašeami. Maŋŋá rievdademiid báikegotti kollektiivva vuoigŋa láhppá dásádeami, go olbmot riiddáskit ja geahččalit čilget rievdadusa diidaoskkuin.

Lohkki čuovvu váldopersovvna Áne ja Ol-Erkke issoras dáhpáhusa, ja báikegotti čilgehusa mo ja manne soai mannaba sorbmái ja jápmiba. Dáhpáhusa čilgehus lea ahte noaidevuohta lea sivalašvuohtan jápmimii. Muhtumat báikegottis dorvvastit dan čilgehussii, earát fas eai. Dan láchkai báikegotti dásseadeaddu rihkkojuvvo, ja lohkki fuobmá logadettiin mo Áne jápmin ja báikegotti čilgehus váikkuheaba nubbi nubbái. Áne rolla mitalusas šaddá dalle mo son sihke čohkke ja billida báikegotti dásseadeattu, man birra čálán 'Áne rolla noveallas' oasis.²⁹ Nuppe bealis Áne ovddasta árbevirolaš jurddašeami ja nuppe bealis ges ođđaáigásaš jurddašeami. Lea ođđaáigásaš jurddašeapmi ja nuorra nieidda nággárvuohta mii doalvu nuorra guoktá bártái. Mitalusas bohciida parallealla mitalus ja kontrástáčilgehus issoras dáhpáhussii. Ivvár-Piera gii lea oalgepersovdna, ovddasta árgabeaivválaš ja jierpmálaš čilgehusa manne nuora guoktáin manná nu funet issoras dálkki geažil. Ivvár-Piera rolla šaddá dalle doaibmat kontrástan báikegotti jurddašeapmái, ja son viggá báikegoddái čilget dáhpáhusa jierpmálaš čilgehusain.

Narratologijja teoriijain analiiseren ja čuovun váldopersovvna ja oalgepersovvna ja sudno rollaid mitalusas. Luohteteoriijain analiiseren ja čuovun ovttaskasolbmo sajádaga ja rolla báikegottis. *Jievjaheargi* mitalusas bohtá ovdan ahte nuorra guoktá jápmima geažil báikegotti kollektiiva vuoigŋa biedgana. Dat čájeha ahte Áne ja dat maid son ovddasta lea dehálaš báikegoddái. Ivvár-Piera rolla šaddá fas geahččalit doalahit kollektiiva vuoigŋa čohkis go son áicá ahte báikegotti olbmot álget riidalit ja biedganit.

²⁹ Gč dán barggus kap. 5.6, 5.6.1 ja 5.6.2.

5.3 Muitalusa struktuvra

Noveallas lea dramatihkalaš in medias res-álgu mii doalvu lohkki njuolga dáhpáussii, ja čatná váldo- ja oalgemuitalusa oktii. *Jievjaheargi* mitalusas leat dasto parallealla mitalusat. Álgu boktá lohkki vuordámušaid vai háliida joatkit lohkamuš ja beassá diehtit mii lea geavvan Gálbmanjárggas. Mitalusa diskursa sáhtta mitaluvvot kronologalaččat dahje anakronologalaččat, nuppiin sániiguin daddjon: teavstta dáhpáhusaid sáhtta mitalit nu ahte bohtet maŋŋálagaid, dahje muitaleaddji sáhtta válljet njuikkodit dáhpáhusaid ektui, ja dan láhkai rihkkut teavstta kronologiiija (Gaasland 1999: 36-37). *Jievjaheargi* mitalus álgá oalgemuitalusain, joatká váldomuitalusain ja loahpahunvvo fas oalgemuitalusain.

5.3.1 Parallealla mitalusat

Jievjaheargi mitalusas leat parallealla mitalusat, namalassii nuora guoktá jápmima birra ja báikegotti olbmuid čilgehusat dáhpáussii. Dan oktavuodas lea dárbbaslaš geahčadit oktavuoda gaskal mitalusaid, erenoamážit leat go doppe parallealla- ja kontrástapersovnnat ja dáhpáhusat (Gaasland 2009: 101-103). *Jievjaheargi* mitalusas guorahalan Ánne ja Ivvár-Piera mitalusaid, ja mo dat doibmet ovttas ja leat go doppe kontrásttat. Lothe čállá guovddáš-³⁰ ja katalysáhtordáhpáhusaid birra. Guovddášdáhpáhus bidjá váldomuitalusa johtui, ja katalysáhtordáhpáhus čuovvula guovddášdáhpáhusa (Barthes 1966, lohkan Lothe 1994: 89-90).

5.3.2 Váldomuitalus

Jievjaheargi váldomuitalusa guovddášdáhpáhus lea nuora guoktá jápmin, mii biddjo johtui go Ánne lea mannamin duoddarii gos galgá deaivvadit Ol-Erkiin:

Duon šerres giđđadálvvi lei Ánne juo árra idit geassastan jievjahearggi, man namma lei Áddjá. Son lei ikte gárdon moadde rievssatgiela Gielladuoddarii ja dál vulggii oahppat daid. Son lei šiehttan Erkkiin, ahte deaivvadivččiiga vuosttamus gárddi luhtte. Das soai áigguiga joatkit márkabáikái (s.193).

Goalmmátpersovnna-muitaleaddjis lohkki oážžu diehtit mo Ánne guoktá Ol-Erkke mitalus álggii. Váldomuitalusa álggus juo lohkki beassá diehtit geat das leat mielde, gos dáhpáhus dáhpáhunvvo ja makkár ulbmil lea mátkkiin. Dasto ovdána váldomuitalus sihke vuosttaš- ja

³⁰ Dárogilli: kjerneending (Lothe 1994: 89).

goalmmátpersovvna-muitaleddjiin. Lohkki beassá omd. diehtit mo Ánne oáččui jievjahearggi. Vuojedettiin duoddarii deaivvadit Erkkiin, Ánne jurddaša maŋos dan fearánii:

Ánne millii badjánii beaivi, goas son dan jievjjaha lei fidnen. Son lei dalle áibbas mánná ja Ádjá ge lei velá miessi.[.....]. Dalle Ánne lei Erkke vuosttaš gearddi deaivan, ja soai leigga duhkoraddan boazogárddi luhtte dan botta go sudno áhčit leigga soahpan hearggi hattis. (s.193)

Ánne johtin duoddarii ja deaivvadeapmi Ol-Erkkiin doalvu lohkki lagabui guovddášdáhphusa váldomuitalusas, mii lea dan issoras dáhphusa birra go nuorra guovttos vuodjiba herggiiguin roggái, lápmašuvvaba ja dasa jápmiiba:

Fáhkka eana rámskihii su vuolde, son gahčai, gahčai. Ádjá guohpirat skoažihedje gerres vuđđui ja viimmat son deaivvai eatnamii. (s.195)

Ii ge Erke gullan su, dasgo garra fárttain son girddihii njuolgga seammá roggái, gos Ánne ge lei. Son bođii nu johtilit ahte girddi Ánne ala, fierai suinna bákteravdda badjel ja stirccihii viimmat skurčču vuđđui. (s.196)

Váldomuitalus loahpahuvvo go jápmin gávdná nuora guoktá, ja lohkki beassá lohkat Ánne jurdagiid dan birra:

Jápmin, gearggai Ánne velá jurddašit. Lei go dat ipmašit go eallin? Ii go lean seammá, ahte soai dán láhkái jámiiga, go eatnamis goitge livččiiga šaddan veahážiidda boarásmuvvat, goikat, dáktat. Seamma dal lei. (s. 196)

Lohkki beassá diehtit ahte Ánne háliida eret báikegottis, danne go su mielas báiki lea unni ja gárži. Dan láhkai Ánne ovddasta ođđaáigásaš jurddašemi, go dan áiggi goas *Jievjaheargi* mitalus mitaluvvo, ii lean dábalaš fárrestaddat eret ruovttogilázis. Ánne, gii lea nuorra searas nieida leage báikegotti boahnte áiggi doavva, ja govve dan láhkai árbevirolaš eallima. Nuorat galge fievrridit servvodaga ja bargguid viidásabbot čuovvovaš bulvii.

5.3.3 Oalgemuitalus

Jievjaheargi mitalusa álgu čatná paralleallamuitalusaid oktii go Lemehaš-Issát, gii gullá oalgemuitalusii, čujuha váldomuitalusii:

Lehpetgo dat dii gullan, mii Gálbmanjárggas lea ikte dáhphuvvan? Lemehaš-Issát, guhte aiddobáliid lei bohtán buori verddes Ivvár-Piera geahčái, vilppui birrasis ja jearai ođđasis, go ii gii ge orron leamen gullan: -Lehpet go gullan? (s.192)

Lohkki beassá oalgemuitalusas diehtit mo ja maid dán mitalusa persovnnat jurddašit váldomuitalusas persovnmaid ja dáhphusa birra. Bajábeal sitáhta čájeha ahte Issát álgá mitalit váldomuitalusas guovddášdáhphusa birra. Maŋná go Issát lea mitalan jápmaságaid, ja lohkki ovdána lohkamis, lohkki fuobmá ahte oalgemuitalusas katalysáhtordáhphus lea ođas ahte

nuorra guovttos leaba jávkan. Ságastallamis bohciidit guovttelágan jurddašuvuogit jápmima hárrái, nubbi kontrástan nubbái. Lothe mielde (1994: 89) sáhtta oalgemuitalus ságastallamiid gohčodit katalysáhtordáhpáhusan, danne go dat vuolga váldomuitalus guovddášdáhpáhusas.

Oalgepersovdna Ivvár-Piera guoddá parallealla- ja oalgemuitalus. Ságastallamiin jurddašuvuogit bohtet oidnosii, ja boađus das lea riidaleapmi. Ivvár-Piera ádde ahte diidaoskui ja noaidevuhtii ii sáhtte dorvvastit jápmima čilget, nu mo muđui báikegottis barget. Lohkki fuobmá dán guovtti jurddašuvuodde dađistaga go muitalus ovdána. Ságastallamat vulget váldomuitalus guovddášdáhpáhusas. Vuosttaš govva man lohkki oažžu das lea:

Noaidái? Man bahákasa noaidái? Piera álggii unnánassii suhttat Issáha doavkkes ságaid geažil. Son ii lean goassige jáhkkán noiddiide. –Noaidái, aiddo fal noaidái, láhttii Issát. –Ánnes lei vilges heargi man sisa noaidi lei čiehkádan. Dat lávii ihkku njunneallat skáiddi guvlui, ja dat justa lea dan mearka ahte hearggis leat bahás vuoiŋgat. (s.192-193)

Dialogaid bokte lohkki oahpásmuvvá dán guovtti jurddašuvuohkái, Ivvár-Piera ovttá bealde ja báikegotti jurddašuvuohki nuppe bealde. Ii goabbáge molsso oainnu muitalus ovdáneamis, ja loahpa loahpas dat bohtá ge ovdan:

Buot earát jáhkke dan muitalusii earret Ivvár-Piera, gii guktuid nuoraid nu bures dovdan lei ja diđii ahte Sápmi lei manahan guokte buorre olbmo, geat livččiiga sáhttan gilvit ustitlašvuoda birraseaskka. Ádjás son ii sáhttan maidige dadjat go ii lean suinna goassige háleštan, muhto dan son diđii ahte heargi lei beakkálmás lodji. (s.198)

Novealla álgu ja loahppa sohpet oktii ja čatnet dan dihte oktii muitalus. Álgu čujuha váldomuitalusii, ahte mii nu lea geavvan Ánniin Galbmanjárggas: “-Ii han fal okta ge leat jápmán? eahpidii Biret, dálu eamit. –Aiddo fal nu. Jápmán doppe lea. –Gii ipmašiid? – Rávddo-Jon Ánne” (s. 192). Mitalusa loahppa lea oalle rabas. Giláža olbmot eai goassige beassan diehtit mo Ánniin rievtti mielde lei mannan sivas go eai gávdnan su goassige. Liikká sáhtta dadjat ahte loahppa soahpá álgguin danne go Piera das čujuha váldomuitalusii, mo Sápmi lea manahan guokte buorre olbmo nu mo vuosttaš cealkka bajábeale sitáhtas čájeha.

Vaikko man guhká giliolbmot ohcet nuora guoktá, soai eaba gávdno: “Muhto vaikke sii man viidát livčče Gielladuoddara vázzán dahje čuoigan, de eai goassige deaivan dan romis skurčču gos Ánne guovttos Erkkiin vealláiga” (s.197). Lea buotdiehtti muitaleaddji mii addá lohkkái dán dieđu. Moraš lea nu stuoris, ahte báikegoddi vállje dorvvastit diidaoskui čilgen dihte dáhpáhusa, ja sivahallat Ánne hearggi Áddjá leat noaidin. Nuppi dáfus Piera geahččala doalahit báikegotti vuoiŋga čoahkis ja čilget dáhpáhusa jierpmálaččat, muhto son ii dainna lihkestuva.

5.3.4 Mitalusas lea 'Ending but no closure'

Logadettiin fikšuvna teavsttaid, lohkki vuordá vástádusa konfliktii. Muhtumin lea čielga govva mo konflikta čovdojuvvo, ja nuppe háve fas báhcá lohkkái gažaldat čovdojuvvui go čuolbma. Abbot čállá ahte lohkki vuordá mitalusa loahpa, ja ahte mitalusa konflikta gálggašii čovdot (Abbot 2008: 55-57). Danne lea dehálaš analysaoasis gávdnat makkár konflikta noveallas lea, geat dasa oasálastet ja makkár rollat sis leat. *Jievjageargi* noveallas lea nuorra guoktá jápmin, ja mo ja manne soai jámiiga konfliktan. Dán konfliktii oasálastet Ánne ja Ol-Erke, Ivvár-Piera ja báikegoddi. Jearaldat lea, čovdojuvvo go konflikta? Lohkki beassá diehtit issoras dáhpáhusa birra. Muhto muitaleaddji ii juogat dán dieđu mitalusa persovnaide. Sidjiide báhcá gažaldahkan mo ja manne nuora guovttos jámiiga, ja sii vigget čilget dáhpáhusa buoremus lági mielde. Lohkki oažžu vástádusa konfliktii, ja sutnje loahpahuvo mitalus dasa. Báikegotti persovnnat eai oaččo vástádusa mo ja manne dáhpáhus dáhpáhuvai, ja danne báikegoddái báhcá losses ja váivves dilálašvuhta. Abbot earuha doahpagaidd 'closure' ja 'ending' ja čállá: “But closure does not have to come at the end of a narrative; in fact, it does not have to come at all. So it is important to keep the two concepts – the ending and closure – distinct” (Abbot 2008: 56). Abbot sániid mielde *Jievjaheargi* mitalus loahpahuvo. Das lea 'ending'³¹ muhto ii 'closure'³². Buohkat eai oaččo dieđu mo konflikta čovdui.

5.4 Muitaleaddji

Mitalusas leat muitaleaddjit vuosttaš, - ja goalmátpersovnnas, sihke namahis jietnan ja muitaleaddjit geat addet sátnesaji mitalusa persovnaide ja dan láhkai fievrridit mitalusa ovddosguvlui:

Piera healkkehii nu ahte njuikii čohkut, ja Biret, gii aiddo lei nahkiheamen muora oapmanii, geahčai Issáhii. – Muhto..., dajai Piera dego ii livččii jáhkán, Ánne han lei nuorra ja dearvvas. Lea go son šaddan dáhpedorbmái? (s. 192)

Piera jurdagat bohtet ovdan goalmátpersovnna-muitaleaddji bokte. Sátni 'Muhto' dahká gal ahte sitáhta maid sáhttá dulkot vuosttašpersovnna-muitaleaddjin. Lohkki ádde konteavsttas ahte lea dialoga ja lea Piera gii hállá, liikká go eai leat vearbbat vuosttašpersovnnas. Dan láhkai beassá lohkki lohkat Piera jurdagiid vuosttašpersovnna hámis ja oažžu diehtit maid son

³¹ 'Ending' geavvá narratiivva teavstta loahpas, beroškeahttá čovdojuvvo go konflikta vai ii (Abbot 2008: 56-57).

³² 'Closure' dáhpáhuvvá narratiivva teavsttain go konflikta čovdojuvvo ja lohkki oažžu vástádusa konfliktii. Ii leat buot teavsttain closure (Abbot 2008: 56).

ieš oaivvilda áššis. Vuosttašpersovvna geavaheapmi addá lagašvuoda lohkkái, ja lohkki eambo oahpásmuvvá persovvnaide jurdagiid ja ságaid geažil dađistaga go mitalus ovdána. Vuosttašpersovvna-muitaleaddji doaibmá aktiivvalaččat mitalusas, ja goalmátpersovvna - mitalaleaddji doaibma olggobeale mitalusa (Lothe 1994: 32-33).

Jievjaheargi mitalusas vuosttašpersovvna-muitaleaddji doaibmá mánggaid persovvnaid hárrái. Lea mitalusa goalmátpersovvna gii addá sátnesaji vuosttašpersovvna. Gaasland gohčoda dan vertikála juohkin, go goalmátpersovvna mitalaleaddji juohká sátnesaji persovvnaide geat leat mielde mitalusas. Jus leat parallealla mitalusat, nu mo *Jievjaheargi* noveallas, dáhpáhuvvá maid horisontála juohkin. Dalle delegere mitalaleaddji jiena ovttá mitalusas nubbi mitalussii (Gaasland 2009: 25-26) nu mo dát ovdamearka čájeha:

Soai leaba dieđus ge láhpon riđus ja borgon muhtin skurčui, árvalii jierbmás Piera, geasa eai noaideságat ollán. Piera lei áibbas vuoigadis, muhto ii han Issát sutnje jáhkán. Ii dohko guvlui ge. Noaidi lei noaidi ja danin bisui. Duon šerres gidđadálveidit lei Áne juo árra idit geassastan jievjahearggi, man namma lei Áddjá. (s.193)

Sitáhtas lohkki lohká vuos Piera jurdagiid goalmátpersovvna-muitaleddjiin. Dasto duvdá mitalaleaddji Piera perspektiivva lohkkái gaskkalaš stiilla geavahemiin vuosttaš cealkagis, sáni 'árvalii' geažil. Dan láhkai lohkki ádde ahte leat Piera jurdagat mat bohten ovdan. Dasto geavahuvvo friija gaskkalaš stiilla ja lohkki muhtin láhkai lohká Piera jurdagiid Issáha jurddašemi birra sániid 'ii han' ja 'ii dohko' geažil. Dát sánit dagahit ahte lohkki dego 'manná persovvna sisa' (vrd. Wood 2009: 9), ja ádde ahte leat Piera jurdagat Issáha birra, ja man váttis lea Issáhii čilget mo ja manne nuorra guovttos leaba duššan. Maŋimuš cealkka njuike váldomitalussii, mas goalmátpersovvna-muitaleaddji mitališgoahtá Áne birra. Váldomitalus lea juo dáhpáhuvvan, ja mitalaleaddji mitala vássán áiggis. Dás boahtáge bures ovdan ahte leat guokte mitalusa seamma teavsttas. Logadettiin novealla, lohkki fuobmá dán guovtti mitalusa gaskavuodaid, mo Áne dáhpáhus váikkuha unna servvodahkii.

Noveallas leat ollu dialogat ja persovvnat mielde, ja danne gártá maid nu ahte lohkki lohká mitalusa mánggaid olbmo čalmmiid čađa. Dan láhkai noveallas lea sihke interna ja eksterna mitalaleddji posišuvdna, ja mitalaleaddji lea juogo mielde mitalusas dahje olggobeale mitalusa (Gaasland 1999: 29). Dialogat leat mielde ealáskahttimin mitalusa, dainna lágiin ahte beassat diehtit maid gii oaivvilda áššis. Dá okta ovdamearka sagastallamis gaskkal Biret, Issát ja Piera. Dán smávva sagastallamis oažžu lohkki dialogaid bokte gova ahte Piera eamidin Birehiin eaba jáhke noaidevuoda ságaide maid Issát mitala:

Muhto ii han dalle leat sihkkar, ahte Ánne lea jápmán, eahpidii Biret. –Lea, dat lea áibbas sihkkar. Ášši lea oainnát ahte Ánne lea fillehallan noaidái. –Noaidái? Man bahákasa noaidái? Piera álggi unnánassii suhttat Issáha doavkkes ságaid geažil. (s. 192)

Sitáhtas lea čálli geavahan gaskkalaš muitaleami stiilla vuosttáš cealkagis ja dainna láchkii goalmmátpersovvna-muitaleaddji duvdá Bireha háldui eahpádusa jápmínságaide. Manjimuš cealkagis geavahuvvo friija gaskkalaš muitaleami stiilla, mii Wood mielde gohččoduvvo stiilan mii 'manná persovvna sisa' (Wood 2009: 8-9). Sátni 'doavkkes' sáhtta ovddastit sihke muitaleaddji mii lea mielde muitalusas ja čájeha ahte su mielas noaidesáгат leat 'doavkkes sáгат'. Muhto dat maid sáhtta čájehit čálli guottuid. Friija gaskkalaš stiilla geavaheapmi sáhtta čálli geavahit gaskaoapmin go háliida geahččat áššiid sihke persovvna ja čálli čalmmiiguin ja gielain (Wood 2009: 10-11).

Dialogaid bokte lohkki oažžu dieđuid sihke Piera jurddašeamis, muhto maddái báikegotti olbmuid birra geat ovddastit diidaoskku jurddašeami. Nu mo *Earrodearvvuođat* analysas juo čállen³³, Wood mielas dialogat kommuniserejit buoremusat lohkkiin dan sadjái ahte goalmmátpersovvna-muitaleaddji muitala (Wood 2009: 161). Nuppe dáfus diehtit maid ahte sápmelaččaid gaskkas lea jávohisvuohta maid dehálaš oassi gulahallamis. “...ii visot dárbbas dadjat, dan galgá ge muđui ge diehtit” muitalii muhtin mielbargi Aikioi go lea sáhka gulahallanmáhtus (Aikio 2010: 58). *Jievjaheargi* noveallas ii ide sámi gulahallanvuohki oidnosii. Persovvnat geat leat mielde dialogain leat eambo njuolgočoalat ja dajet dan maid sii oaivvildit áššis, nu mo Piera: “-Ii geaninge, ale viša duššiid gielástallat. Mánát ge álget jáhkkit du jallas muitalusaide” (s.193). Muhto go lohkki diehtá mii Piera rolla lea muitalusas, de lea áddemis ahte Piera geahččala juohke vejolašvuođain muitalit jierpmálaš ságaid garvin dihte ahte persovvnat báikegottis headástuvvet, ja dan láchkai rihkkut kollektiivva vuoiŋŋa.

³³ Gč dán barggus kap. 4.4.1

5.5 Váldopersovdna Ánne

Ánne lea váldomuitalusa váldopersovdna, ja su dagut ja jurddašeapmi dolvot muitalusa ovddosguvlui. Vuosttašpersovdna-muitaleaddji bokte lohkki oahpásmuvvá Ánne jurdagiidda mat addet dieđu makkár lágan nieida son lea, ja goalmátpersovdna-muitaleaddji bokte govva nanusmuvvo. Vuosttaš gova maid lohkki oažžu Ánnes lea dialogain mii dáhpáhuvvá juo muitalusa álggus. Issát lea buktán morašságaidda Ánne jápmima birra, ja Piera buot hirpmástuvvá ja vástida:

-Ánnehan lei nuorra ja dearvvas. Leago son šaddan dáhpedorbmái? (s. 192)

Earret go ahte lohkki oažžu diehtit ahte Ánne lea nuorra ja dearvvas nieida, olgguldas iešvuodaidda birra ii muitaluvvo nu eanet, áidna ahte son lea nuorra nieida gii máhtá muhtin árbevirolaš bargguid, nu mo gárdut ja herggiin vádjolit.” Duon šerres gidđadálveidit lei Ánne juo árra idit geassastan jievjahearggi, man namma lei Áddjá. Son lei ikte gárdon moadde rievssatgiela Gielladuoddarii ja dál vulggii oahppat daid” (s. 193). Noveallain ii leat nu dábalaš oažžut vuđolaš gova persovnnas jus ii leat dárbu muitalusa diskursa ektui. Lohkki oažžu eanet dieđuid Ánne siskkáldas iešvuodaidda birra, sivas go dat leat dehálaččat muitalussii. Vaikko novealla lea dan made oanehis, de lohkki oažžu čielga gova das ahte Ánne lea váldopersovdna. Ánne lea son geas leat eanemus olmmošlaš iešvuodat mii dagaha ahte lohkki sáhtá muhtin láhkai dovdat Ánne jurdagiid ja daguid. Gaasland (2009: 107-108) čállá ahte persovnnain geat leat mielde fikšuvna teavsttain, leat sihke oppalaš ja individuálalaš iešvuodat, leaš dál váldo, - vai oalgepersovdna. Ánnes leat sihke individuálalaš ja oppalaš iešvuodat. Dasa lassin ahte Ánne dušše ovddasta iežas persovna, ovddasta son persovna árbevirolaš báikegottis.

5.5.1 Nággáris Ánne

Dađistaga novealla lohkamis oažžu lohkki lasi gova Ánnes, Ánne lea nággáris nieida. Vuosttaš govva das lea go Ánne ii jeagat áhči gii viggá eastadit su deaivvadit Ol-Erkkiin: “Jovna lei iskan guolástit sutnje muhtin duolva boaresbártni, muhto Ánne ii áigon fuollat sis ovttagse. Vaikko áhčči maid logašii, son áiggui leat Erkkiin” (s.193). Lohkki áicá ahte dás lea friija gaskkalaš stiilla sáni 'duolva boaresbártni' geažil. Cealkka dego dásádadaddá muitaleaddji ja Ánne gaskkas. Lohkkái sáhtá báhcit gažaldat, goabbá oaidnu 'duolva boaresbárti' lea, čáli vai Ánne? Dat leage friija gaskkalaš stiilla geavaheami ovdamunni (gč. Wood 2009: 11).

Dasto oažžu lohkki nággárvuođas gova go nuora guovttos leaba joavdan duoddarii ja Ánne ii guldal Ol-Erke gii árvala ahte soai galgaba jorggihit ruovttoguvlui go dálki orro boahtimin:

Dál de livččii buoremus jorgalit ruovttoluotta, árvalii Erke. –Gáttátgo ahte moai láhppojetne? Márkaniihan lea luodda. –Muhto riđđu ii leat leaika. Ánne ii jorgalan, vaikko gánda lei sihkkar ahte márkani soai eaba ovdal ija eannehivčče. (s. 195).

Vuosttaš- ja goalmátpersovnna-muitaleddjiin lohkki oažžu gova das mo ságastallan gaskal nuora guoktá ovdána. Vuosttaš cealkagis geavahuvvo gaskkalaš stiila sáni 'árvalii' geažil mii addá lohkkái dieđu ahte Ol-Erke lea son gii háliida jorgalit, ja gii dán oktavuodas smiehtá jierpmálaččat. Dasa lassin son geavaha sáni 'livččii' konditionála hámis, mii muitala ahte Ol-Erke vuohkkasit geahččala rávvet Ánne jorgalit. Jáhkkinis Ol-Erke diehtá Ánne nággárvuođas, ja geahččala dainna láchkii hálahit su. Son ii lihkostuva, ja lohkki diehtá ahte Ánne nággárvuohta doalvu nuora guoktá jápmimii. Manne Ánne nie nágge? Lea go nu ahte Ánne juo lea eahpeduhtavaš eallimiin, nu ahte son dan dáfus ii ballan ge garra dálkkis? Vai lea go nu ahte son ii leat nu áicil luonddu jođedettiin nu mo ferte leat jus galgá birget meahcis ja duoddaris? Sámi árbevirolaš jurddašeamis lea dehálaš ja dábálaš čuovvut dálkkiid meahci jođedettiin. Aikio čállá ná: “Dálkkiid maid berre áiccadit go johtá meahcis amas šaddat bártái jos báifáhkka dahká heajos dálkki” (Aikio 2010: 35). Ol-Erke lea son gii lea áicil, ja čuovvu dálkki nu mo dás boahdá ovdan:

Mon gáttán ahte odne boahdá riđđu! Ánne suorganii. Son bissehii Ádjá ja gaivái jorba čalmmiiguin mátta áibmui, gos idahalle stuorra roamšebalvvat oidnosii! Beaivváš báittii velá dán bottus, muhto ii man ge sekunddas sáhtán diehtit goas álggášii borgat. –Dál de livččii buoremus jorgalit ruovttoluotta, árvalii Erke. –Gáttat go ahte moai láhppojetne? Márkanii han lea luodda. –Muhto riđđu ii leat leaika. (s.194-195)

Ol-Erkkes lea máhttu maid berrešii geavahit dihtomielaččat meahci vánddardeames.

Sápmelaččaide lea álo leamaš dehálaš fievrridit viidáseappot dán máhtu, sihke áicat dálkkiid ja mo gárvodit.

5.5.2 Ánne boahhteáiggi jurdagat

Dasa lassin ahte Ánne lea nággár, son lea maid ceaggái ja háliida rievtti mielde ođđa bálgá gállit. Son dovdá ahte dát uhca giláš gos orru lea unni ja gárži, ja dat buktá sutnje ahkitvuoda:

Čuoččodettiinis das dan stuorra ja šerres máilmmi gasku, Ánne deavddestii fáhkka ahkitvuolta. Duot guhkkinn sabmájeaddji várit ja ođđa guovllut orro dego seavvimin su lusaset. Manin son lei riegeádan deike, dán uhca, gáržžes eatnamii, gos ii goassige beasaše eret? (s. 194)

Lea goalmátpersovvna-muitaleaddji mii muitala Ánne jurdagiid. Lohkkái sáhtá liikká báhcit govva ahte lea dego Ánne ieš gii lea muitaleamen lohkkái go čáli lea geavahan friddja gaskkalaš stiila dás. Čáli kombinere muitalanstiilla nu ahte lohki lohka áššiid sihke Ánne čalmmiiguin ja čáli čalmmiiguin ja gielain (vrd. Wood 2009: 10-11), ja dan láhkai oážžu lohki ođđa dieđu Ánne birra: sus leat boahhteáiggi jurdagat mat dolvošedje su eret gilážis, ja várra stuorra máilbmái. Ii lean várra nu dábalaš dan áigge goas dát muitalus muitaluvvo ahte nuorra nieiddain ledje dakkár jurdagat beassat eret iežas gilážis ja árbevirolaš eallimis. Ánne dovdá ahte son háliida rievdademiid iežas eallimii, go su mielas guovlu lea unni ja gárži, ja son áibbaša eret stuorát máilbmái. Abstrákta plánas dulkon ahte Ánne ovddasta ođđaáigásaš jurddašemi, ja dan láhkai spiehkasta báikegotti árbevirolaš jurddašemiin ja árvvuin mii lei dan áiggi goas *Jievjaheargi* muitalus muitaluvvo. Metafora geavahemiin 'sabmájeaddji várit', muitaluvvo ahte dan áiggi ođđaáigásaš jurdda fárret eret ruovttobáikkis lei viehka issoras jurdda, ja várra maid gáiddus jurdda.

Nubbi dulkonvejolašvuolta lea ahte Ánne jurdagat: “Duot guhkkinn sabmájeaddji várit ja ođđa guovllut orro dego seavvimin su lusaset. Manin son lei riegeádan deike, dán uhca, gáržžes eatnamii, gos ii goassige beasaše eret”? (s. 194), čujuhit ovddos muitalusas, ja dasa mii boahá. Várit ja ođđa guovllut orrot dego seavvimin su lusaset, ja Ánne, gii háliida beassat eret uhca, gáržžes eatnamiin, čuovvula seavvima jápmima bokte. Ánne jurdagiid beassá dušše lohki diehtit. Dát jurdagat nannejit ja vuodustit gova Ánnes ahte sus leat eará jurdagat go várra báikegottis leat. Son dahká maid háliida nu mo dát ovdamearka čájeha: “Erke iskkai čilget sutnje, muhto Ánne dáhtui mannat vaikko okto juos gánda háliidivččii su guoddit” (s. 195). Gánda ii sáhtege guoddit su okto dohko duoddarii dálkkiid sisa, ja iská vaikko mo čilget ahte dakkár dálkkiid siste ii sáhte johtit. Goalmát persovvna muitaleaddji bokte nannejuvvo vel govva nággáris Ánnes. Gaasland (2009: 96) čállá ahte goalmátpersovvna-muitaleaddji luohhtevašvuhtii sáhtá bidjat gažaldatmearkka, danne go son sáhtá lohtet dahje čiegeadit áššiid. Jus luohhtevašvuolta galgá leat nanus, lea ge buorre jus dialogaid ja vuosttašpersovvna bokte seamma áššit ovddiduvvojit. *Jievjaheargi* noveallas dahkko nu.

5.6 Ánne rolla noveallas

Ánnes leat guokte vuostálasti rolla, nuppi hálddaša son ieš, ja nuppi rolla báikegoddii ja áhčči addet sutnje. Ánnes lea sihke individuálalaš- ja oppalaš iešvuohta (vrd. Gaasland 2009: 107-108). Vuosttažettiin son muhtin láhkai čohkke báikegotti, báikegotti vuordámušain ja jurddašemiin. Dát rolla doaibmá eambo abstrákta- go konkrehtadásis. Lohkki ádde ahte báikegotti vuordámušat nuoraide lea ahte sii fievrridit servvodaga ja árbevirolaš bargguid viidáseappot, mii maid heive birrasa ja áiggi kontekstii. Muitalusa konteaksta lea ovdal go mohtorfievrrut bohte Sápmaí, ja olbmot aiddo beliid ledje fárren dábálaš dáluide:

Duon šerres giđđadálveidit lei Ánne juo árra idit geassastan jievjahearggi, man namma lei Áddjá. (s.193)

[...], jienihii Piera, gii velohalai stohponurkkis duolji alde [...]. (s.192)

Vuosttaš sitáhta govvida áiggi ovdal go mohtorfievrrut bohte Sápmaí ja olbmot ain vudje herggiiguin. Nubbi sitáhta muitala ahte Piera velohallá duolji alde stobus, mii lei eambo dábálaš ovdalis áiggi go dálá áiggis. Nuppe dáfus muitala maid dát sitáhta birrasa konteavstta, olbmot juoba barget boazodoalus dahje eará árbevirolaš vuodđoaláhusas. Sii orrut ja ellet dakkár báikkis gos duollji lea árgabeaivválaš bierggas. Boazodoallu dahje vuodđoaláhus nannejuvvo vel go lohkki oažžu diehtit ahte váldomuitalus dáhpáhuvvá duoddaris: “Son lei ikte gárdon moadde rievssatgiela Gielladuoddarii [...]“(s.193).

Nubbi rolla ihtá eambo konkrehta ja individuálalaš dásis, mas Ánne vuostálastá báikegotti ja áhči vuordámušaid ja jurddašeami. Vuosttažettiin Ánne rolla čájehuvvo go son ii čuovvul áhči vuordámušaid irggi ektui. Áhčči háliida välljet irggi Ánnii. Áhči jurddašeapmi lea konservatiiva ja árbevirolaš go son háliida niidii 'duolva boaresbártni' geas juoba lea eallu dahje livččii buorre isit-ávnnas Ánne siidii. Jus Ánne livččii čuovvulit áhči vuordámušaid, čuvvošii son árbevirolaš systema bearrašis ja báikegottis, ja dan láhkai livččii son mielde doallamin báikegotti ja kollektiivva vuoŋŋa čoahkis. Lohkki diehtá ahte Ánne rihkku dan rolla, go son rihkku árbevirolaš jurddašeami. Dasto Ánnes lea hálle botket iežas eret báikegottis, ja dan láhkai son maid ovddasta odđáigásaš ja eará lágan jurddašeami go muđui báikegottis. Dát hálle eallá dušše Ánne jurdagiin. Lohkki ii oaččo diehtit mo daid plánain livččii mannat sivas go Ánne jápmá nu nuorran.

Ánne ii leat ieš gal välljen dáid rollaid, muhto báikegotti olbmot addet sutnje daid, ja várra rollat easka ihtet oidnosii maŋŋá Ánne jápmima? Lohkki beassá diehtit ollu mo báikegotti olbmot láhttejit maŋŋá Ánne jápmima.

5.6.1 Ánne čohkke báikegotti

Dialogain govviduvvo mo issoras dáhpáhusa ášši stuorru ja stuorru. Mun dulkon dan govvan ahte Ánne lea dehálaš olmmoš báikegoddái. Ánne, gii lea nuorra olmmoš, lea dieđusge báikegoddái boahhteáigge doaivva. Vuosttaš govva man lohkki oažžu Ánne sajádaga birra báikegottis, lea álgo mitalusas:

Piera healkkehii nu ahte njuikii čohkut ja Biret, gii aiddo lei nahkeheamen muora oapmanii, geahčai Issáhii. –Muhto...dajai Piera dego ii livččii jáhkkán, Ánne han lei nuorra ja dearvvas. Lea go son šaddan dáhpedorbmái? (s.192)

Vuosttaš cealkagis goalmátpersovvna-muitaleaddji addá gova mo Piera healkkehii go gulai gii lei jápmán, mii čájeha ahte ságat čuhcet olbmuide. Nubbi cealkka álgá goalmátpersovvna-muitaleaddjin gaskkalaš stiillain, ja dan láhkai duvdá goalmátpersovvna-muitaleaddji Piera háldui perspektiivva ahte ii jáhkke ságaide. Dasa lassin geavahuvvo konditionála hápmi 'livččii ' mii dagaha ahte lohkki ádde Piera sávaldaga liikká go lea goalmátpersovvna-muitaleaddji mii mitala. Sitáhta čájeha mo báikegotti olbmot álggos vuostálastet ságaid. Dađistaga go ságastallan ovdána, oažžu lohkki gova nuora guoktás ahte soai leigga bures integrerejuvvon báikegoddái:

Buot dat gale don ge višat čilget, suhtihii Biret, gean lagas fuolki Erke lei. Ánne guovttos leigga Erkkiin mángii fitnat Piera luhte, ja Biret lei illumielain sudnuide gáfe vuoššan. Buot dat gale olbmot hutke ge! (s.193)

Sitáhta, mii álgá goalmátpersovvna-muitaleaddjin gaskkalaš stiillain, nanne gova ahte Ánne lea dehálaš báikegoddái, danne go Biret, Piera eamit, viggá dás roaŋgut daid doavkkes ságaid noaidevuoda birra. Dasto geavahuvvo friija gaskkalaš stiilla, mas lohkki dego lohka Bireha jurdagiid ja guottuid. Lea Bireha ja Piera jierpmálaš jurddašánmálla mii govvida Ánne dehálaš rolla báikegottis. Nu guhkká go Ánne lea integrerejuvvon searvegoddái, son čohkke báikegotti ja doallá dan láhkai kollektiivvalaš vuoiŋŋa čoahkis.

Vaikko Piera ja Biret geahččaleaba hálahit jierbmás ságaid báikegoddái, soai eaba lihkostuva dainna. Piera liikká ii guođe iežas oainnu nuora guoktái nu mo lohka dán sitáhtas:

Buot earát jáhkke dan mitalussii, earret Ivvár-Piera, gii guktuid nuoraid nu bures lei dovdan ja diđii, ahte Sápmi lei manahan guokte buorre olbmo, geat livččiiiga sáhtán gilvit usttlašvuoda birraseaska. (s.198)

Piera nanne dás Ánne rolla, jo mo boahhte áigi livččii sáhtán leat dáhpáhusa haga.

5.6.2 Ánne biđge báikegotti

Ánne jápmin buktá riidduid, ja biđge dássedeattu báikegottis, mii lea Ánne nubbi rolla mitalusas, ironalaččat kontrástan nuppi rollii. Dasa lassin ilbmá oalgemuitalus, ja goappašat mitalusain leat goabbatlágan áigumušat. Gaasland (2009: 101) čállá ahte berre guorahallat leat go narratiivva teavsttas nu gohččoduvvon *kontrástta*, *parallealla* ja *projiserejuvvon* persovnnat go guorahallá persovnnaid ja makkár oktavuoha lea persovnnaid gaskkas. Dán noveallas leat kontrástta- ja paralleallapersovnnat, muhto projiserejuvvon persovnnaid in gávna teavsttas.

Ánne ja báikegotti áigumušat, jurdagat ja árvvut eai leat dat seammá. Dan dihte leat *Jievjaheargi* mitalusas kontrástta persovnnat ja jurddašeapmi. Báikegotti biedganeapmi ja riiddut čuožžilit dan sivas go mitalusa persovnnain leat kontrástta čilgehusat ja jurddašeapmi Ánne dáhpáhussii. Vuosttaš gova lohkki oažžu riiddus go Issát lea buktán jápmaságaid, ja ságastallan jorrá dan ektui gii lea sivalaš dasa: “Ášši lea oainnat nu ahte Ánne lea fillehalla noaidái. –Noaidái, man bahákasa noaidái?” (s.192). Dás juo lohkki vuohtta suhtu ja riiddu Ánne jávkamii. Mun dulkon ahte Ánne, maŋŋá su jávkama, biđge báikegotti dássedeattu. Lohkki áicá dás mo Issát viggá muhtin láhkai duvdit siva Ánnii, go juo lei nu doavki ja fillehalai noaidái. Báikegoddi juohkása guovtti oassái, ja dát juohkin dagaha ge kollektiivvaš vuoigŋa bilideami. Smávva servvodagain gos juohkehaš juo measta dovda nuppi olbmo, livččii hui dehálaš ahte eallin jorrá ráfálaččat juohkehažžii servvodagas.

Mitalusa ovdáneamis Ánne nubbi rolla nannejuvvo go lohkki vuohtta eambo ja eambo mo nárohaddan lassána, nu mo dát moadde sitáhta čájehit:

Ii geaninge, ale viša duššiid gielástallat. Mánat ge álget jáhkkit du jallas mitalusaide. –Dat eai leat, gula, mat ge endoriid. (s. 193)

Piera lei ge áibbas vuoigadis, muhto ii han Issát sutnje jáhkkán. Ii dohko guvlui ge. Noaidi lei noaidi ja danin bisui. (s.193)

Vuosttaš sitáhtas lea ságastallan gaskal Piera ja Issáha. Piera viggá Issáha hálahit eret daid jallas ságain vai ii leava viidáseappot mánáide, mat dán oktavuodas sáhttet ovddastit čuovvovaš buolvvaid. Nuppi bealis Issát vástida dan láhkai ahte lohkki ádde ahte dán hálahaemis ii boade mihkkige. Nuppi sitáhtas lohkki oaidná mo goalmátpersovna - mitalleaddji, friija gaskkalaš stiillain govve man garrasit Piera geahččala jorggihit Issáha ja dan láhkai báikegotti jurddašanmálle. Piera perspektiivvain bohtá ovdan ahte Piera áddešgohtá man váttis lea jorggihit Issáha jurddašeami.

Ánne jávkama geažil báikegotti olbmot álget riidalit. Ánnes eai lean gal jurdagat ahte son háliidii jápmit, muhto son áibbašii eret, gosa nu:

Čuoččodettiinis das dan stuorra ja šerres máilmmi gasku, Ánne deavddestii fáhkka ahkitvuolta. Duot guhkkinn sabmájeaddji várit ja ođđa guovllut orro dego seavvimin su lusaset. Manin son lei riegeádan deike, dán uhca, gáržžes eatnamii, gos ii goassige beasaše eret? (s. 194).

Ironalaččat jápmima čađa Ánne beassá eret gilážis, ja sutnje ii dahkan jápmin maidige bahá. Jápmiin doalvu su baicce eret dan imaš eallimis, ja son ii dárbbas vásihit eallima ja buot maid dat mielddisbuktá:

Jápmiin, gearggai Ánne velá jurddašit. Lei go dat ipmašit go eallin? Ii go lean seammá, ahte soai dán láhkái jámiiga, go eatnamis goitge livččiiga šaddan veaháziidda boarásmuvvat, goikat, dáktát. Seamma dat lei... (s.196)

Báikegotti áigumušat ja vuordámušat nuoraide lei ahte sii galge ásaiduvvot gilážiin ja fievrredit sihke giláža ja árbevirolaš eallima ovddusgovlui. Jáhkkinis Ánne diehtá báikegotti vuordámušaid. Vuordámušat dagahit ahte Ánne dovdá ahkitvuoda go sus eai leat seammá áigumušat iežas eallimii. Nuppe dáfus ihtá maid ahkitvuolta Ánne go son ii goassige beasašii eret dán gilážis. Dasa lassin ledje vel su áhčis garra vuordámušat Ánne. Son galggai náitalit eará gánddain go Ol-Erkkiin, geasa Ánne liikui: “Ánne fertii oaidnalit Erkkiin áibbas suoli, dasgo su áhčči ii livčče suovvan bártiin leat (s. 193). Ironalaččat, dát vuordámušat, sihke báikegotti ja áhči, leat mielde doalvumin Ánne sorbmái dan sivas go son dovdá ahkitvuoda ja háliida eret gáržžes gilážis. Áhči garra luondu, mii boahťa ovdan go Ánne ii beasa ieš välljet iežas váimmu mielde, ovddasta báikegotti dábiid ja norpmaid, nu mo dat govviduvvojit muitalusas. Ja loahpa loahpas leatge dát dábit ja norpmat sivalaččat Ánne sorbmái. Nuppe dáfus ges kontrástan ja paralleallan mo Ánne iežas vuordámušat ja áigumušat boahťeáigge hárrái dolvot su lihkohisvuhtii.

Go báikegoddi gullá ahte Ánne lea jápmán, de sidjiide šaddá hui ahkit, ja guovllu olbmot dego bieđganit ja álget gaskaneaset riidalit.

Galbmanjárga moraštii guhká ilolaš Ánne jápmima ja vašši čuožžilii sin sisa buot Ol-Erkke siidaguimmiid ala. Gos beare sii gaskaneaset deaivvadedje, doppe sii dorro ja nárrohalle. Duoddarisge sii godde ja suoládedje nuppiideaset bohccuid. (s.197)

Muitalus muitala ahte olbmot álget vašuhit Ol-Erkke siidaguimmiid, mii mielddisbuktá suoládeami ja goddima. Dat lea ge govva dasa mo báikegoddi bieđgana loahpa loahpas.

5.7 Oalgepersovdna Piera ja su rolla

Piera, dahje Ivvár-Piera, lea muitalus oalgepersovdna ja guovddáš persovdna parallealla muitalusas. Oalgepersovnnas sáhtta leat dehálaš rolla muitalusas, muhto son ii ovdán muitalusas seamma ollu go váldopersovdna. Lohkki ii beasa diehtit Piera olgguldashámi birra, muhto veháš su siskkáldas iešvuodaid birra. Lohkkái addo diehtu mo Piera láhtte dihto dilálašvuodain, ja makkár jurddašnmálla ja guottut sus leat. Oalgepersovdna sáhtta leat viehka mánggabealat, ja son sáhtta maid ovddastit vissis iešvuodaid dahje guottuid (Gaasland 2009: 105 -106). *Jievjaheargi* noveallas Piera ovddasta nuppelágan jurddašemi go muđui báikegottis, ja dan láhkai dásseda báikegotti vuoiŋŋa.

5.7.1 Piera jurddašepmi kontrástan báikegotti jurddašepmái

Pieras lea dehálaš rolla muitalusas. Son bidjá gažaldagaid báikegotti jurddašnuohkái, ja geahččala jierpmálaččat muitalit manne nuorra guovttos šattaiga dan issoras dáhpáhussii.

Soai leaba dieđusge láhpon riđus ja borgon muhtin skurčui, árvalii jierbmás Piera, geasa eai noaideságat ollán. Piera leige áibbas vuoigadis, muhto iihan Issát sutnje jáhkkán. Ii dohko guvluige. Noaidi lei noaidi ja danin bisui. (s.193)

Sitáhtas molsu gaskal vuosttaš- ja goalmmátpersovnna-muitaleaddji. Dasa lassin lea geavahuvvon gaskkalaš muitaleami stiila vuosttaš cealkagis, mas lohkki oažžu diehtit Piera jurddašnuogis ja guottuin. Dát nanne gova ahte Piera lea jierbmái, ja dan láhkii buktá lohkkái dieđu ahte eai buohkat dorvvas jurddašnmállái gávdat suddobohká eará sajis go duohtavuodas. Lohkki gal juo diehtá mii lea sivaidd issoras dáhpáhussii, nu ahte dan láhkii lea dieđusge álki lohkkái leat ovttaoaivilis Pierain. Nuppi bealis ii leat váttis ge áddet ahte muhtumat geahččalit sivahtallat noaidevuoda issoras dáhpáhusaide. Lea olbmo luondu dan dahkat jus eallin šaddá menddo lossat. Čuovvovaš sitáhta nanne gova ahte Piera ii jáhke noaidái nu mo Issát:

Noaidái? Man bahákasa noaidái? Piera álggi unnánassii suhttat Issáha doavkkes ságaid geažil. Son ii lean goassige jáhkkán noiddiide. -Noaidái, aiddo fal noaidái, láhttii Issát. Ánnes lea vilges heargi man sisa noaidi lea čiehkádan. (s.192-193)

Dađistaga go lohkat dialogaid gaskal Pera ja Issáha, de lohkki oažžu gova dán guovtti jurddašnuogis. Smávva sámi gilázis sáhtta leat earálágan jurddašnuohki go mii stuorra servvodagas livččii. Muhtumat fertejit dorvvastit dasa ahte lea eará siva sorbmái, nu mo dálki ja Áne nággárvuohta. Dát fuomášupmi ja áddejupmi gáibida sámi konteavstta áddejumi. Mii lea mii dahká ahte árbevirolaččat sámi servvodagas noaidevuoha lea leamaš guovddázis sámi jurddašnuogis?

5.8 Noaidevuohta sivvan Ánne jápmimii

Kristtalašvuođa leavvan Sápmaí dagahii ahte dan áigásaš jáhkku noaidevuhtii dađistaga jávkkaí ja gielddihuvvui. Ja jus gii nu jáhkii noaidevuhtii ja diidaoskui, de lei buoremusat daid áššiid doalahit čihkosis. Brita Pollan lea dutkan sámi oskku ja dan oktavuodas noaidevuođa sámi máidnasiin. Pollan (2002) čállá ovdasánis ráiddus *Verdens hellige skrifter*, girjjis *Noaidier. Historien om samiske sjamaner*, ahte olbmot geat máhtte noaidevuođa goansttaid eai juohkán sin máhtu earáide, earret go sidjiide geat ledje oidnon váldit bádjelássii dán goanstta. Ii lean dušše addit dán viissisvuođa ja máhtu geasa beare. Fertii leat rivttes olmmoš gii vel lassin višai ángirit hárbhallat. Son maid čállá bahá vuoiŋŋa birra, ja lei dehálaš ahte son guhte árbi dán goanstta, ii galgan geavahit attáldagaid dan láhkai. Sápmelaš jáhkii noaidevuhtii ja noaidái danne go osku lei nu ahte noaidi sáhtii veahkehit olbmuid.

Jievjaheargi mitalusas noaidevuođas ii leat buorre boadus. Jievjaheargi Áddjá oazžu siva ahte son lea noaidi, ja ahte son lea sivalaš Ánne jápmimii. Báikegoddái šaddá hui lossat Ánne jápmima maŋŋil. Sii eai háliit dohkkehit jápmaságaid, ja geahččalit gávnnahit sivalaččaid dasa. Muhtimat jáhkket ahte noaidevuohta lei sivvan Ánne jápmimii, ja earet, nu go Piera, ii čuovvul dan čilgehusa.

Noaidi, riežádii Rávdna, Ánne eadni. –Mana dalánaga goddit duon hearggi! Dat lea noaidi. Dat lea goddán min Ánne ja čuožžu dál vigiheamet min šiljus. Mana goddit, mana! (s.197)

Vuosttaš háve go lohkkái addo govva ahte dás lea noaidevuođas sáhka, lea juo novealla álggus. Lemehaš-Issát gii buktá jápma ságaid sivahallá noaidevuođa dalán: “Lea, dat lea áibbas sihkar. Ášši lea oainnát nu ahte Ánne lea fillehallan noaidái” (s. 192). Issát ovddasta báikegotti jurddašeami, maid lohkki vuohtta olles mitalusas. Ánne eatni, Rávdná, oasálastá mitalussii ja nanne dán jurddašeami. Nuppe bealis ges Piera ovddasta árgabeaivválaš ja ođđaáigásaš jurddašvuogi, namalassii dábálaš jierpmálaš olbmuid jurddašvuogi. Dasto joatká Issát čilget makkár lágan heargi Ánnes lei ja mo dat láhtti:

Ánnes lei vilges heargi man sisa noaidi lei čiehkádan. Dat lávii ihkku njunnedallat skáiddi guvlui, ja dat justa lea dan mearka ahte hearggis leat bahás vuoiŋŋat. Olbmot iske váruhallat Rávdno-Jovvna, muhto ii áddjá jáhkán. Min Heaika ge lei oktii oaidnán dan goargnumin áiddi badjel. Ja árvit, geanin heargi lei nuppástuvvan? (s.192-193)

Issát geahččala čilgehusas nannet iežas ja báikegotti oainnu ahte noaidevuohta gávdno ja ahte dasa sáhtta dorvvastit go áigu čilget áššiid. Son namuha vel olbmo gii ii leat mielde mitalusas nannen dihte čilgehusa. Go juo vel Heaika lei dan oktii oaidnán, de berrešedje sii geat eai jáhke dasa áddet ahte dát han leat albma sáгат. Dán ságastallamis maid vuosttaš háve govviduvvo ahte hearggis leat bahás vuoiŋŋat. Dasto čatno Ol-Erke noaidevuhtii, ja ahte son

dat lea fillen Ánje jápmmii: “Heargi lei šaddan Ol-Erken. Sushan heargi lei ostojuvvonge. Erke lei noaidi ja son dat Ánnege sorbmái fillii” (s. 193). Maŋŋá issoras dáhpáhusa, ja go heargi lea boahťan fas ruoktot, lohkki lohka mo sihke Ánje eatni ja áhči jáhkket ahte heargi lei goddán Ánje:

Noaidi! Riežádii Rávdná, Ánje eadni. –Mana dalánaga goddit duon hearggi! Dat lea noaidi! Dat lea goddán min Ánje ja čuožžu dál vigiheamit min šiljus! Mana goddit, mana! (s.197)

Go joavddai sáhka ahte Ol-Erke maid lei jávkan, de eai dušše sivahallan hearggi leat noaidin, dál sivahallo Ol-Erke ahte son dat lei dat noaidi: “-Dat dat leige dat biro noaidi, dajai Jovvna ja gáskkii bániidis oktii. Son huškkastii hearggi nu garrasit go sáhtii ja muohtaborggain girdilii Gielladuoddara guvlui” (s.197).

5.8.1 Jievjaheargi Áddjá

Novealla bajilčállaga dihte lohkkái badjána vuordámuš ahte noveallas leat elemeanttat mat govvidit noaidevuoda. Árbevirolaččat lea jievjaheargi gohčoduvvon lihkkoboazun, ja lea dakkár lágan boazu mii lea geavahuvvon noaidevuoda oktavuodain. Earret eará *Ofelaš* filmmas geavahuvvo jievjaheargi dahje gabbaboazu symbolan diidaoskui ja noaidevuhtii.

Lohkki oahpásmuvvá jievjaheargái árrat juo mitalusas go boahťa ovdan ahte heargi dat lea dolvon nuora guokta sorbmái, mii čájehuvvo Piera ja Issát ságastallamis: “Ánnes lei vilges heargi man sisa noaidi lei čiehkádan” (s. 192-193). Muhtumat báikegottis jorahit vel sága dan guvlui ahte Erke dat lei dat noaidi, gii fillii Ánje sorbmái, nu mo bajábeale sitáhta mitala. Lohkkái lea dál šaddan muhtin lágan govva man láchkai jievjaheargi govviduvvo.

Váldomitalusas lohkki oahpásmuvvá veháš eanet jievjaheargái, man namma lea Áddjá. Ánje oaččui Ádjá mánnán, ja vuosttaš gova maid lohkki oažžu Ádjás lea ahte dat lea lodji:

Beaivváš báittii suohttasit rissiid gaskkas, go Ánje vujii Ádjáinis ovddosguvlui. Heargi lei hui lodji. Ánje millii badjáníi beaivi, goas son dan jievjjaha lei fidnen. Son lei dalle áibbas mánná ja Áddjá ge lei velá miessi.[.....]. Juo dalle Áddjá lei lodji ja Ánje lei hui johtilit oahppan dainna vuodjit. (s.193)

Dasto beassá lohkki diehtit manne hearggi namma lea Áddjá, ja dán sitáhtas nannejuvvo Áddjá lodjivuolta:

Áddjá lei danin duokkár namage fidnen, go lei nu mearihis lodji ja ráfálaš. Okta amas badjeolmmái lei oktii fitnan sin geahčen ja lei hoahkalan: -Duon nieiddas gis nu lodji duot vuoján go boares áddjá gii ii gille šat nuoraid maŋis viehkat ja stuibmit. (s.193-194)

Lohkki fuobmá ahte sátni 'lodji' geardduhuvvo Ádjá oktavuodas. Abbot čállá mo geardduheapmi sáhtta leat mielde govvideamen muitalusa fáttá, dahje nannemin sisdoalu čilgehusa. Sáhtta maid jearrat maid implisihtta čáli háliida geardduhemiin jus geavaha intenšunála lohkanvuogi? (Abbot 2008: 95-96). Dađistaga go muitalus ovdána nannejuvvo govva Ádjáš, man lodji ja buorre heargi dat lea. Sáhtta de jearrat manne noaidevuohta čadnojuvvo Áddjái? Okta sivva lea go Áddjá ii jáme. Sáhtta go leat duohta ahte buohkat earát jápme dan issoras dáhpáhusas earret go Áddjá?

Stuorámus imaš mii dáhpáhuvai, lei ahte vaikko Ánne, Erke ja su heargi sorbmanedje, bisui Áddjá áibbas ollisin nu ahte ii oppa dáktegeahči ge moallanan. Ii sárgganasge báhcán dan vilges rupmašii. Buot lassin dat beasai leŋggiin luovus ja gálii váivválaččat rokkis eret. Dasa manai vissa guhká, go heargi ovttá nuppi gearddi iskkai ja viimmat beasai ge bajás. Álu oivviid dat njolggiidii Galbmanjárgii, gosa lei mannamin. (s.197)

Goalmmátpersovvna-muitaleddjiin Áddjá govviduvvo noaidin, go ii roasmmuhuvvo ii veháš ge. Realisttalaš jurddašemi ja čilgehusa bokte ii gávdno gal heargi mii livččii noaidi, nu mo Piera juo lea čilgen. Árbevirolaččat 'noaidi' lea leamaš jierbmás, boarrásat olmmoš gean lusa olbmot bohtet jearrat ráđi. Jus smiehtta makkár lágan doaibma ádjás lea sámi árbevirolaš servvodagas, de sáhtta su doaimma buohtastahttit noaidedoaimmain. Sátni 'Áddjá' maid addá assosiašuvnnaid boares, šiega, buotdiehti persovdnii. Ánne luohtta iežas jievjaheargái, ja jievjaheargi háliida bálvalit Ánne. Jus lea nu ahte Áddjá lea dakkár lágan heargi mii diehtá eanebuš go eará hearggit, de mun dulkon ahte Áddjá háliida veahkehit Ánne ja Ánne niegu mii lea beassat stuorát máilbmái: “Duot guhkkinn sabmájeaddji várit ja odđa guovllut orro dego seavvimin su lusaset” (s.194). Ironalaččat Ánne niehku ollašuvvá, liikká go ii leat gal buorre boađus. Ánne jápmin, ja báikegotti čilgehus ja dorvvasteapmi noaidevuhtii ráhkada riidduid ja doarrádeami sogaid gaskkas:

Galbmanjárga moraštii guhká ilolaš Ánne jápmima ja vašši čuožžilii sin sisa buot Ol-Erkke siidaguimmiid ala. Gos beare sii gaskaneaset deaivvadedje, doppe sii dorro ja nárrohalle. Duoddaris sii godde ja suoládedje nuppiideaset bohccuid. (s.197)

Dán sitáhtas govvejuvvo sogaid gaskasaš riidu maŋná Ánne jápmima. Lohkki ii dieđe makkár dilli ja vuoigŋa lea leamaš gáđašvuoda ektui ovdal Ánne jápmima, muhto dás lohkki oaidná mo báikegoddi biedgana maŋná dáhpáhusa. Mun lean gullan muitalusaid mo badjedilis ja boazosápmelaččaid gaskkas sáhtii leat dilli ovdalis áiggi. Dáhpáhuvai sihke suoládeapmi ja nárrohaddan duoddaris, ja ain vearrát áššit, olbmo goddima.

Jievjaheargi muitalusas Áddjá máhca fas ruoktut maŋná go lea gállán rokkis eret: “Lei juo idit, go Rávddo-Jon guovllastii olggos ja oinnii Ádjá čuožžumin áitegeažis. –Ipmil árpmi! Bárggádii son. –Dál lea Ánnii mo nu geavvan, go heargi čuožžu okto šiljus” (s.197).

Goalmmát persovvna muitaleddjiin muitaluvvo ahte Áddjá lei joavdan ruoktu, ovdal go molsu vuosttašpersovvna-muitaleaddjái ja lohkkái addo diehtu mo Ánne áhčči reagere. Dasa lassin geavaha muitaleaddji gaskkalaš muitaleami stiila, vai Rávddo-Jon perspektiiva boahtá buoret ovdan dan sadjái jus muitaleaddji vällješii ieš dušše muitalit njuolggomuitalemiin.

Noaidevuohta lea leamaš guovddáš elemeanta sámi servvodagas ja mánggas dorvvastedje noaidevuhtii. Noaidevuohta gulai sámi dološ oskui. Mišunerema geažil gildojuvvui sámiid luondduosku, ja noaidevuohta šattai negatiivva ášši. Otná beavvi sáhttit maid gullat olbmuid geaiguin leat negatiivvalaš oainnut noaidevuhtii. Noveallas maid šaddá noaidevuohta negatiivva, danne go muhtimat oidnet dan čilgehussan Ánne jápmimii. Nubbi sivva sáhtta leat olbmuid jurddašuvuohti unna sámi báikegottis. Sidjiide lea váttis dohkkehit ahte Ánne dušše jápmá nie báifáhkka, ja álget sivaiddat.

5.9 Jievjaheargi muitalusas máinnas elemeanttat

Gaski čállá mo mánga dánáigásaš čállit vuolggahit muitalusaid máidnasiin, ja mo sii välljejit iežaset prosa čállit ovddeš máinnastanmáliid mielde. Son namuha ge *Jievjaheargi* novealla dán oktavuodas (Gaski 2002: 197-199). Ovdamearka *Jievjaheargi* muitalusas lea mo muhtin sánit addet assosiašuvvna máidnasiidda, nu mo dát ovdamearka čájeha: “Stuorámuš imaš mii dáhpáhuvai, [...]” (s.197), mas sátni ‘imaš’ addá assosiašuvvna máidnasiidda.

Sámi girjjálašvuoda dutki Vuokko Hirvonen (1999) guorahallá iežas nákkosgirjjis *Sámeeatnama jienat: Sápmelaš nissona bálggis girječállin*, sámi nissoniid čálakultuvrra teakstaduuiid 1900-álggus gitta 1990-loguide. Son čállá ahte Kirsti Paltto *Soagŋu*-čoakkáldagas, mas *Jievjaheargi* novealla almmustuvvui, lea girječállin geavahan materiálan mánga árbevirolaš máidnasa ja muitalusa (Hirvonen 1999: 86). Sámi muitalanárbevierus, ja máinnasteamis leat myhtalaš muitalusat dábálaččat. Hirvonen (1991: 66) čállá mo Áillohaš lea viežžan diktema fámu sámiid árbevierus ja mytologiijas, ja geavahan daid lyriikka gáldun. Dat lea ge buorre vuohki mo son lea háliidan bisuhit sáme kultuvrra eallin. Dan seammá bargá Kirsti Paltto *Jievjaheargi* muitalusas, go nu čábbát godđá myhtalaš elemeanttaid muitalusii Ádjá bokte. Kirsti Paltto čállá ieš dan birra *Soagŋu*-čoakkáldaga álgosánis: “Tak čallagak, máid leäm čallam, ledje alggost hui oanekažža. Im jahkkan, áhte tât koassige peäsašedje olggos. Leäm keävatam hui ollu oskumušaid, vâihkke in mânaše kâle vuordnut ledjeko tâk justa taggarak. Áiggi mielddi vissa tâkge nubbastuvvek”. (Paltto 1971). *Jievjaheargi* muitalusa loahppa maid muhtin láhkai muittuha máidnasa:

Odne ge Galbmanjárggas oidno muhtimiin vilges heargi njuolggisteamen siidda čađa. Dat dáhpáhuvvá ovtto dalle go jahki lea gollan dan goddomis. Dat johtá ovtto maŋŋit eahket ja dan divga šuokŋá juohke ovtta glása vuoli. Juos gii nu lea dalle olgun, son ii sáhte lihkestii ii ge viehkalit báhtui, fal ferte geahččat, mo heargi sutnje guhket gaivá, dego sivahivččii... (s.197-198)

Buot earát jáhkke dan mitalussii earret Ivvár-Piera, gii guktuid nuoraid lei nu bures dovdan ja didii, ahte Sápmi lei manahan guokte buori olbmo, geat livččiiga sáhtán gilvit ustitalšvuoda birraseaskka. (s.198)

Vuosttaš sitáhtas sátni 'Odne ge' muittuhit mo sáhtá máidnasa loahpahit. Máidnasa doaibman lea, nu mo Gaski čállá: “duođaštit midjiide, sihke ollesolbmuide ja mánáide, ahte muhtun árvvut ja vierut bissot ja leat bisuhanveara” (Gaski 2002: 196). Vaikko mitalus lea mitaluvvon, de leat oasit mitalusas maid vel 'odne ge' sáhtá vásihit, ja dan láhkai fievrriduvvo mitalus buolvvas bulvii. Nubbi sitáhta šaddá dasto kontrástan vuosttaš sitáhtii, go Ivvár-Piera ii jáhke dan mitalussii. Dávjá máidnasiin leat vuostálastti oainnut, nubbi ovddasta buori beali ja čuvges beali, ja nuppi ges kontrásta beali dasa.

6. Loahpaheapmi

Dutkamušas lean guorahallan Jovvna-Ánde Vest novealla *Earrodearvvuođat* ja Kirste Paltto novealla *Jievjaheargi*. Lean guorahallan váldo- ja oalgepersovnnaid, sin rollaid mitalusas ja mo sii doibmet gaskaneaset. Mun lean geavahan sihke oarjemáilmmi paradigma ja eamiálbmotmetodologiija guorahallamii gođđin dihte dán guovtti máilmmi kultuvrra, máilmmioainnu, jurddašuvuogi, árbbi ja árvvu oktii. Ulbmil persovnnaid guorahallamis lei ovdanbuktit sin iešvuođaid, sin rollaid ja makkár ovdáneapmi sis lea dihto elemeanttain ja dáhpáhuvain. Mun háliidin erenoamážit geahčadit elemeanttaid mat gullet sámi árbevrrui, ja dan láhkai laktit teavstta ja konteavstta. Teorehtalaš rámmii gullet narratologiija, luoheteoriija ja dasa gullevaš konteakstamáhttu.

Earrodearvvuođat mitalusas leaba Kristiina ja su áhčči váldopersovnnat. Kristiinas ja áhčis leat guokte goabbat lágan plánat man birra mitalus jorrá. Lohkki beassá čuovvut mo Kristiina plána jorggiha, ja mo áhči plána ovdána. Kristiinas ledje plánat eret fárret ruovttobáikkis, muhto áhči hálahangoansttat dagahit ahte son guldališgoahtá váhnen guoktá. *Jievjaheargi* mitalusas lea Ánne váldopersovdna, ja Ivvár-Piera oalgepersovdna. Ánne mielas ruovttubáiki lea unni ja gárži, ja mitalusas boahtá ovdan mo Ánne áibbaša eret gosa nu. Dán áibbašeami beassá dušše lohkki diehtit, go mitalleaddji ii juogat dan dieđu báikegotti persovnnaide.

Persovnnaid iešvuođat bohtet oidnosii sihke vuosttaš- ja goalmátpersovnna-mitalleaddji jienain. Dasa lassin leat ollu dialogat mielde mat duođaštit goalmátpersovnna-mitalleaddji dahje addet lasi dieđuid ja mearkkašumiid teavsttaide. Nuora guoktá välljen gođđit ruovttobáikki ja sudno jurddašeapmi dan ektui, boahtá mánggii oidnosii mitalusain. Lohkki čuovvu sihke Kristiina plánaid ja jurdagiid boahte áigge hárrái, ja Ánne jurdagiid orrut smávva báikkis. *Jievjaheargi* mitalusas ii mitaluvvo Ánne jurdagiid birra nu dávjá ja čiekŋalit go *Earrodearvvuođat* mitalusas, muhto lohkki liikká ádde ahte dat lea vuodđun mo Ánne vällje eallima. Goappašiid mitalusain leat dialogat guovddážiis, mat govvejit nieidda guoktá jurdagiid bures. Dialogaid ja mitalleami stiillaid dulkomis lean geavahan sihke narratologiija ja konteavstta máhtu. Wood (2009: 7-9) čállá man dehálaš lea varieret mitalleami stiillaid, ja dan láhkai addit lohkkái vejolašvuođa dulkot teavstta mángga láhkai. Friija gaskkalaš stiilla, mii geavahuvvo eanet *Jievjaheargi* mitalusas go *Earrodearvvuođat* mitalusas, njozodii lohkama ja lohkki smiehttagoahtá goabbá perspektiivvas mun logan, čáli vai persovnna? Friija gaskkalaš stiilla geavahuvvo erenoamážit daid osiin main lea sáhka

smávva báikki jurddašanvuogis *Jievjaheargi* mitalusas. Das leat guokte goabbat lágan jurddašanvuogit. Garvin dihte seaguhit čállí iežas guottuid dasa, lea vuogas vuohki geavahit friija gaskkalaš stiilla. Guorahallamis bođii ovdan ahte Piera mielas lea jallasvuohka jáhkkit noaidevuhtii. Piera jurdagat dan birra bohtet mángii oidnosii mitalusas. Nuppe dáfus bohtá ovdan ahte noaidevuohka eai leat dušši sáгат.

Guorahallamis geavahin konteakstamáhtu oktan narratologiija metodain, ja erenoamážit daid osiin mas guorahallen persovnnaid rollaid ja ovdáneami mitalusain. In mun ieš alddis ovddalgihtii válljen goas mun geavahan konteakstamáhtu, dat dáhpáhuvai lunddolaččat. Fuobmájin logadettiin ja guorahaladettiin dovddu ahte dán teavsttas dahje dáhpáhusas lei mii nu oahpis. Munnje orui veháš ártet álggus geavahit konteakstamáhtu ja ii dakkár lágan metoda mii lei čállon 'pearpmáid gaskii'. Muhto go ohpehii smiehtastin ášši, de orui ahte jus sámi akademihkalaš máilmmis galgá eamiálbmotperspektiivva ovdánit ja geavahuvvot, de lea gal dehálaš ja ávkkálaš geavahit iežas kultuvrralaš duogáža ja dasa čatnat muhtin teoriija. Luohteteoriija attii munnje dan vejolašvuoda. Dađistaga go guorahallan ovdánii fuobmájin ahte go hálddašan lassii perspektiiva, dat attii munnje lassi dieđuid persovnnaid iešvuodaide, jurdagiidda ja guottuide.

Kristiina ovdáneami váikkuheaddji lea áhčči, gii ovddasta árbevirolaš jurddašeami. Áhčči láidesta nieidda čábbát fas árbevirolaš eallinvuohkái ja bargodillái. Vaikko Kristiina plána jorggiha, de lohki áicá mo Kristiina ovdána mitalusas dihto elemeanttain. Elemeanttaid maid mun guorahallen gullet sámi árbevrrui ja kultuvrii. *Earrodearvvuodát* mitalusas bohtá dat erenoamážit ovdan áhči ja nieidda ságastallamiin, ja mo áhčči ovdamearkka dihte geažidemiin ja garvvašemiin nákke hálahit nieidda jorggihit iežas plána. Guorahallama boadus šaddá ge ahte Kristiina guođđá iežas boahhteáigge plánaid, ja dan láhkai sáhtta dadjat ahte ovdáneami váikkuheaddji lea áhčči. Áhči hálahangoansttaid ja gulahallanvugiid jáhkkinis lea álkit fuobmát lohkkis gii dovda sámi kultuvrra ja ádde dan kodagiela. Gulahallanvuogit ja hálahangoansttat ihte bures oidnosii dialogain gaskal nieidda ja áhči, mat maid leat mielde jorggiheamen ja ovddideamen sihke áhči ja Kristiina plánaid. Gažaldat lea dalle, lea go áhči plána jorggihit Kristiina plána buorre áigumuš? Áhči beales boadus šaddá buorre. Guorahallamis ii boađe čielgasit ovdan maid Kristiina oaivvilda, muhto orru gal nu ahte son lea duhtavaš nu mo eallin šattai loahppa mitalusas.

Jievjaheargi mitalusas Anne ovdáneapmái gullá eallima jorgalus, sihke konkrehta ja abstrákta plánas. Jápmín buktá morraša báikegoddái, muhto nuppe dáfus dat govvida rievdadeami ja ođđaáigásaš jurddašeami. Nuorra guoktá jápmima maŋis bohciida

paralleallamuitalus mas Ivvár-Pieras lea dehálaš doaibma. Ivvár-Piera ovddasta árgabeaivválaš ja jierpmálaš jurddašemi báikegotti ektui. Maŋŋá Ánne jápmima lohkki beassá lohkat mo báikegotti olbmot dorvvastit diidaoskui čilgen dihte dáhpáhusa, ja dan láhkai govviduvvo guokte goabbat lágan jurddašanvuogi mitalusas. Váldopersovvna Ánne ovdáneapmi dagaha riidduid báikegotti persovvnaid gaskkas. Smávva sámi báikegotti jurddašanvuohki bohtá bures ovdan mitalusas. Iežan konteavstta máhtuin dulkojin báikegotti diidaoskku jurddašemi oassin guorahallamis. Dađistaga go guorahallanbargu ovdánii, lei somá fuobmát ja smiehtadit ahte man guovtti láhkai ja máŋgga láhkai mii olbmot jurddašit. Smávva sámi báikegottiin otná beavvi vel olbmot dorvvastit čilgehusaide mat eai leat dábálaš 'jierpmálaš' ja árgabeaivválaš vuogit čilget dáhpáhusaid. Olggobeale olbmuide sáhtá dakkár lágan jurddašepmi leat sihke ártet ja eahpelunddolaš.

Luohteteorijain lean guorahallan ja čuvvon ovttaskasolbmo sajádaga ja rolla mitalusain. *Earrodearvvuođat* mitalusas áhčči lihkestuvvá fas ravget nieidda ruovttoluotta kollektiivva vuignii, ja dan láhkai lámčit dili Kristiinai vai son joatká árbevirolaš buvdahommáin. Earret go duvdi Kristiina fas buvdahommáide, áhči rolla lea maiddái duvdi Kristiina ruovttobáikái, ja dan láhkai oaččuhit su dovdat gullelašvuoda báikegoddái ja olbmuid geat doppe orrot. Kristiinas lea dehálaš rolla sihke báikegottis ja buvdahommás. Mitalusa juona ovdáneamis, bohtá ovdan ahte váhnen guoktá buvdadientas lassána Kristiina geažil, ja olbmot fas jorragehtet buvdas. Guorahallan čájeha ahte lea Kristiina daguid geažil dat dáhpáhuvá. Dađistaga go Kristiina identitehta ovdána ja gullelašvuodta báikegoddái lassána, lassána maid dientas ja áhči miella go áicá man guvlui manná. Konkrehta dásis Kristiina ovdáneapmi máhcat árbevirolaš eallimii ja guođdit iežas bohte- ja ođđaáigásaš plánaid, sáhtá čájehit man váttis sámi máilmmis lea vuostáiváldit ođđaáigásaš plánaid ja jurddašemi. *Jievjaheargi* mitalusas čájehuvvo man dehálaš Ánne lea báikegoddái. Ánne jápmima geažil, báikegoddái bidžana, mii mielddisbuktá báikegotti kollektiivvalaš vuoiŋŋa bidžaneami. Ánnes leat guokte vuostálasti rolla, nubbi čohkke báikegotti ja nubbi ges bidže. Mun lean guorahallan ahte Ánnes leat sihke individuálalaš ja oppalaš iešvuodát, mat bohtet ovdan konkrehta ja abstrákta plánas. Abstrákta dásis ruovttobáikki guođdin govvida rievdadusaid ja ođđaáigásaš plánaid. *Jievjaheargi* novealla lea čállon 1971s. Dan áiggi ledje gal olbmot juo álgán fárrestaddat eret smávva gilážiin stuorát báikkiide, muhto liikká lei fárren ain veháš amas sápmelaččaide. *Jievjaheargi* mitalusas báikegotti vuostálastin rievdadusaide bohtá čielgasit ovdan riiddáskemiin. Konkrehta dásis Ánne rolla lea hállu botket iežas eret báikegottis. Guorahallan čájeha maiddái ahte Ánne ovddasta ođđaáigásaš ja eará lágan jurddašemi go

muđui báikegottis, ja dan láhkai son spiehkasta servvodaga norpmaid ja dábiid. Ánne rollat bohtet bures ovdan Ivvár-Piera geažil. Ivvár-Piera rolla lea doallat báikegotti čoahkis iežas jurddašemiin go báikegoddi riiddáska issoras dáhpáhusa maŋŋá. Guorahallan čájeha ahte Piera geahččala jierpmálaš ságaiguin oaččuhit báikegotti persovnmaid jáhkit su jierpmálaš čilgehussii, muhto son ii nákke dan. Sáhtta maid várra dadjat ahte Piera ovddasta dan maid ollu lohkket ge jurddašit go lohket mitalusa.

Dán guovtti noveallain leat sullasašvuodát muhtin fáttáid ektui. Mitalusas oaidná čielgasit ahte nuorra nieiddaid plánat vuolgit eret ruovttobáikkis addet iešguđetge bohtosiid. Čájehuvvo ahte sihke Kristiina ja Ánne plánat eai lihkostuva. *Earrodearvvuođat* mitalusas dat bohtá ovdan go Kristiina guođđá iežas boahhteáiggi plána, muhto ii leat liikká daddjon ahte son vällje boastut. *Jievjaheargi* mitalusas Ánne áibbašeapmi gosa nu eará sadjái doalvu su lihkohisvuhtii dainna boadusin ahte jápmá. Erohus dán guovtti mitalusas lea ahte Kristiinas lea áhčči ja báikegoddi geat háliidit Kristiina integreret báikegoddái ja báikegotti norpmaide. Kristiina čuovvulii rávvagiid, ja eallin orru lihkostuvvamin sus dalle go lohkki guođđá mitalusa. Ánnes eai leat dakkár lágan persovnnat su birrasis geat láidestit su rivttes bálgá ala. Ánne gándaskibir Ol-Erke geahččala gal, muhto Ánne nággárvuohta lea nu garas ahte ii son jeagat. Ánne ja Kristiinas leat maid sullasaš jurdagat iežaset birra gullelašvuoda hárrái. Guorahallan čájeha ahte goappašagat jurddašeaba iežaset birra ahte soai leaba šaddan dán máilbmái eará barguid bargat go dat mii vurdojuvvo báikegottis.

Struktuvrra ektui goappaš noveallain lea in medias res-álgu, mii doalvu lohkki njuolga dáhpáhussii, ja goappaš noveallain mitaluvvo mitalusa diskursa kronologalaččat. *Earrodearvvuođat* mitalusas ovdána mitalusa struktuvra oktan áiggiin ja áigodagain. Mitalleadji nákke hui čábbát govvet dán ovdáneami. Logadettiin ja guorahaladettiin teavstta badjáníi munnje muhtin lágan oahpes dovdu, ja mun áddešgohten ahte áigodagaid molsašupmi maid govvida váldopersovnmaid rievdadusaid ja ovdáneami. Fuobmájin ahte ii lean dušše mitalusa struktuvra mii attii munnje dán dovddu, muhto áhči hálahangoansttat maid dagahedje dan. Dát guokte elemeanta johtet dego giehtalágaid, ja dagahii lohkama ja guorahallama miellagiddevažžan. Maŋimuš elemeanta mii lei mielde hábmemin *Earrodearvvuođat* novealla, lei káfestallanboddu. Káfestallanbottut govvidit ráfálaš ja buriid ságastallamiid. Struktuvrra ektui oidno čielgasit ahte áhčči stivrre bottuid, ja ahte sus lea muhtin lágan plána ságastallamiin.

Jievjaheargi noveallas lea váldo- ja oalgemuitalus. Ánne lea novealla váldopersovdna, ja Piera lea oalgemuitalusa oalgepersovdna. Novealla lea huksejuvvon dán guovtti mitalusa vuodul, gos nubbi čuovvu nuppi. Liikká go Ánne gullá váldomuitalussii, de lohkki oahpásmuvvá Ánniin eanemusat oalgemuitalusa bokte. Sivva dasa lea go muitaleaddji mitala makkár jurdagat báikegottis leat Ánne ja Ánne jávkama ektui. Fuomášan veara lea ahte nubbi mitalus ii birgeše nuppi mitalusa haga. Báikegotti jurddašanvuohki bohtá oidnosii manjá Ánne jápmima. Dan láhkai šaddá smávva báikegotti jurddašeapmi guovddáš dáhpáhus oalgemuitalusas, mii guoddá dan mitalusa ovddosguvlui. Dasa lassin ahte mitalusat álget seamma láhkai, dat loahpahuvvojit maiddá seammá láhkai. Goappaš noveallaid loahppa čujuha iežas láhkai álgui.

Guorahallan čájehii ahte lea ávkkálaš, dehálaš ja miellagiddevaš guorahallat sihke oarjemáilmmi- ja eamiálbmoga vuoiŋgas. Munnje dutkin konteakstamáhtu ja luoheteoriija geavaheapmi attii lasi dieđuid dutkosii, seammás go oarjemáilmmi metodologiija ja teoriijat adde munnje buriid bargorámmaid dutkanbarggus.

Gáldut

Noveallat

- Paltto, Kirsti (1987) [1971]: Jievjaheargi. *Giellavealgu*. Tromsø-Oslo-Bergen-Stavanger: Universitetsforlaget AS. 192-198.
- Vest, Jovvna-Ánde (2010): Earrodearvvuodat. *Dál ja dalle. Noveallat*. Kárášjohka: Davvi Girji. 27-49.

Girjjálašvuohta

- Abbot, H. Porter (2015) [2002]: *The Cambridge Introduction to Narrative*. University Press.
- Aikio, Aimo (2010): *Olmmošhan gal birge: Áššit mat ovddidit birgema*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- Aslaksen, Lisa Monica (2007): “*Máilbmi nuppástuvvá ja olbmot dáde mieldē*”. *Čáppagirjjálašvuohta historjjá muitalussan ja Heaikka duppal doaibma Árbbolaččat-trilogijjas*. Sámi girjjálašvuođa mastergráda bargu. Humanisttalaš fakultehta. Romssa Universitehta.
- Allen, Chadwick (2014): “Decolonizing comparison: Toward a Trans-Indigenous Literary Studies”. *The Oxford Handbook of Indigenous American Literature*. Ed. James. H. Cox & Daniel Heath Justice. Oxford: Oxford University Press. 377-394.
- Dunfjeld, Maja (2006): *Tjaalehtjimmie: Form og innhold i sørsamisk ornamentikk*. Snåsa: Saemien sijte.
- Fredriksen, Lill Tove (2011): “En skrivekyndig pioner i Jovvna-Ánde Vests romantriologi *Árbbolaččat*”. Johan Schimanski, Cathrine Theodorsen ja Henning Howlid Wærp (doaimm.), *Reiser og ekspedisjoner i det litterære arktis*. Trondheim: Tapir akademisk forlag. 325–343.
- (2012a): “Juhkat nisoláibekáfe”. *Sámis* 11. 46–51.
 - (2012b): “Dát lea mo nu munnje oahpis' - Kulturáddejupmi ja konteaksta girjjálašvuođa analysas”. *Sámi dieđalaš áigečála* 2. 39-56.

- (2013): “Seasons and the cycle of life in Jovvna-Ándde Vest`s novel trilogy *Árbbolaččat*”. *L'Image du Sápmi III*. Universitetes Örebro Universitetets Humanistiska Institutions Skriftserie: Humanistica Oerebroensia. Artes et linguae. 256–279.
- (2015): *...mun boadán sin manis ja joatkkán guhkkelebbui...* *Birgenjoansttat Jovvna-Ándde Vest románatriologijas Árbbolaččat*. Doavttirgráda bargu. UiT Norgga Árktaš universitehta.
- (2017): “‘I Think You Know What I Mean’. Hinting and Allusion as an Aesthetic Device in Sámi Prose”. *Deaddilkeahkes giehtačálus*. Uit Norgga Árktaš Universitehta.

Gaski, Harald (1993) [1987]: *Med ord skal tyvene fordrives: om samenes episk poetiske diktning*. Karasjok: Davvi Girji.

- (1994): “Om joiken i mediesamfunnet”. *Festskrift til Ørnulv Vorren*. Tromsø Museums skrifter XXV. 186–196.
- (1997): “Voice in the Margin: A Suitable Place for a Minority Literature?” – Harald Gaski (doaimm.), *Sami Culture in a New Era: The Norwegian Sami Experience*. Karasjok: Davvi Girji. 199–220.
- (1998): “Den hemmelighetsfulle teksten. Lyrikken som litteratur og tradisjon“. – Nikolaj Frobenius, John Erik Riley ja Tor Eystein Øverås (doaimm), *Vinduet*, nr. 3, 52.årgang. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag. 33-39.
- (2002): “Čullosii čállosii. Álgoálbmot girjjálašvuoda oktasaš vuodđu”. Gaski, Harald ja Solbakk John Trygve (doaimm.), *Čállet Sámi Verddet*. Sámi fágagirjjálaš čálliid- ja jorgaleaddjisearvvi 10-jagi ávvučála. Kárášjohka. ČálliidLágádus. 187-202.

- (2007): “Juoigan – sámi musihkka máilmmis dahje máilmmemusihkka”, girjjis *Árbevirolaš máhttu ja dahkkivuoigatvuohta/Tradisjonell kunnskap og opphavstett/Traditional knowledge and copyright*. Kárášjohka: SámiKopiija. 95-123.
- (2013): “Indigenism and Cosmopolitanism”. *AlterNative. An International Journal of Indigenous Peoples*. Vol. 9, Issue2, 113-124.

Gaasland, Rolf (2009): *Fortellerens hemmeligheter: Innføring i litterær analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hirvonen, Vuokko 1991: *Gumppe luodis Áillohažžii. Luodi šládjateorehtalaš guorahallan ja Valkeapää divttat njálmmálaš tradišuvvna joatkin*. Pro-gradubargu, Suoma- ja sámegeiela instituhtta. Oulu: Oulu universitehtta

- (1996): *Sámeeatnama jienat: Sápmelaš nissona bálggis girječállin*. Guovdageaidnu: DAT.

Jernsletten, Nils (1978): “Om joik og kommunikasjon”. *Kultur på karrig jord: Festskrift til Asbjørn Nesheim*. Oslo: Norsk folkemuseum. 109-122.

Kuokkanen, Rauna (2009): *Boaris dego eana: Eamiálbmogiid diehtu, filosofiijat ja dutkan*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.

Klujeff, Marie Lund 2007: *Novellen – struktur, historie og analyse*. Academica. E-bogsudgave.

Lothe, Jakob 1994: *Fiksjon og film: narrativ teori og analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Nielsen, Konrad 1979 [1934]: *Lappisk (samisk) ordbok grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino. I–II. A–F, G–M*. Oslo: Universitetsforlaget.

Oskal, Berit Margrethe (2015): *Garra boját ja fiinna nieiddat. Heteronormativehta sámi čáppagirjjálašvuođas*. UiT Norgga Árktalaš Universitehta.

Paltto, Kirsti (1971): “Algosanažak”, *Soagju, Doaimmatusat/Sámi čuvgetusseärvi*. 5-6.

Partapuoli, Káre-Elle (2014): “*Váikkuheapmi – hástaleapmi - ovdáneapmi*”. *Vuoi dan Kárenina ja Mu ártegis eallin váldopersovnnaid ovdáneapmi soisála oktavuodain*. UiT Norgga Árktalaš Universitehta.

- Pollan, Brita (2002): "Trommene er samenes hellige skrifter". *Noaidier. Historien om samiske sjamaner*. Verdens hellige skrifter. Den Norske Bokklubben.
- Smith, Linda Tuhiwai (2008) [1999]: *Decolonizing Methodologies: Research and Indigenous peoples*. London & New York: Zed Books: University of Otago Press.
- Solbakken-Härkönen, Synnøve (2014): *Máinnasmáilmmis otná čáppagirjjálašvuhtii – magijjalaš realisma ja narratologiija Kirste Paltto noveallas*. Sámegiela ja girjjálašvuođa mastergrádadutkkus. Sámi allaskuvla.
- Turi, Johan 1987 [1910]: *Muitalus Sámiid birra*. Kárášjohka: ČálliidLágadus.
- Pollan, Brita (2002): Trommene er samenes hellige skrifter. *Noaidier. Historien om samiske sjamaner*. Verdens hellige skrifter. Den Norske Bokklubben.
- Vars, Laila Susanne (2007): «Manin galggašii ja mainna lágiin sáhtašii gáhttet sámiid árbevirolaš máhtu»? – John T. Solbakk (doaimm.), *Árbevirolaš máhttu ja dahkkivuolta. Tradisjonell kunnskap og opphavsrett. Traditional knowledge and copyright*. Kárášjohka: Sámi kopiiija. 123-167.
- Wilson, Shawn (2008): *Research Is Ceremony: Indigenous Research Methods*. Halifax, N.S.: Fernwood Publ.
- Wood, James (2009). *How Fiction Works*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

